คำนำ

กองตำรามหากุฏ ฯ มีหน้าที่รับผิดชอบ และดำเนินการ เกี่ยวกับตำราเรียนและแบบประกอบการศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่ายธรรมและบาลี เมื่อมีเจ้าหน้าที่กองตำราหรือท่านผู้อื่นใด ได้รวบรวมหรือเรียบเรียงแต่งตำราเกี่ยวกับการศึกษาพระพุทธศาสนา และมอบลิขสิทธิ์ให้มหามกุฏ ฯ ทางเจ้าหน้าที่กองตำราได้ตรวจพิจารณา เมื่อเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่นักเรียน นักศึกษา และพุทธศาสนิกชนผู้สนใจ ก็ดำเนินการพิมพ์เป็นหนังสือตำราเรียน หรือแบบประกอบตามแต่กรณี

ท่านเจ้าคุณพระอมรมุนี (ศิลา สิทฺธิธมฺโม ป.ธ. ๙) วัดนรนาถ-สุนทริการาม กรุงเทพมหานคร ได้รวบรวมเรียบเรียงและแปลธัมมปทัฏฐกถา โดยวิธียกศัพท์แปล เฉพาะที่ยากเป็นขอดเป็นปม ที่นักหนังสือเรียกว่า "แก่ง" ว่า "ที่เล่น" หนังสือ ดังนั้นจึงตั้งชื่อว่า "คัณฐีพระธัมมปทัฏฐกถายกศัพท์แปล" และได้จัดทำไว้ครบทั้ง ๘ ภาค เป็นสำนวนแปลที่แปลกกว่าสำนวนแปลของโบราณาจารย์ เหมาะแก่นักเรียนในยุคนี้ และมอบลิขสิทธิ์ให้แก่มหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อพิมพ์เป็นตำราสำหรับกุลบุตรศึกษาเล่าเรียนสืบต่อไป กองตำรามหามกุฏ ฯ ขอขอบพระคุณท่านเจ้าคุณพระอมรมุนี (ศิลา สิทฺธิธมฺโม ป.ธ. ๙) ไว้ ณ โอกาสนี้ เป็นอย่างยิ่ง.

กองตำรา
มหามกุฏราชวิทยาลัย
๓๐ มีนาคม ๒๕๑๘

คัณฐีพระธัมมปทัฏฐกถา
ยกศัพท์แปล ภาค ๑

๑. ๑/๒ ตั้งแต่ปณามคาถา เป็นต้นไป

ปณามคาถา อ. คาถาอันแสดงซึ่งอันนอบน้อม ท. ว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า (พุทฺธโฆสาจริโย) ชื่อว่าพุทธโฆสาจารย์ เถเรน อันพระเถระ กุมารกสฺสเปน ชื่อว่ากุมารกัสสป ทนฺเตน ผู้ฝึกแล้ว สมจารินา ผู้ประพฤติสม่ำเสมอโดยปกติ ถิรเจตสา ผู้มีจิตมั่นคง สทฺธมฺมฏฺฐิติกาเมน ผู้ใคร่เพื่ออันตั้งอยู่แห่งพระสัทธรรม อาสึสมาเนน ผู้หวังอยู่ว่า สตฺถา อ. พระศาสดา โกวิโท ผู้ทรงฉลาด ธมฺมาธมฺเมสุ ในธรรมและสภาพมิใช่ธรรม ท. สมฺปนฺนสทฺธมฺมปโท ผู้มีบทแห่งพระสัทธรรมอันถึงพร้อมแล้ว กรุณาเวคสมุสฺสหิตมานโส ผู้มีฉันทะอันมีในใจอันกำลังแห่งพระกรุณาให้อาจหาญขึ้นพร้อมแล้ว อาคมฺม ทรงอาศัยแล้ว การณํ ซึ่งเหตุ ตํ ตํ นั้นนั้น เทเสสิ ทรงแสดงแล้ว ธมฺมปทํ ซึ่งพระธรรมบท สุภํ อันงาม ยํ เว ใดแล ปีติปาโมชฺช-วฑฺฒนํ อันเป็นเครื่องยังปีติและปราโมทย์ให้เจริญ เทวมนุสฺสานํ แก่เทวดาและมนุษย์ ท. อตฺถวณฺณนา อ. กถาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความ ตสฺส ธมฺมปทสฺส แห่งพระธรรมบทนั้น ยา ใด ปรมฺปราภตา อันอาจารย์นำสืบ ๆ กันมาแล้ว นิปุณา อันละเอียด สณฺฐิตา ตั้งอยู่พร้อมแล้ว ทีปภาสาย โดยภาษาแห่งชาวเกาะ ตามฺพปณฺณิทีปมฺหิ

ในเกาะอันเป็นที่อยู่แห่งบุคคลผู้มีฝ่ามือแดง หิตสมฺปทํ ยังความถึง พร้อมแห่งประโยชน์เกื้อกูล น สาธยติ ย่อมไม่ให้สำเร็จ สตฺตานํ แก่สัตว์ ท. เสสานํ อันเหลือ อปฺเปว นาม ชื่อแม้ไฉน สา อตฺถ-วณฺณนา อ. กถาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความนั้น หิตํ ยังประโยชน์ เกื้อกูล สาเธยฺย พึงให้สำเร็จ สพฺพโลกสฺส แก่โลกทั้งปวง อิติ ดังนี้ อภิยาจิโต วิงวอนแล้ว สกฺกจฺจํ โดยเคารพ นมสฺสิตฺวา นมัสการ แล้ว ปาเท ซึ่งพระบาท ท. มหาโมหตโมนทฺเธ โลเก โลกนฺต-ทสฺสินา เยน สมฺพุทฺเธน สทฺธมฺมปชฺโชโต ชลิโต ชลิติทฺธินา ตสฺส สมฺพุทฺธสฺส แห่ง - อ. ประทีปอันโพลงทั่วแล้วคือพระสัทธรรม อัน พระสัมพุทธเจ้าพระองค์ใด ผู้ ผู้ - ครั้นเมื่อโลก อันมืดคือโมหะใหญ่ หุ้มห่อแล้ว ทรงเห็นซึ่งที่สุดแห่งโลกโดยปกติ ผู้มีพระฤทธิ์อันรุ่งเรือง แล้ว ให้รุ่งเรืองแล้ว พระสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น สิริมโต ผู้มีพระ สิริ อสฺส สมฺพุทฺธสฺส สทฺธมฺมํ ปูเชตฺวา จ บูชาแล้วซึ่งพระสัทธรรม แห่งพระสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้นด้วย สงฺฆสฺส อญฺชลึ กตฺวา จ กระทำแล้วซึ่งอัญชลี แก่พระสงฆ์ด้วย ปหาย จักละแล้ว ตํ ภาสํ จ ซึ่งภาษานั้นด้วย อติวิตฺถารํ คตํ วจนกฺกมํ จ ซึ่งลำดับแห่งคำ อัน ถึงแล้ว ซึ่งความพิสดารเกินด้วย กาโรปยิตฺวาน จักยกขึ้นแล้ว ภาสํ สู่ภาษา ตนฺตึ อันเป็นแบบแผน มโนรมํ อันเป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ พฺยญฺชนปทํ อ. พยัญชนะและบท ยํ ใด คาถานํ แห่งคาถา ท. (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต น ภาวิตํ มิได้ให้เป็นแจ้งแล้ว ตตฺถ ธมฺมปเท ในพระธรรมบทนั้น ตํ พฺยาญฺชนปทํ ยังพยัญชนะและบท

นั้น วิภาเวตฺวา จักให้เป็นแจ้งแล้ว เกวลํ สิ้นเชิง ภาสิสฺสํ จักกล่าว ตํเอว ธมฺมปทํ ซึ่งพระธรรมบทนั้นนั่นเทียว อเสสํ มิให้เหลือ ภาสนฺตเรน โดยภาษาอื่น อตฺถโต โดยเนื้อความ อาวหนฺโต นำมาอยู่ ปีติปาโมชฺชํ ซึ่งปีติและปราโมทย์ มนโส แห่งใจ อตฺถธมฺมูป-นิสฺสิตํ อันเข้าไปอาศัยแล้วซึ่งอรรถและธรรม วิภาวินํ ปณฺฑิตานํ แก่บัณฑิต ท. ผู้ยังอรรถให้เป็นแจ้งโดยปกติ อิติ ดังนี้ (มยา) อันข้าพเจ้า (พุทฺธโฆสาจริเยน) ชื่อว่าพุทธโฆษาจารย์ (ฐปิตา) ตั้งไว้แล้ว (อิมสฺมึ ปกรณารมฺเภ) ในอันริเริ่มซึ่งปกรณ์นี้ ฯ

ยมกวรรค วรรณนา

เรื่องพระจักขุปาลเถระ

๒. ๔/๕ ตั้งแต่ ตสฺมึ สมเย สตฺถา ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก เป็นต้นไป.

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก ผู้มีจักรคือธรรมอันประเสริฐอันให้ทรงเป็นไปแล้ว คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว อนุปุพฺเพน โดยลำดับ วิหรติ เสด็จประทับอยู่อยู่ เชตวนมหาวิหาเร ในพระวิหารใหญ่ชื่อว่าเชตวัน อนาถปิณฺฑิกมหาเสฏฺฐินา จตุปฺปญฺญาสโกฏิธนํ วิสฺสชฺเชตฺวา การิเต อันมหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิก สละวิเศษแล้ว ซึ่งทรัพย์อันมีโกฏิ ๕๔ เป็นประมาณ ยังบุคคลให้กระทำแล้ว มหาชนํ ยังมหาชน ปติฏฺฐาปยมาโน ให้ตั้งอยู่เฉพาะอยู่ สคฺคมคฺเค จ ในหนทางแห่งสวรรค์ด้วย โมกฺขมคฺเค จ ในหนทางแห่งธรรมเป็นเครื่องพ้นด้วย ฯ หิ จริงอยู่ ตถาคโต อ. พระตถาคต วสิ เสด็จประทับอยู่แล้ว วสฺสาวสํ ประทับอยู่ตลอดพรรษา เอกํเอว พรรษาหนึ่งนั่นเทียว นิโคฺรธมหาวิหาเร ในพระวิหารใหญ่ชื่อว่านิโครธ เทฺวอสีติฌาติกุลสหสฺเสหิ อันพันแห่งตระกูลแห่งพระญาติ ๘๐ สองหน ท. อิติ คือ ฌาติกุสสหสฺเสหิ อันพันแห่งตระกูลแห่งพระญาติ ท. อสีติยา ๘๐ มาติปกฺขโต ข้างฝ่ายแห่งพระมารดา ฌาติกุลสหสฺเสหิ อันพันแห่งตระกูลแห่งพระญาติ ท. อสีติยา ๘๐ ปิติปกฺขโต ข้างฝ่ายแห่งพระบิดา การิเต ยังบุคคลให้กระทำแล้ว (วสิ) เสด็จประทับอยู่แล้ว (วสฺสาวาเส) ประทับอยู่

ตลอดพรรษา เอกูนวีสติ ๒๐ หย่อนหนึ่ง เชตวนมหาวิหาเร ใน พระวิหารใหญ่ชื่อว่าเชตวัน อนาถปิณฺฑิเกน การิเต อันมหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิก ยังบุคคลให้กระทำแล้ว (วสิ) เสด็จประทับอยู่แล้ว วสฺสาวาเส ประทับอยู่ตลอดพรรษา ฉ ๖ ปุพฺพาราเม ในบุพพาราม วิสาขาย สตฺตวีสติโกฏิธนปริจฺจาเคน การิเต อัน มหาอุบาสิกาชื่อว่าวิสาขา ยังบุคคลให้กระทำแล้ว ด้วยอันบริจาคซึ่งทรัพย์อันมีโกฏิ ๒๗ เป็นประมาณ นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว สาวตฺถึ ซึ่งเมืองสาวัตถี วสิ เสด็จประทับอยู่แล้ว วสฺสาวาเส ประทับอยู่ตลอดพรรษา ปญฺจวีสติ ๒๕ ปฏิจฺจ เพราะทรงอาศัย ทฺวินฺนํ กุลานํ คุณมหนฺตตํ ซึ่งความที่แห่งตระกูล ท. ๒ เป็นตระกูลมีคุณมาก อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

อนาถปิณฺฑิโกปิ อ. มหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกก็ดี วิสาขา มหาอุปาลิกาปิ อ. มหาอุบาสิกาชื่อว่าวิสาขาก็ดี คจฺฉนฺติ ย่อมไป อุปฏฺฐานํ สู่ที่เป็นที่บำรุง ตถาคตสฺส ซึ่งพระตถาคต วาเร สิ้นวาระ ท. เทฺว ๒ ทิวสสฺส ต่อวัน นิพทฺธํ เนืองนิตย์ ฯ จ ก็แล อนาถปิณฺฑิกวิสาขา อ. มหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกและมหาอุบาสิกาชื่อว่าวิสาขา ท. คจฺฉนฺตา เมื่อจะไป ตุจฺฉหตฺถา น คตปุพฺพา เป็นผู้ไม่เคยมีมืออันเปล่าไปแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า ทหรสามเณรา อ. ภิกษุหนุ่มและสามเณร ท. โอโลเกสฺสนฺติ จักแลดู หตฺเถ ซึ่ง มือ ท. โน ของเรา ท. อิติ ดังนี้ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ (อนาถปิณฺฑิกวิสาขา) อ. มหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกและมหาอุบาสิกาชื่อ

ว่าวิสาขา ท. คจฺฉนฺตา เมื่อจะไป ปุเรภตฺตํ ในกาลก่อนแห่งภัต คาหาเปตฺวา ยังบุคคลให้ถือเอาแล้ว ขาทนียาทีนิ วตฺถูนิ ซึ่งวัตถุ ท. มีวัตถุอันบุคคลพึงเคี้ยวเป็นต้น คจฺฉนฺติ ย่อมไป (คจฺฉนฺตา) เมื่อจะไป ปจฺฉาภตฺตํ ในภายหลังแห่งภัต (คาหาเปตฺวา) ยังบุคคลให้ถือเอาแล้ว ปญฺจ เภสชฺชานิ จ ซึ่งเภสัช ท. ๕ ด้วย อฏฺฐ ปานานิ จ ซึ่งน้ำปานะ ท. ๘ ด้วย (คจฺฉนฺติ) ย่อมไป ฯ

ปน ก็ อาสนานิ อ. อาสนะ ท. ปญฺญตฺตานิเอว เป็นอาสนะอันบุคคลปูลาดแล้วนั่นเทียว นิเวสเนสุ ในเรือนเป็นที่อยู่ ท. เตสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่านั้น ภิกฺขุสหสฺสานํ เพื่อพันแห่งภิกษุ ท. ทฺวินฺนํ ๒ ทฺวินฺนํ ๒ นิจฺจํ เป็นนิจ โหนฺติ ย่อมเป็น ฯ โย ภิกฺขุ อ. ภิกษุรูปใด อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา อนฺนปานเภสชฺเชสุ ในข้าวและน้ำดื่มและเภสัช ท. หนา ยํ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุใด ตํ วตฺถุ อ. วัตถุนั้น สมฺปชฺชติ ย่อมถึงพร้อม ตสฺส ภิกฺขุโน แก่ภิกษุรูปนั้น ยถิจฺฉิตํ อว ตามปรารถนานั่นเทียว ฯ ปญฺโห อ. ปัญหา เตสุ ทฺวีสุ ชเนสุ อนาถปิณฺฑิเกน เอกํเอว ทิวสํ สตฺถารํ น ปุจฺฉิตปุพฺโพ เป็นปัญหาอัน - ในชน ท. ๒ เหล่านั้นหนา มหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิก ไม่เคยทูลถามแล้ว กะพระศาสดา ในวันหนึ่งนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ กิร ได้ยินว่า โส อนาถปิณฺฑิโก อ. เศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า ตถาคโต อ. พระตถาคต พุทฺธสุขุมาโล ทรงเป็นพระพุทธเจ้าผู้ละเอียดอ่อน ขตฺติยสุขุมาโล ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ละเอียดอ่อน (หุตฺวา) เป็น เทเสนฺโต เมื่อจะทรง

แสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม เม แก่เรา (จินฺตเนน) ด้วยอันทรง
พระดำริว่า คหปติ อ. คฤหบดี พหุปกาโร เป็นผู้อุปการะอันมาก
เม แก่เรา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ กิลเมยฺย พึงทรงลำบาก
อิติ ดังนี้ น ปุจฺฉติ ย่อมไม่ทูลถาม ปญฺหํ ซึ่งปัญหา อธิมตฺต-
สิเนเหน เพราะความรักอันมีประมาณยิ่ง สตฺถริ ในพระศาสดา ฯ

ปน ส่วนว่า สตฺถา อ. พระศาสดา ตสฺมึ อนาถปิณฺฑิเก
ครั้นเมื่อเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกนั้น นิสินฺนมตฺเตเอว เป็นผู้สักว่า
นั่งแล้วนั่นเทียว (สมาเน) มีอยู่ (จินฺเตตฺวา) ทรงพระดำริแล้วว่า
เสฏฺฐี อ. เศรษฐี อยํ นี้ รกฺขติ ย่อมรักษา มํ ซึ่งเรา อรกฺขิ-
ตพฺพฏฺฐาเน ในฐานะอันบุคคลไม่ควรรักษา หิ เพราะว่า อหํ อ.
เรา ฉินฺทิตฺวา ตัดแล้ว สีสํ ซึ่งศีรษะ อตฺตโน ของตน อลงฺกตปฺ-
ปฏิยตฺตํ อันประดับแล้วและตกแต่งแล้ว อุปฺปาเฏตฺวา ควักแล้ว
อกฺขีนิ ซึ่งนัยน์ตา ท. อุพฺพตฺเตตฺวา เพิกขึ้นแล้ว หทยมํสํ ซึ่งเนื้อ
แห่งหัวใจ ปริจฺจชิตฺวา บริจาคแล้ว ปุตฺตทารํ ซึ่งบุตรและทาระ
ปาณสมํ ผู้เสมอด้วยลมปราณ ปารมิโย ยังบารมี ท. ปูเรนฺโต ให้
เต็มอยู่ อสงฺเขยฺยานิ สิ้นอสงไขย ท. จตฺตาริ ๔ กปฺปสตสหสฺสาธิกานิ
อันยิ่งด้วยแสนแห่งกัป ปูเรสึ ยังบารมีให้เต็มแล้ว ปเรสํ ชนานํ
ธมฺมเทสนตฺถํเอว เพื่ออันแสดงซึ่งธรรม แก่ชน ท. เหล่าอื่นนั่นเทียว
เอโส เสฏฺฐี อ. เศรษฐีนี้ รกฺขติ ย่อมรักษา มํ ซึ่งเรา อรกฺขิ-
ตพฺพฏฺฐาเน ในฐานะอันบุคคลไม่ควรรักษา อิติ ดังนี้ เอกํ ธมฺม-
เทสนํ กเถสิเอว ตรัสแล้ว ซึ่งพระธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่งนั่นเทียว ฯ

๓. ๖/๖ ตั้งแต่ อถ นํ สตฺถา นตฺถิ เต โกจิ เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า ญาติ อ. ญาติ โกจิ ไร ๆ อาปุจฺฉิตพฺพยุตฺตโก ผู้ควรแล้วแก่ความเป็นญาติอันท่านควรอำลา เต ของท่าน นตฺถิ ย่อมไม่มีหรือ อิติ ดังนี้ นํ มหาปาลํ กะกุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละนั้น ฯ

(มหาปาโล) อ. กุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละ (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กนิฏฺฐภาตา อ. น้องชายผู้น้อยที่สุด เม ของข้าพระองค์ อตฺถิ มีอยู่ อิติ ดังนี้ ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตฺวํ อ. ท่าน อาปุจฺฉาหิ จงอำลา ตํ กนิฏฺฐภาตรํ ซึ่งน้องชายผู้น้อยที่สุดนั้นเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

โส มหาปาโล อ. กุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละนั้น สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ทูลรับพร้อมแล้วว่า สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา คนฺตฺวา ไปแล้ว เคหํ สู่เรือน ปกฺโกสาเปตฺวา ยังบุคคลให้ร้องเรียกมาแล้ว กนิฏฺฐํ ซึ่งน้องชาย (อาห) กล่าวแล้วว่า ตาต แน่ะพ่อ ธนํ อ. ทรัพย์ สวิญฺญาณกา-วิญฺญาณกํ อันเป็นไปกับด้วยวิญญาณและไม่มีวิญญาณ กิญฺจิ อะไร ๆ ยํ ใด อตฺถิ มีอยู่ กุเล ในตระกูล อิมสฺมึ นี้ ตํ ธนํ อ. ทรัพย์นั้น สพฺพํ ทั้งปวง ภาโร จงเป็นภาระ ตว ของเธอ (โหตุ) จงเป็น ตฺวํ อ. เธอ ปฏิปชฺชาหิ จงปฏิบัติ นํ ธนํ ซึ่งทรัพย์นั้นเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

(กนิฏฺโฐ) อ. น้องชาย (ปุจฺฉิ) ถามแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย ปน ก็ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. (คมิสฺสถ) จักไป (กุหึ ฐาเน) ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ ฯ

(มหาปาโล) อ. กุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละ (อาห) กล่าวแล้วว่า อหํ อ. ฉัน ปพฺพชิสฺสามิ จักบวช สนฺติเก ในสำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อิติ ดังนี้ ฯ

(กนิฏฺโฐ) อ. น้องชาย (อาห) กล่าวแล้วว่า ภาติก ข้าแต่พี่ชาย ตฺวํ อ. ท่าน กเถสิ กล่าวแล้ว กึ วจนํ ซึ่งคำอะไร ตฺวํ อ. ท่าน มาตริ ครั้นเมื่อมารดา มตาย ตายแล้ว เม (ลทฺโธ) เป็นผู้อันฉันได้แล้ว มาตา วิย ราวกะ อ. มารดา (อสิ) ย่อมเป็น (ตฺวํ) อ. ท่าน ปิตริ ครั้นเมื่อบิดา มเต ตายแล้ว (เม ลทฺโธ) เป็นผู้อันฉันได้แล้ว ปิตา วิย ราวกะ อ. บิดา (อสิ) ย่อมเป็น มหาวิภโว อ. โภคะอันบุคคลพึงเสวยอันใหญ่ (อตฺถิ) มีอยู่ เคเห ในเรือน โว ของท่าน ท. (โว) อันท่าน ท. เคหํ อชฺฌาวสนฺเตหิเอว ผู้อยู่ทับอยู่ซึ่งเรือนนั่นเทียว สกฺกา อาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ ปุญฺญานิ ซึ่งบุญ ท. ตุมฺเห อ. ท่าน ท. มา อกตฺถ อย่าได้กระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(มหาปาโล) อ. กุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละ (อาห) กล่าวแล้วว่า ตาต แน่ะพ่อ ธมฺมเทสนา อ. พระธรรมเทศนา สตฺถุ ของพระศาสดา มยา อันฉัน สุตา ฟังแล้ว หิ เพราะว่า อาทิมชฺฌปริโยสาน-กลฺยาณธมฺโม อ. ธรรมอันงามในเบื้องต้นและท่ามกลางและที่สุดรอบ

สตฺถารา อันพระศาสดา อาโรเปตฺวา ทรงยกขึ้นแล้ว ติลกฺขณํ สู่ลักษณะ ๓ สณฺหสุขุมํ ทั้งไพเราะทั้งละเอียด เทสิโต ทรงแสดงแล้ว โส ธมฺโม อ. ธรรมนั้น (เกนจิ) อันใคร ๆ น สกฺกา ไม่อาจ ปูเรตุํ เพื่ออันให้เต็ม อคารมชฺเฌ ในท่ามกลางแห่งเรือน ตาต แน่ะพ่อ อหํ อ. ฉัน ปพฺพชิสฺสามิ จักบวช อิติ ดังนี้ ฯ

(กนิฏฺโฐ) อ. น้องชาย (อาห) กล่าวแล้วว่า ภาติก ข้าแต่พี่ชาย อปิจ เออก็ (ตุมฺเห) อ. ท่าน ท. ตรุณา เป็นคนหนุ่ม (อตฺถ) ย่อมเป็น ตาว ก่อน ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ปพฺพชิสฺสถ จักบวช (อตฺตโน) มหลฺลกกาเล ในกาลแห่งตนเป็นคนแก่ อิติ ดังนี้ ฯ

(มหาปาโล) อ. กุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละ (อาห) กล่าวแล้วว่า ตาต แน่ะพ่อ หิ ก็ หตฺถปาทาปิ แม้ อ. มือและเท้า ท. อตฺตโน ของตน มหลฺลกสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลผู้แก่ อนสฺสวา เป็นสภาพไม่เชื่อฟัง โหนฺติ ย่อมเป็น น วตฺตนฺติ ย่อมไม่เป็นไป วเส ในอำนาจ ปน ก็ กิมงฺคํ อ. องค์อะไรเล่า ญาตกา อ. ญาติ ท. (อสฺสวา) จักเป็นผู้เชื่อฟัง (ภวิสฺสนฺติ) จักเป็น (วตฺติสฺสนฺติ) จักเป็นไป (วเส) ในอำนาจ โส อหํ อ. ฉันนั้น น กโรมิ จะไม่กระทำ วจนํ ซึ่งคำ ตว ของเธอ อหํ อ. ฉัน สมณปฏิปตฺตึ ปเรสฺสามิ จักยังการปฏิบัติแห่งสมณะ จักให้เต็ม

หตฺถปาทา อ. มือและเท้า ท. ยสฺส ปุคฺคลสฺส
ของบุคคลใด ชราชชฺชริตา เป็นสภาพคร่ำคร่า
แล้วเพราะความชรา อนสฺสวา เป็นสภาพไม่เชื่อ

ฟัง โหนฺติ ย่อมเป็น โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น

วิหตตฺถาโม ผู้มีเรี่ยวแรงอันความชรากำจัดแล้ว

จริสฺสติ จักประพฤติ ธมฺมํ ซึ่งธรรม กถํ อย่างไร

ได้

ตาต แน่ะพ่อ อหํ อ. ฉัน ปพฺพชิสฺสามิเอว จักบวชนั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ

(โส มหาปาโล) อ. กุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละนั้น ตสฺส กนิฏฺฐสฺส เมื่อน้องชายนั้น วิรวนฺตสฺสเอว ร้องอยู่นั่นเทียว คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา ยาจิตฺวา ทูลขอแล้ว ปพฺพชฺชํ ซึ่งการบรรพชา ลทฺธปพฺพชฺชูปสมฺปโท ผู้มีการบรรพชาและอุปสมบท อันได้แล้ว วสิตฺวา อยู่แล้ว สนฺติเก ในสำนัก อาจริยุปชฺฌายานํ ของอาจารย์และอุปัชฌายะ ท. วสฺสานิ สิ้นปี ท. ปญฺจ ๕ วุตฺถวสฺโส ผู้มีพรรษาอันอยู่แล้ว ปวาเรตฺวา ปวารณาแล้ว อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ปุจฺฉิ ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธุรานิ อ. ธุระ ท. กติ เท่าไร (อตฺถิ) มีอยู่ อิมสฺมึ สาสเน ในศาสนานี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ เทฺวเอว ธุรานิ อ. ธุระ ท. ๒ นั่นเทียว อิติ คือ คนฺถธุรํ อ. คันถธุระ วิปสฺสนาธุรํ อ. วิปัสสนาธุระ (อตฺถิ) มีอยู่ (อิมสฺมึ สาสเน) ในศาสนานี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(มหาปาโล) อ. ภิกษุชื่อว่ามหาปาละ (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้วว่า

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ คนฺถธุร อ. คันถธุระ กตม เป็นไฉน วิปสฺสนาธุรํ อ. วิปัสสนาธุระ กตมํ เป็นไฉน อิติ ดังนี้ ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า อิทํ ธุรํ อ. ธุระนี้ อิติ คือ อตฺตโน ปญฺญานุรูเปน เอกํ นิกายํ วา เทฺว นิกาเย วา สกลํ เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ วา ปน อุคฺคณฺหิตฺวา ตสฺส พุทฺธวจนสฺส ธารณํ กถนํ วาจนํ อ. อันเรียนเอา ซึ่งนิกายหมวดหนึ่ง หรือ หรือว่าซึ่งนิกาย ท. ๒ หมวด ก็หรือว่าซึ่งพระพุทธพจน์ คือ ประชุมแห่งปิฎก ๓ ทั้งสิ้น ตามสมควรแก่ปัญญาของตน แล้วทรงไว้ บอกกล่าว ซึ่งพระพุทธพจน์นั้น คนฺถธุรํ นาม ชื่อว่าคันถธุระ อิทํ ธุรํ อ. ธุระนี้ อิติ คือ ปน ก็ สลฺลหุกวุตฺติโน ปนฺตเสนาสนาภิร-ตสฺส ภิกฺขุโน อตฺตภาเว ขยวยํ ปฏฺฐเปตฺวา สาตจฺจกิริยาวเสน วิปสฺสนํ วฑฺเฒตฺวา อรหตฺตคฺคหณํ อ. อันเริ่มตั้งไว้ ซึ่งความสิ้นไป และความเสื่อมไป ในอัตตภาพ แล้วยังวิปัสสนา ให้เจริญ ด้วยอำนาจ แห่งอันกระทำโดยความติดต่อ แล้วยึดเอา ซึ่งความเป็นแห่งพระ อรหันต์ แห่งภิกษุ ผู้มีความประพฤติอันเบาพร้อม ผู้ยินดียิ่งแล้วใน เสนาสนะอันสงัดแล้ว วิปสฺสนาธุรํ นาม ชื่อว่าวิปัสสนาธุระ อิติ ดังนี้ ฯ

(มหาปาโล) อ. ภิกษุชื่อว่ามหาปาละ (อาห) กราบทูลแล้ว ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ ปพฺพชิโต ผู้บวชแล้ว (อตฺตโน) มหลฺลกกาเล ในกาลแห่งตนเป็นคนแก่ น สกฺขิสฺสามิ จักไม่อาจ คนฺถธุรํ ปูเรตุํ เพื่ออันยังคันถธุระให้เต็ม

ปน แต่ว่า อหํ อ. ข้าพระองค์ วิปสฺสนาธุรํ จักยังวิปัสสนาธุระ ปูเรสฺสมิ จักให้เต็ม ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. กเถถ ขอจงตรัสบอก กมฺมฏฺฐานํ ซึ่งพระกรรมฐาน เม แก่ข้าพระองค์เถิด อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา กเถสิ ตรัสบอกแล้ว กมฺมฏฺฐานํ ซึ่งพระกรรมฐาน ยาว เพียงใด อรหตฺตา แต่ความเป็น แห่งพระอรหันต์ อสฺส มหาปาลสฺส แก่ภิกษุชื่อว่ามหาปาละนั้น ฯ

โส มหาปาโล อ. ภิกษุชื่อว่ามหาปาละนั้น วนฺทิตฺวา ถวาย บังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ปริเยสนฺโต แสวงหาอยู่ ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. สหคามิโน ผู้มีปกติไปกับ อตฺตนา ด้วยตน ลภิตฺวา ได้แล้ว ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. สฏฺฐี ๖๐ นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว สทฺธึ พร้อม เตหิ ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว วีสโยชนสตมคฺคํ สิ้นหนทางอันมีร้อยแห่งโยชน์ ๒๐ เป็นประมาณ ปตฺวา ถึงแล้ว ปจฺจนฺตคามํ ซึ่งบ้านอันตั้งอยู่ในที่สุดเฉพาะ มหนฺตํ หมู่ใหญ่ เอกํ บ้านหนึ่ง สปริวาโร ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ตตฺถ คาเม ในบ้านนั้น ฯ

๔. ๙/๑๕ ตั้งแต่ โส วิหารํ คนฺตฺวา วสนฏฺฐานํ เป็นต้นไป.

โส เวชฺโช อ. หมอนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา คนฺตฺวา จักไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร โอโลเกสฺสามิ จักแลดู วสนฏฺฐานํ ซึ่งที่อันเป็นที่อยู่ อิติ ดังนี้ (วตฺวา) เรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่

ท่านผู้เจริญ เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตุมฺเห อ. ท่าน ท. คจฺฉถ จงไป เถิด อิติ ดังนี้ วิสฺสชฺเชตฺวา สละวิเศษแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ คุตฺวา ไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร โอโลเกนฺโต แลดูอยู่ วสนฏฺฐานํ ซึ่งที่อันเป็นที่อยู่ เถรสฺส ของพระเถระ ทิสฺวา เห็นแล้ว จงฺกมน-นิสีทนฏฺฐานํเอว ซึ่งที่อันเป็นที่จงกรมและที่เป็นที่นั่งนั่นเทียว อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว สยนฏฺฐานํ ซึ่งที่อันเป็นที่นอน ปุจฺฉิ เรียนถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (เตลํ) อ. น้ำมัน โว อันท่าน ท. นิสินฺเนหิ ผู้นั่งแล้ว อาสิตฺตํ หยอดแล้ว (กึ) หรือ (อุทาหุ) หรือว่า (เตลํ) อ. น้ำมัน (โว) อันท่าน ท. นิปนฺเนหิ ผู้นอนแล้ว (อาสิตฺตํ) หยอดแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

เถโร อ. พระเถระ ตุณฺหี เป็นผู้นิ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

(เวชฺโช) อ. หมอ ยาจิ อ้อนวอนแล้ว ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ ว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตุมฺเห อ. ท่าน มา อกตฺถ อย่าได้ กระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้ สมณธมฺโม นาม ชื่อ อ. สมณธรรม สรีเร ครั้นเมื่อสรีระ ยาเปนฺเต เป็นไปอยู่ (โว) อันท่าน ท. สกฺกา อาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. นิปชฺชิตฺวา จงนอนแล้ว อาสิญฺจถ จงหยอดเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

(เถโร) อ. พระเถระ (อาห) กล่าวแล้วว่า อาวุโส แน่ะ ผู้มีอายุ ตฺวํ อ. ท่าน คจฺฉ จงไปเถิด อหํ อ. อาตมภาพ มนฺเตตฺวา ปรึกษาแล้ว ชานิสฺสามิ จักรู้ อิติ ดังนี้ ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า ญาตี อ. ญาติ ท. เถรสฺส ของพระ

เถระ นเอว อตฺถิ ย่อมไม่มีนั่นเทียว ตตฺถ ฅาเน ในที่นั้น สาโลหิตา อ. สาโลหิต ท. (เถรสฺส) ของพระเถระ น อตฺถิ ย่อมไม่มี (ตตฺถ ฅาเน) ในที่นั้น (เถโร) อ. พระเถระ มนฺเตยฺย พึงปรึกษา สทฺธึ กับ เกน ด้วยใคร (อิติ) ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. เฉลยว่า (เถโร) อ. พระเถระ (มนฺเตยฺย) พึงปรึกษา (สทฺธึ) กับ กรชกาเยน ด้วยกายอันเกิดแต่ธุลีคือน้ำ (อิติ) ดังนี้ ฯ

ปน ก็ (เถโร) อ. พระเถระ มนฺเตนฺโต เมื่อจะปรึกษา สทฺธึ กับ กรชกาเยน ด้วยกายอันเกิดแต่ธุลีคือน้ำ (มนฺเตตฺวา) ปรึกษาแล้วว่า ปาลิต แน่ะปาลิตะ อาวุโส ผู้มีอายุ ตฺวํ อ. ท่าน วเทหิ จงกล่าว ตาว ก่อนเถิด ตฺวํ อ. ท่าน โอโลเกสฺสสิ จักแลดู อกฺขี ซึ่งนัยน์ตา ท. กึ หรือ อุทาหุ หรือว่า ตฺวํ อ. ท่าน (โอโลเกสฺสสิ) จักแลดู พุทฺธสาสนํ ซึ่งพระพุทธศาสนา หิ ก็ คณนา อ. การนับ ตว ซึ่งท่าน อกฺขิกาณสฺส ผู้มีนัยน์ตาอันดำ นตฺถิ ย่อมไม่มี สํสารวฏฺเฏ ในสังสารวัฏ อนมตคฺคสมึ อันมีเบื้องต้นและที่สุดอันใคร ๆ ไปตามอยู่รู้ไม่ได้แล้ว ปน ก็แล พุทฺธสตานิ อ. ร้อยแห่งพระพุทธเจ้า ท. พุทฺธสหสฺสานิ อ. หันแห่งพระพุทธเจ้า ท. อเนกานิ อันมิใช้พระองค์เดียว อตีตานิ ล่วงไปแล้ว เตสุ พุทฺเธสุ ในพระพุทธเจ้า ท. เหล่านั้นหนา เอกพุทฺโธปิ แม้ อ. พระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง (เกนจิ) อันใคร ๆ น ปริจฺฉินฺดน กำหนดไม่ได้แล้ว อิทานิ ในกาลนี้ มานสํ อ. ฉันทะอันมีในใจว่า อหํ อ. เรา

น นิปชฺชิสฺสามิ จักไม่นอน มาเส ตลอดเดือน ท. ตโย ๓ อนฺโตวสฺสํ ตลอดภายในแห่งพรรษา อิมํ นี้ อิติ ดังนี้ เต อันท่าน พทฺธํ ผูกแล้ว ตสฺมา เพราะเหตุนั้น จกฺขูนิ อ. ตา ท. เต ของท่าน นสฺสนฺตุ วา จงฉิบหายเสียเถิดหรือ ภิชฺชนฺตุ วา หรือว่าจงแตกเสียเถิด ตฺวํ อ. ท่าน ธาเรหิ จงทรงไว้ พุทฺธสาสนํเอว ซึ่งพระพุทธ-ศาสนานั่นเทียวเถิด มา ธาเรหิ จงอย่างทรงไว้ จกฺขุนิ ซึ่งตา ท. เถิด อิติ ดังนี้ โอวทนฺโต เมื่อจะกล่าวสอน ภูตกายํ ซึ่งกายอันเกิดแล้ว อภาสิ ได้กล่าวแล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

จกฺขูนิ อ. ตา ท. มมายิตานิ อันท่านยึดถือเอา
แล้วว่าเป็นของของเรา หายนฺตุ จงเสื่อมไปเสีย
เถิด โสตานิ อ. หู ท. (มมายิตานิ) อันท่าน
ยึดถือเอาแล้วว่าเป็นของของเรา หายนฺตุ จงเสื่อม
ไปเสียเถิด เทโห อ. กาย (มมายิโต) อัน
ท่านยึดถือเอาแล้วว่าเป็นของของเรา (หายตุ) จง
เสื่อมไปเสียเถิด ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว
อิทํ ธมฺมชาตํ อ. ธรรมชาตินี้ สพฺพํปิ แม้ทั้งปวง
เทหนิสฺสิตํ อันอาศัยแล้วซึ่งกาย หายตุ จงเสื่อม
ไปเสียเถิด ปาลิต แน่ะปาลิตะ ตฺวํ อ. ท่าน
ปมชฺชสิ ประมาทอยู่ กึการณา เพราะเหตุอะไร
จกฺขูนิ อ. ตา ท. มมายิตานิ อันท่านยึดถือเอา
แล้วว่าเป็นของของเรา ชีรนฺตุ จงทรุดโทรมเสียเถิด

โสตานิ อ. หู ท. (มมายิตานิ) อันท่านยึดถือ
เอาแล้วว่าเป็นของของเรา ชีรนฺตุ จงทรุดโทรมเสีย
เถิด กาโย อ. กาย (มมายิโต) อันท่านยึดถือ
เอาแล้วว่าเป็นของของเรา (ชีรตุ) จงทรุดโทรม
เสียเถิด ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว อิทํ
ธมฺมชาตํ อ. ธรรมชาตินี้ สพฺพํปิ แม้ทั้งปวง
กายนิสฺสิตํ อันอาศัยแล้วซึ่งกาย ชีรตุ จงทรุด
โทรมเสียเถิด ปาลิต แน่ะปาลิตะ ตฺวํ อ. ท่าน
ปมชฺชสิ ประมาทอยู่ กึการณา เพราะเหตุอะไร
จกฺขุนิ อ. ตา ท. มมายิตานิ อันท่านยึดถือเอา
แล้วว่าเป็นของของเรา ภิชฺชนฺตุ จงแตกเสียเถิด
โสตานิ อ. หู ท. (มมายิตานิ) อันท่านยึดถือ
เอาแล้วว่าเป็นของของเรา ภิชฺชนฺตุ จงแตกเสีย
เถิด รูปํ อ. รูป (มมายิตํ) อันท่านยึดถือเอา
แล้วว่าเป็นของของเรา (ภิชฺชตุ) จงแตกเสียเถิด
ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว อิทํ ธมฺมชาตํ
ธรรมชาตินี้ สพฺพํปิ แม้ทั้งปวง รูปนิสฺสิตํ อัน
อาศัยแล้วซึ่งรูป ภิชฺชตุ จงแตกเสียเถิด ปาลิต
แน่ะปาลิตะ ตฺวํ อ. ท่าน ปมชฺชสิ ประมาทอยู่
กึการณา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ

๕. ๑๔/๗ ตั้งแต่ มนุสฺสา เถรํ นิสีทาเปตฺวา กึ ภนฺเต เป็นต้นไป.

มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. เถรํ ยังพระเถระ นิสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว ปุจฺฉึสุ เรียนถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ คมนาการโร อ. อาการคืออันไป โว แห่งท่าน ท. ปญฺญายติ ย่อมปรากฏ กึ หรือ อิติ ดังนี้ ฯ

(เถโร) อ. พระเถระ (อาห) กล่าวแล้วว่า อุปาสกา ดูก่อนอุบาสกและอุบาสิกา ท. อาม เออ (เอวํ) อ. อย่างนั้น อหํ อง อาตมภาพ คนฺตฺวา จักไปแล้ว วนฺทิสฺสามิ จักถวายบังคม สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อิติ ดังนี้ ฯ

เต มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. เหล่านั้น ยาจิตฺวา อ้อนวอนแล้ว นานปฺปกาเรน โดยประการต่าง ๆ อลภนฺตา เมื่อไม่ได้ อุยฺโยเชนฺตา ส่งไปอยู่ เถรํ ซึ่งพระเถระ คนฺตฺวา ไปแล้ว อุปฑฺฒปถํ สิ้นทางเข้าไปทั้งกึ่ง โรทิตฺวา ร้องไห้แล้ว นิวตฺตึสุ กลับแล้ว ฯ

สามเณโร อ. สามเณร อาทาย พาเอาแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ คจฺแนฺโต ไปอยู่ ยฏฺฐิโกฏิยา ด้วยปลายแห่งไม้เท้า สมฺปาปุณิ ถึงพร้อมแล้ว อนฺตรายมคฺฌค อฏฺฐวิยํ สงฺกฏฺฐนครํ นาม เถเรน อุปนิสฺสาย วุตฺถปุพฺพคามํ ซึ่งบ้านอันพระเถระ เคยเข้าไปอาศัยแล้ว ชื่อซึ่งนครชื่อว่าสังกัฏฐะ แล้วจึงอยู่แล้ว ใกล้ดง ในระหว่างแห่งหนทาง ฯ

โส สามเณโร อ. สามเณรนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว คีตสทฺทํ ซึ่ง

เสียงแห่งเพลงขับ อิตฺถิยา ของหญิง เอกิสฺสา คนหนึ่ง ตโต คามโต นิกฺขมิตฺวา คายิตฺวา อรญฺเข ทารูนิ อุทฺธรนฺติยา ผู้ออกไปแล้ว จากบ้านนั้น ขับร้องแล้ว จึงเก็บอยู่ ซึ่งฟืน ท. ในป่า คณฺหิ ถือเอาแล้ว นิมิตฺตํ ซึ่งนิมิต สเร ในเสียง ฯ

หิ จริงอยู่ สทฺโท อ. เสียง อญฺโฆ อื่น สมตฺโถ นาม ชื่อว่าสามารถ ปุริสานํ สกลสรีรํ ผริตฺวา ฅาตุํ เพื่ออันแผ่ไป ตลอดสรีระทั้งสิ้น ของบุรุษ ท. แล้วจึงตั้งอยู่ นตฺถิ ย่อมไม่มี อิตฺถีสทฺโท วิย ราวกะ อ. เสียงของหญิง ฯ

เตน การเณน เพราะเหตุนั้น ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. โย สทฺโท อ. เสียงใด ปริยาทาย ครอบงำแล้ว จิตฺตํ ซึ่งจิต ปุริสสฺส ของบุรุษ ติฏฺฅติ ย่อมตั้งอยู่ ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อทํ สทฺทชาตํ อ.สัททชาตนี้ อิตฺถีสทฺโท คือ อ. เสียงของหญิง (ปริยาทาย) ครอบงำแล้ว (จิตฺตํ) ซึ่งจิต (ปุริสสฺส) ของบุรุษ (ติฏฺฅติ) ย่อมตั้งอยู่ ยถา ฉันใด เอวํ ฉันนั้น อหํ อ. เรา น สมนุปสฺสามิ ย่อมไม่ตามเห็นด้วยดี (ตํ สทฺทํ) ซึ่งเสียงนั้น เอกสทฺทํปิ แม้อันเป็นเสียงหนึ่ง อญฺฃํ อื่น อิติ ดังนี้ ฯ

สามเณโร อ. สามเณร คเหตฺวา ครั้นถือเอาแล้ว นิมิตฺตํ ซึ่งนิมิต ตตฺถ สเร ในเสียงนั้น วิสฺสชฺเชตฺวา สละวิเศษแล้ว ยฏฺฅิโกฏึ ซึ่งปลายแห่งไม้เท้า (วตฺวา) เรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ติฏฺฅถ จงยืนอยู่ ตาว ก่อนเถิด

กิจฺจํ อ. กิจ เม ของกระผม อตฺถิ มีอยู่ ดังนี้ คโต ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก ตสฺสา อิตฺถิยา ของหญิงนั้น ฯ

สา อิตฺถี อ. หญิงนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ สามเณรํ ซึ่งสามเณรนั้น ตุณฺหี เป็นผู้นิ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

โส สามเณโร อ. สามเณรนั้น ปาปุณิ ถึงแล้ว สีลวิปตฺตึ ซึ่งความวิบัติแห่งศีล สทฺธึ กับตาย อิตฺถิยา ด้วยหญิงนั้น ฯ

เถโร อ. พระเถระ จินฺเตสิ คิดแล้วว่า คีตสทฺโท อ.เสียงแห่งเพลงขับ เอโก เสียงหนึ่ง (มยา) อันเรา สุยิตฺถ ฟังแล้ว อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว จ โข ก็แล โส สทฺโท อ. เสียงนั้น (สทฺโท) เป็นเสียง อิตฺถิยา ของหญิง (โหติ) ย่อมเป็น สามเณโรปิ แม้ อ. สามเณร จิรายติ ประพฤติช้าอยู่ โส สามเณโร อ. สามเณรนั้น ปตฺโต จักเป็นผู้ถึงแล้ว สีลวิปตฺตึ ซึ่งความวิบัติแห่งศีล ภวิสฺสติ จักเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

โสปิ สามเณโร อ. สามเณรแม้นั้น กิจฺจํ ยังกิจ อตฺตโน ของตน นิฏฺฐาเปตฺวา ให้สำเร็จแล้ว อาคนฺตวา มาแล้ว อาห เรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยํ อ. เรา ท. คจฺฉาม จะไป อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น เถโร อ. พระเถระ ปุจฺฉิ ถามแล้ว นํ สามเณรํ ซึ่งสามเณรนั้นว่า สามเณร ดูก่อนสามเณร ตฺวํ อ. เธอ ปาโป ชาโต เกิดเป็นคนชั่วแล้ว อสิ ย่อมเป็นหรือ อิติ ดังนี้ ฯ

โส สามเณโร อ. สามเณรนั้น ตุณฺหี เป็นผู้นิ่ง หุตฺวา เป็น

(เถเรน) ปุนปฺปุนํ ปุฏฺโฐปิ ผู้แม้อันพระเถระถามแล้ว บ่อย ๆ น กเถสิ ไม่กล่าวแล้ว กิญฺจิ วจนํ ซึ่งคำอะไร ๆ ฯ

อถ ครั้งนั้น เถโร อ. พระเถระ อาห กล่าวแล้วว่า ยฏฺฐิโกฏิคฺคหณกิจฺจํ อ. กิจด้วยการจับซึ่งปลายแห่งไม้เท้า มม ของฉัน ปาเปน ปุคฺคเลน ด้วยบุคคลผู้ลามก ตาทิเสน ผู้เช่นกับด้วยเธอ นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ นํ สามเณรํ กะสามเณรนั้น ฯ

โส สามเณโร อ. สามเณรนั้น สํเวคปฺปตฺโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสังเวช (หุตฺวา) เป็น อปเนตฺวา นำไปปราศแล้ว กาสายานิ ซึ่งผ้ากาสายะ ท. ปริทหิตฺวา นุ่งห่มแล้ว คิหินิยาเมน โดยทำนองแห่งคฤหัสถ์ อาห เรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปุพฺเพ ในกาลก่อน อหํ อ. กระผม สามเณโร เป็นสามเณร (อมฺหิ) ย่อมเป็น ปน แต่ว่า อิทานิ ในกาลนี้ อหํ อ. กระผม คิหี ชาโต เกิดเป็นคฤหัสถ์แล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น อปิจ อีกอย่างหนึ่ง อหํ อ. กระผม ปพฺพชนฺโต เมื่อจะบวช น สทฺธาย ปพฺพชิโต เป็นผู้ไม่บวชแล้ว ด้วยศรัทธา (อมฺหิ) ย่อมเป็น อหํ อ. กระผม ปพฺพชิโต เป็นผู้บวชแล้ว มคฺคปริปนฺถภเยน เพราะความกลัวแต่อันตรายรอบในหนทาง (อมฺหิ) ย่อมเป็น ตุมฺเห อ. ท่าน ท. เอถ จงมาเถิด มยํ อ. เรา ท. คจฺฉาม จะไป อิติ ดังนี้ ฯ

(เถโร) อ. พระเถระ (อาห) กล่าวแล้วว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ คิหิปาโปปิ อ.คฤหัสถ์ผู้ลามกก็ดี สมณปาโปปิ อ. สมณะผู้ลามกก็ดี ปาโปเอว เป็นผู้ลามกนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ตฺวํ

อ. เธอ ฐตฺวาปิ แม้ดำรงอยู่แล้ว สมณภาเว ในความเป็นแห่งสมณะ น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว สีลมตฺตํ ปูเรตุํ เพื่ออันยังคุณสักว่าศีลให้เต็มได้ ตฺวํ อ. เธอ คิหี เป็นคฤหัสถ์ หุตฺวา เป็น กริสฺสสิ จักกระทำ กลฺยาณํ กมฺมํ ซึ่งกรรมอันงาม กึ นาม ชื่ออะไรได้ ยฏฺฐิโกฏิคฺคหณกิจฺจํ อ. กิจด้วยการจับซึ่งปลายแห่งไม้เท้า มม ของฉัน ปาเปน ปุคฺคเลน ด้วยบุคคลผู้ลามก ตาทิเสน ผู้เช่นกับด้วยเธอ นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ ฯ

(ปาลิโต) อ. นายปาลิตะ (อาห) เรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มคฺโค อ. หนทาง อมนุสฺสุปทฺทูโต เป็นหนทางอันอมนุษย์เข้าไปประทุษร้ายแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น จ ก็ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อนฺธา เป็นคนบอด (อตฺถ) ย่อมเป็น ตุมฺเห อ. ท่าน ท. วสิสฺสถ จักอยู่ อิธ ฐาเน ในที่นี้ กถํ อย่างไร อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น เถโร อ. พระเถระ วตฺวา กล่าวแล้วว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ตฺวํ อ. เธอ มา จินฺตยิ อย่าคิดแล้ว เอวํ อย่างนี้ เม เมื่อฉัน อิธเอว ฐาเน นิปชฺชิตฺวา มรนฺตสฺสอปิ นอนแล้วตายอยู่ในที่นี้นั่นเทียวก็ดี (อิธ ฐาเน) อปราปรํ ปวฏฺเฏนฺตสฺสอปิ กลิ้งเกลือกอยู่ไป ๆ มา ๆ ในที่นี้ก็ดี คมนํ นาม ชื่อ อ. การไป สทฺธึ กับ ตยา ด้วยเธอ นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ นํ ปาลิตํ กะนายปาลิตะนั้น อภาสิ ได้ภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

หนฺท เอาเถิด อหํ อ. เรา หตจกฺขุ เป็นผู้มีตา
อันโรคขจัดแล้ว อาคโต เป็นผู้มาแล้ว กนฺตารทฺธานํ
สู่ทางไกลยืดยาวอันกันดาร อสฺมิ ย่อมเป็น อหํ
อ. เรา สยมาโน นอนอยู่ น คจฺฉามิ จะไม่ไป
(หิ) เพราะว่า สหายตา อ. คุณเครื่องความเป็น
แห่งสหาย นตฺถิ ย่อมไม่มี พาเล ในเพราะ
ชนพาล หนฺท เอาเถิด อหํ อ. เรา หตจกฺขุ
เป็นผู้มีตาอันโรคขจัดแล้ว อาคโต เป็นผู้มาแล้ว
กนฺตารทฺธานํ สู่ทางไกลยืดยาวอันกันดาร อสฺมิ
ย่อมเป็น อหํ อ. เรา มริสฺสามิ จักตาย โน
คมิสฺสามิ จักไม่ไป (หิ) เพราะว่า สหายตา
อ. คุณเครื่องความเป็นแห่งสหาย นตฺถิ ย่อมไม่มี
พาเล ในเพราะชนพาล อิติ ดังนี้ ฯ

อิตโร ปาติโต อ. นายปาลิตะนอกนี้ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น สํเวคชาโต ผู้มีความสังเวชอันเกิดแล้ว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า กมฺมํ อ. กรรม ภาริยํ วต อันหนักหนอ สาหสิกํ อันเป็นไปโดยด่วน อนนุจฺฉวิกํ อันไม่สมควร เม อันเรา กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ ปคฺคยฺห ประคองแล้ว พาหา ซึ่งแขน ท. กนทนฺโต คร่ำครวญอยู่ ปกฺขนฺทิตฺวา แล่นไปแล้ว วนสณฺฑํ สู่ชัฏแห่งป่า ปกฺกนฺโต ว เป็นผู้หลีกไปแล้วเทียว ตถา เหมือนอย่างนั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ปณฺฑุกมฺพลสิลาสนํ อ. บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ เทวราชสฺส ของเทวดาผู้พระราชา สกฺกสฺส พระนามว่าสักกะ สฏฺฐิโยชนายามํ อันยาวโดยโยชน์ ๖๐ ปณฺณาสโยชนวิตฺถตํ อันกว้างโดยโยชน์ ๕๐ ปณฺณรสโยชนพหลํ อันหนาโดยโยชน์ ๑๕ ชยสุมนปุปฺผวณฺณํ อันมีสีเพียงดังว่าสีแห่งดอกไม้ชื่อว่าชัยพฤกษ์และดอกมะลิ โอนมนุนฺนมน-ปกติกํ อันมีอันยุบลงและอันฟูขึ้นเป็นปกติ นิสีทนุฏฺฐหนกาเลสุ ในกาลอันเป็นที่ประทับนั่ง และเป็นที่เสด็จลุกขึ้น ท. ทสฺเสสิ แสดงแล้ว อุณฺหาการํ ซึ่งอาการอันร้อน สีลเตเชน ด้วยเดชแห่งศีล เถรสฺสอปิ แม้ของพระเถระ ฯ

สกฺโก อ. ท้าวสักกะ (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้วว่า โก นุ โข อ. ใครหนอแล มํ ฐานา จาเวตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันยังเราให้เคลื่อนจากฐาน (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ โอโลเกนฺโต ทรงแลดูอยู่ อทฺทส ได้ทรงเห็นแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ จกฺขุนา ด้วยจักษุ ทิพฺเพน อันเป็นทิพย์ ฯ

เตน การเณน เพราะเหตุนั้น โปราณา อ. อาจารย์ผู้มีในก่อน ท. อาหุ กล่าวแล้วว่า

สหสฺสเนตฺโต อ.ท้าวสหัสสเนตร เทวินฺโท ผู้
เป็นจอมแห่งเทพ ทิพฺพจกฺขุํ ยังจักษุอันเป็น
ทิพย์ วิโสธยิ ให้หมดจดวิเศษแล้ว (ขตฺวา)
ทรงทราบแล้วว่า ปาโล อ.พระเถระ ชื่อว่า
ปาละ อยํ นี้ ปาปครหี ผู้ติเตียนซึ่งบาปโดย

ปกติ อาชีวํ ยังอาชีวะ ปริโสธยิ ให้หมดจด
รอบแล้ว (อิติ) ดังนี้ สหสฺสเนตฺโต อ. ท้าว
สหัสสเนตร เทวินฺโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ
ทิพฺพจกฺขุํ ยังจักษุอันเป็นทิพย์ วิโสธยิ ให้หมดจด
วิเศษแล้ว (ขตฺวา) ทรงทราบแล้วว่า ปาโล
อ. พระเถระชื่อว่าปาละ อยํ นี้ ธมฺมครุโก ผู้หนัก
ในธรรม รโต ผู้ยินดีแล้ว สาลเน ในศาสนา
นิสินฺโน นั่งแล้ว (อิติ) ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

๖. ๒๐/๒ ตั้งแต่ ภิกฺขเว ตทา มม ปุตฺเตน กตกมฺมํ เป็นต้นไป.

(สตฺถา) อ. พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. มม ปุตฺเตน กตกมฺมํ อ. กรรมอันบุตรของเรากระทำแล้ว ตทา ในกาลนั้น อนุพนฺธิ ติดตามแล้ว ปจฺฉโต ข้างหลัง ปจฺฉโต ข้างหลัง หิ จริงอยู่ ปาปกมฺมํ นาม ชื่อ อ. กรรมอันลามก เอตํ นั่น อุนุคจฺฉติ ย่อมไปตาม จกฺกํ วิย ราวกะ อ. ล้อ (อนุคจฺฉนฺตํ) หมุนไปตามอยู่ ปทํ ซึ่งรอยเท้า พลิพทฺทสฺส ของโคพลิพัท วหโต ตัวนำไปอยู่ ธุรํ ซึ่งแดก อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ครั้นตรัสแล้ว อิทํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องนี้ ธมฺมราชา ผู้เป็นพระธรรมราชา

ฆเฏตฺวา ทรงสืบต่อ อนุสนฺธึ ซึ่งอนุสนธิ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ธมฺมา อ. ธรรม ท. มโนปุพฺพงฺคมา เป็นสภาพ
มีใจถึงก่อน มโนเสฏฺฐา เป็นสภาพมีใจประเสริฐ
ที่สุด มโนมยา เป็นสภาพสำเร็จแล้วแต่ใจ
(โหนฺติ) ย่อมเป็น เจ หากว่า (ปุคฺคโล)
อ. บุคคล มนสา มีใจ ปทุฏฺเฐน อันโทษ
ประทุษร้ายแล้ว ภาสติ วา กล่าวอยู่ก็ดี กโรติ
วา กระทำอยู่ก็ดี ทุกฺขํ อ. ความทุกข์ อนฺเวติ
ย่อมไปตาม นํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ตโต
ติวิธทุจฺจริตโต เพราะความทุจริตอันมีอย่าง ๓ นั้น
จกฺกํ อิว ราวกะ อ. ล้อ (อนฺเวนฺตํ) หมุนไป
ตามอยู่ ปทํ ซึ่งรอยเท้า พลิพทฺทสฺส ของโคพลิพัท
วหโต ตัวนำไปอยู่ (ธุรํ) ซึ่งแอก อิติ ดังนี้

ลญฺฉนฺโต ราชา วิย ราวกะ อ. พระราชา ผู้ทรงประทับอยู่ สาสนํ ซึ่งพระราชสาส์น ปติฏฺฐาปิตมตฺติกํ อันมีดินเหนียวอันพระองค์ทรงยังราชบุรุษให้ตั้งไว้เฉพาะแล้ว ราชมุทฺทาย ด้วยตราของพระราชา ฯ

จตุภูมิกจิตฺตํ อ. จิตอันเป็นไปในภูมิ ๔ สพฺพํปิ แม้ทั้งปวง กามาวจรกุสลาทิเภทํ อันต่างด้วยจิตมีจิตอันเป็นกามาวจรกุศลเป็นต้น มโน อิติ ชื่อว่า ใจ ตตฺถ คาถายํ ในพระคาถานั้น ฯ ปน ถึง

อย่างนั้น จิตฺตํเอว อ. จิตนั่นเทียว นิยมิยมานํ อันอาจารย์นิยมเอาอยู่ วฺวตฺถาปิยมานํ อันอาจารย์กะเอาอยู่ ปริจฺฉิชฺชมานํ อันอาจารย์ กำหนดเอาอยู่ อุปฺปนฺนจิตฺตวเสน ด้วยอำนาจแห่งจิตอันเกิดขึ้นแล้ว ตสฺส เวชฺชสฺส แก่หมอนั้น ตทา ในกาลนั้น โทมนสฺสหคตํ อัน ไปแล้วกับด้วยโทมนัส ปฏิฆสมฺปยุตฺตํ อันประกอบพร้อมแล้วด้วยปฏิฆะ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต ลพฺภติ ย่อมได้ อิมสฺมึ ปเท ในบทนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สมนฺนาคตา มาตามพร้อมแล้ว เตน จิตฺเตน ด้วยจิตนั้น ปฐมคามินา เป็นธรรมชาติถึงก่อนโดยปกติ หุตฺว่า เป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปุพฺพงฺคมา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ธมฺมา นาม ชื่อ อ. ธรรม ท. จตฺตาโร ๔ คุณเทสนาปริยตฺตินิสฺสตฺตนิชฺชีววเสน ด้วยอำนาจแห่งคุณธรรม และเทศนาธรรม และปริยัติธรรม และนิสสัตตะนิชชีวธรรม (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ธมฺมา อิติ ดังนี้ ฯ

อยํ ธมฺมสทฺโท อ. ธรรมศัพท์นี้ (เอตฺถ วจเน) ในคำนี้ว่า

> อุโภ สภาวา อ. สภาพ ท. ทั้งสอง ธมฺโม จ
> คือ อ. ธรรมด้วย อธมฺโม จ คือ อ. สภาพ
> มิใช่ธรรมด้วย สมวิปากิโน เป็นสภาพมีวิบาก
> เสมอกัน (โหนฺติ) ย่อมเป็น น หิ หามิได้แล
> อธมฺโม อ. สภาพมิใช่ธรรม เนติ ย่อมนำไป
> (สตเต) ซึ่งสัตว์ ท. นิรยํ สู่นรก ธมฺโม

อ. ธรรม (สตฺเต) ยังสัตว์ ท. ปาเปติ ย่อม
ให้ถึง สุคฺคตึ ซึ่งสุคติ อิติ ดังนี้เป็นต้น
เตสุ จตุธมฺเมสุ ในธรรม ๔ ท. เหล่านั้นหนา คุณธมฺโม นาม
ชื่อว่าคุณธรรม ฯ

อยํ ธมฺมสทฺโท อ. ธรรมศัพท์นี้ (เอตฺถ วจเน) ในคำนี้ว่า
ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อหํ อ. เรา เทเสสฺสามิ จักแสดง ธมฺมํ
ซึ่งธรรม อาทิกลฺยาณํ อันงามในเบื้องต้น โว แก่เธอ ท. อิติ ดังนี้
เป็นต้น เทสนาธมฺโม นาม ชื่อว่าเทศนาธรรม ฯ

อยํ ธมฺมสทฺโท อ. ธรรมศัพท์นี้ (เอตฺถ วจเน) ในคำนี้ว่า
ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปน อนึ่ง กุลปุตฺตา อ. กุลบุตร ท. เอกจฺเจ
บางพวก อิธ โลเก ในโลกนี้ ปริยาปุณนฺติ ย่อมเล่าเรียน ธมฺมํ
ซึ่งธรรม สุตฺตํ คือซึ่งสุตตะ เคยฺยํ คือ ซึ่งเคยยะ อิติ ดังนี้เป็นต้น
ปริยตฺติธมฺโม นาม ชื่อว่าปริยัติธรรม ฯ

อยํ ธมฺมสทฺโท อ. ธรรมศัพท์นี้ (เอตฺถ วจเน) ในคำนี้ว่า
ปน ก็ ตสฺมึ โข สมเย ในสมัยนั้นแล ธมฺมา อ. ธรรม ท. โหนฺติ
ย่อมมี ขนฺธา อ. ขันธ์ ท. โหนฺติ ย่อมมี อิติ ดังนี้เป็นต้น
นิสฺสตฺตธมฺโม นาม ชื่อว่านิสสัตตธรรม ฯ

นโย อ. นัย (ปเท) ในบทว่า นิชฺชีวธมฺโม อิติปิ ดังนี้บ้าง
เอโสเอว นี้นั่นเทียว ฯ เตสุ ธมฺเมสุ ในธรรม ท. เหล่านั้นหนา
นิสฺสตฺตนิชฺชีวธมฺโม อ. นิสสัตตะและนิชชีวธรรม (สตฺถารา) อัน

พระศาสดา อธิปฺเปโต ทรงพระประสงค์เอาแล้ว อิมสฺมึ ฐาเน ในที่นี้ ฯ

โส นิสฺสตฺตนิชฺชีวธมฺโม อ. นิสสัตตธรรมและนิชชีวธรรมนั้น ขนฺธา เป็นขันธ์ อรูปิโน อันไม่มีรูป ตโย ๓ อิติ คือ เวทนากฺขนฺโธ อ. เวทนาขันธ์ สญฺขากฺขนฺโธ อ. สัญญาขันธ์ สงฺขารกฺขนฺโธ อ สังขารขันธ์ (โหติ) ย่อมเป็น อตฺถโต โดยเนื้อความ ฯ หิ เหตุว่า มโน อ. ใจ ปุพฺพงฺคโม เป็นสภาพถึงก่อน เอเตสํ ขนฺธานํ แห่งขันธ์ ท. เหล่านั่น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น เอเต ขนฺธา อ. ขันธ์ ท. เหล่านั่น มโนปุพฺพงฺคมา นาม ชื่อว่าเป็นสภาพมีใจถึงก่อน (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า ปน ก็ มโน อ. ใจ เอกวตฺถุโก อันมีวัตถุอันเดียวกัน เอกรมฺมโณ อันมีอารมณ์อันเดียวกัน อุปฺปชฺชมาโน เกิดขึ้นอยู่ เอกกฺขเณ ในขณะเดียวกัน สทฺธึ พร้อม เอเตหิ ธมฺเมหิ ด้วยธรรม ท.เหล่านั่น อปุพฺพํ ไม่ก่อน อจริยํ ไม่หลัง ปุพฺพงฺคโม นาม ชื่อว่าเป็นสภาพถึงก่อน โหติ ย่อมเป็น กถํ อย่างไร อิติ ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า (มโน) อ. ใจ (เอกวตฺถุโก) อันมีวัตถุอันเดียวกัน (เอการมฺมโณ) อันมีอารมณ์อันเดียวกัน (อุปฺปชฺชมาโน) เกิดขึ้นอยู่ (เอกกฺขเณ) ในขณะเดียวกัน (สทฺธึ) พร้อม (เอเตหิ ธมฺเมหิ) ด้วยธรรม ท. เหล่านั่น (อปุพฺพํ) ไม่ก่อน (อจริมํ) ไม่หลัง (ปุพฺพงฺคโม นาม) ชื่อว่าเป็นสภาพถึงก่อน

(โหติ) ย่อมเป็น อุปฺปาทปฺปจฺจยฏฺเฐน ด้วยอรรถว่าเป็นปัจจัยเครื่องยังธรรมให้เกิดขึ้น (อิติ) ดังนี้ ฯ

หิ เหมือนอย่างว่า พหูสุ โจเรสุ ครั้นเมื่อโจร ท. มาก กโรนฺเตสุ กระทำอยู่ คามฆาตาทิกมฺมานิ ซึ่งกรรมมีการฆ่าซึ่งชาวบ้านเป็นต้น ท. เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า โก อ. ใคร ปุพฺพงฺคโม เป็นผู้ไปก่อน เตสํ โจรานํ แห่งโจร ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (เกนจิ) อันใคร ๆ วุตฺเต กล่าวแล้ว โย โจโร อ. โจรคนใด ปจฺจโย เป็นผู้เป็นปัจจัย เตสํ โจรานํ ของโจร ท. เหล่านั้น โหติ ย่อมเป็น คือว่า เต โจรา อ. โจร ท. เหล่านั้น นิสฺสาย อาศัยแล้ว ยํ โจรํ ซึ่งโจรคนใด กโรนฺติ กระทำอยู่ ตํ กมฺมํ ซึ่งกรรมนั้น โส โจโร อ. โจรคนนั้น ทตฺโต วา ชื่อว่าทัตตะหรือ มตฺโต ว่า หรือว่าชื่อว่ามัตตะ (ชเนหิ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า (โส โจโร) อ. โจรคนนั้น ปุพฺพงฺคโม เป็นผู้ไปก่อน เตสํ โจรานํ แห่งโจร ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ยถา ฉันใด, สมฺปทํ อ. คำอุปไมยเป็นเครื่องยังอรรถให้ถึงพร้อม อิทํ นี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพํ พึงทราบ เอวํ ฉันนั้น ฯ

มโน อ. ใจ ปุพฺพงฺคโม ชื่อว่าเป็นสภาพถึงก่อน เอเตสํ ธมฺมานํ แห่งธรรม ท. เหล่านั่น อุปฺปาทปฺปจฺจยฏฺเฐน เพราะอรรถว่าเป็นปัจจัยเครื่องยังธรรมให้เกิดขึ้น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ด้วยประการฉะนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ธมฺมา) อ. ธรรม ท. เหล่านั้น

มโนปุพฺพงฺคมา ชื่อว่าเป็นสภาพมีใจถึงก่อน (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ หิ เพราะว่า เต ธมฺมา อ. ธรรม ท. เหล่านั้น มเน ครั้นเมื่อใจ อนุปฺปชฺชนฺเต ไม่เกิดขึ้นอยู่ น สกฺโกนฺติ ย่อมไม่อาจ อุปฺปชฺชิตุํ เพื่ออันเกิดขึ้น ฯ ปน ฝ่ายว่า มโน อ. ใจ เจตสิเกสุ ครั้นเมื่อเจตสิก ท. เอกจฺเจสุ บางเหล่า อนุปฺปชฺชนฺเตสุปิ แม้ไม่เกิดขึ้นอยู่ อุปฺปชฺชติเอว ย่อมเกิดขึ้นนั่นเทียว ฯ

ปน อนึ่ง มโน อ. ใจ เสฏฺโฐ ชื่อว่าเป็นสภาประเสริฐที่สุด เอเตสํ ธมฺมานํ แห่งธรรม ท. เหล่านั่น อธิปติวเสน ด้วยอำนาจแห่งความเป็นอธิบดี (โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ธมฺมา) อ. ธรรม ท. เหล่านั้น มโนเสฏฺฐา ชี่ว่าเป็นสภาพมีใจประเสริฐที่สุด (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ

หิ เหมือนอย่างว่า โจรเชฏฺฐกาทโย ชนา อ. ชน ท. มีโจรผู้เจริญที่สุดเป็นต้น อธิปติโน ผู้เป็นอธิบดี เสฏฺฐา ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุด โจราทีนํ ชนานํ แห่งชน ท. มีโจรเป็นต้น (โหนฺติ) ย่อมเป็น ยถา ฉันใด มโน อ. ใจ (อธิปติ) อันเป็นอธิบดี (เสฏฺโฐ) ชื่อว่าเป็นสภาพประเสริฐที่สุด เตสํปิ ธมฺมานํ แห่งธรรม ท. แม้เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น ตถา ฉันนั้น อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ธมฺมา) อ. ธรรม ท. เหล่านั้น มโนเสฏฺฐา ชื่อว่าเป็นสภาพมีใจประเสริฐที่สุด (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ

ปน อนึ่ง ภณฺฑานิ อ. ภัณฑะ ท. ตานิ เหล่านั้น ตานิ เหล่านั้น นิปฺผนฺนานิ อันสำเร็จแล้ว ทารุอาทีหิ วตฺถูหิ ด้วยวัตถุ

ท. มีไม้เป็นต้น ทารุมยาทีนิ นาม ชื่อว่าเป็นวัตถุมีวัตถุอันสำเร็จแล้ว ด้วยไม้เป็นต้น โหนฺติ ย่อมเป็น ยถา ฉันใด เอเตปิ ธมฺมา อ. ธรรม ท. แม้เหล่านั่น มโนมยา นาม ชื่อว่าเป็นสภาพสำเร็จแล้ว แต่ใจ (เตสํ ธมฺมานํ) นิปฺผนฺนตฺตา เพราะความที่แห่งธรรม ท. เหล่านั้น เป็นสภาพสำเร็จแล้ว มนโต แต่ใจ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ตถา ฉันนั้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โทเสหิ อันโทษ ท. อภิชฺฌาทีหิ มีอภิชฌาเป็นต้น อาคนฺตุเกหิ อันจรมา ปุทฏฺเฐน ประทุษร้ายแล้ว หิ จริงอยู่ ปกติมโน อ. ใจตามปกติ ภวงฺคจิตฺตํ ชื่อว่าเป็นภวังคจิต (โหติ) ย่อมเป็น ตํ ภวงฺคจิตฺตํ อ. ภวังคจิตนั้น (โทเสหิ) อันโทษ ท. อปฺปทุฏฺฐํ ไม่ประทุษร้ายแล้ว หิ เหมือนอย่างว่า อุทกํ อ. น้ำ ปสนฺนํ อันใสแล้ว อุปกฺกิลิฏฺฐํ เป็นน้ำเข้าไปเศร้าหมองแล้ว นีลาทีหิ วณฺเณหิ เพราะสี ท. มีสีเขียวเป็นต้น อาคนฺตุเกหิ อันจรมา นีโลทกาทิเภทํ เป็นน้ำต่างด้วยน้ำมีน้ำเขียวเป็นต้น โหติ ย่อมเป็น จ ก็ (ตํ อุทกํ) อ. น้ำนั้น อุทกํ เป็นน้ำ นวํ อันใหม่ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ปุริมํ ปสนฺนอุทกํเอว เป็นน้ำอันใสแล้ว อัน มีในก่อนนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น นอปิ แม้หามิได้ ยถา ฉันใด ตํปิ ภวงฺคจิตฺตํ อ. ภวังคจิตแม้นั้น อาคนฺตุเกหิ อภิชฺฌาทีหิ โทเสหิ ปทุฏฺฐํ เป็นจิตอันโทษ ท. มีอภิชฌาเป็นต้น อันจรมา ประทุษร้าย แล้ว โหติ ย่อมเป็น จ ก็ (ตํ ภวงฺคจิตฺตํ) อ. ภวังคจิตนั้น จิตฺตํ เป็นจิต นวํ ดวงใหม่ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ปุริมํ

ภวงฺคจิตฺตํเอว เป็นภวังคจิต อันมีในก่อนนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น นอปิ แม้หามิได้ ตถา ฉันนั้น, เตน การเณน เพราะเหตุนั้น ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อิทํ จิตฺตํ อ. จิตนี้ ปภสฺสรํ เป็นธรรมชาติเป็นแดนสร้านออก แห่งรัศมี (โหติ) ย่อมเป็น จ โข ก็แล ตํ จิตฺตํ อ. จิตนั้น อุปกฺกิลิฏฺฐํ เข้าไปเศร้าหมองแล้ว อุปกฺกิเลเสหิ เพราะปุปกิเลส ท. อาคนฺตุเกหิ อันจรมา อิติ ดังนี้ เจ หากว่า มนสา มีใจ ปทุฏฺเฐน อันโทษประทุษร้ายแล้ว เอวํ อย่างนี้ไซร้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปทุฏฺเฐน อิติ ดังนี้ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น ภาสมาโน เมื่อจะกล่าว ภาสติ ชื่อว่าย่อมกล่าว จตุพฺพิธํ วจีทุจฺจริตํเอว ซึ่ง วจีทุกจริตอันมีอย่าง ๔ นั่นเทียว กโรนฺโต เมื่อจะกระทำ กโรติ ชื่อว่าย่อมกระทำ ติวิธํ กายทุจฺจริตํเอว ซึ่งกายทุจริตอันมีอย่าง ๓ นั่นเทียว อภาสนฺโต เมื่อไม่กล่าว อกโรนฺโต เมื่อไม่กระทำ มโน-ทุจฺจริตํ ยังมโนทุจริต ติวิธํ อันมีอย่าง ๓ ปูเรติ ชื่อว่าย่อมให้เต็ม (อตฺตโน) ตาย อภิชฺฌาทีหิ โทเสหิ ปทุฏฺฐมานสตาย เพราะความ ที่แห่งตนเป็นผู้มีฉันทะอันมีในใจ อันโทษ ท. มีอภิชฌาเป็นต้น ปรุทุษร้ายแล้วนั้น อกุสลกมฺมปถา อ. อกุศลกรรมบถ ท. ทส ๑๐ อสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น คจฺฉนฺติ ย่อมถึง ปาริปูรึ ซึ่งความ เต็มรอบ เอวํ ด้วยอาการอย่างนี้ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ภาสติ วา กโรติ วา อิติ ดังนี้ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถว่า ทุกฺขํ อ.ความทุกข์ อนฺเวติ ย่อมไปตาม ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ตโต ติวิธทุจฺจริตโต เพราะทุจริตอันมีอย่าง ๓ นั้น คือว่า วิปากทุกฺขํ อ. ทุกข์อันเป็นผล กายิกเจตสิกํ อันเป็นไปในกายและเป็นไปในจิต อิมินา ปริยาเยน โดยปริยายนี้ว่า (ทุกฺขํ) อ. ทุกข์ กายวตฺถุกํปิ อันมีกายเป็นที่ตั้งบ้าง อิตรวตฺถุกํปิ อันมีจิตนอกนี้เป็นที่ตั้งบ้าง อิติ ดังนี้ อนุคจฺฉติ ย่อมไม่ตาม ตํ อตฺตภาวํ ซึ่งอัตตภาพนั้น คจฺฉนฺตํ อันไปอยู่ จตูสุ อปาเยสุ วา ในอบาย ท. ๔ หรือ มนุสฺเสสุ วา หรือว่าในมนุษย์ ท. ทุจฺจริตานุภาเวน เพราะอานุภาพแห่งทุจริต (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวติ อิติ ดังนี้ ฯ

(ปุจฺฉา) อ.อันถามว่า (ทุกฺขํ) อ. ทุกข์ (อนฺเวติ) ย่อมไปตาม (นํ ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น (ตโต ติวิธทุจฺจริตโต) เพราะทุจริตอันมีอย่าง ๓ นั้น ยถา กึ ราวก อ. อะไร (อิติ) ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า (ทุกฺขํ) อ. ทุกข์ (อนฺเวติ) ย่อมไปตาม (นํ ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น (ตโต ติวิธทุจฺจริตโต) เพราะทุจริตอันมีอย่าง ๓ นั้น จกฺกํ อิว ราวกะ อ. ล้อ (อนฺเวนฺตํ) ไปตามอยู่ ปทํ ซึ่งรอยเท้า วหโต พลิพทฺทสฺส ของโคพลิพัทตัวนำไปอยู่ (ธุรํ) ซึ่งแอก อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อธิบายว่า จกฺกํ วิย ราวกะ อ.ล้อ (อนฺเวนฺตํ) หมุนไปตามอยู่ ปทํ ซึ่งรอยเท้า พลิวทฺทสฺส ของโคพลิพัท ยุตฺตสฺส ตัวอันบุคคลเทียมแล้ว ธุเร ที่แอก วหโต ชื่อว่าตัวนำไปอยู่ ธุรํ

ซึ่งแอก คือว่า หิ เหมือนอย่างว่า โส พลิวทฺโท อ. โคพลิพัทนั้น วหนฺโต นำไปอยู่ เอกํ ทิวสํปิ สิ้นวันหนึ่งบ้าง เทฺว ทิวเสปิ สิ้นวัน ท. ๒ บ้าง ปญฺจ ทิวเสปิ สิ้นวัน ท. ๕ บ้าง ทส ทิวเสปิ สิ้นวัน ท. ๑๐ บ้าง อฑฺฒมาสํปิ สิ้นเดือนทั้งกึ่งบ้าง น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ จกฺกํ นิวตฺเตตุํ เพื่ออันยังล้อให้หมุนกลับ คือว่า ชหิตุํ เพื่ออันละ (จกฺกํ) ซึ่งล้อ อถโข ที่แท้ อสฺส พลิวทฺทสฺส เมื่อโคพลิพัทนั้น อติกฺกมนฺตสฺส ก้าวไปอยู่ ปุรโต ข้างหน้า ยุคํ อ.แอก พาธติ ย่อมเบียดเบียน คีวํ ซึ่งคอ (อสฺส พลิวทฺทสฺส) เมื่อโคพลิพัทนั้น ปฏิกฺกมนฺตสฺส ก้าวกลับอยู่ ปจฺฉโต ขางหลัง จกฺกํ อ.ล้อ ปฏิหนฺติ ย่อมกระทบ อูรุมํสํ ซึ่งเนื้อแห่งขาอ่อน จกฺกํ อ.ล้อ พาธนฺตํ เบียดเบียนอยู่ การเณหิ ด้วยเหตุ ท. ทฺวีหิ ๒ อิเมหิ เหล่านี้ ปทานุปทิกํ เป็นล้อมีรอยตามซึ่งรอย ตสฺส พลิวทฺทสฺส ของโคพลิพัท นั้น โหติ ย่อมเป็น ยถา ฉันใด ทุกฺขํ อ. ทุกข์ กายิกํปิ อันเป็น ไปในกายบ้าง เจตสิกํปิ อันเป็นไปในจิตบ้าง ทุจฺจริตมูลกํ อันมี ทุจริตเป็นมูล อนุพนฺธติ ย่อมติดตาม ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคล มนสา มีใจ ปทุฏฺเฐน อันโทษประทุษร้ายแล้ว ตีณิ ทุจฺจริตานิ ปูเรตฺวา ฐิตํ ผู้ยังทุจริต ท. ๓ ให้เต็มแล้ว จึงดำรงอยู่แล้ว (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) คตฏฺฐาเนสุ ในที่แห่งบุคคลนั้นไปแล้ว ท. ตตฺถ เหล่านั้น ตตฺถ เหล่านั้น นิรยาทีสุ มีนรกเป็นต้น ตถาเอว ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า จกฺกํว วหโต ปทํ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องมัฏฐกุณฑลี

๗. ๒๖/๕ ตั้งแต่ เทวปุตฺโตปิ อตฺตโน สมฺปตฺตึ โอโลเกตฺวา เป็นต้นไป.

เทวปุตฺโตปิ แม้ อ. เทพบุตร โอโลเกตฺวา แลดูแล้ว สมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัติ อตฺตโน ของตน (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า (อยํ สมฺปตฺติ) อ. สมบัตินี้ (มยา) อันเรา ลทฺธา ได้แล้ว เกน กมฺเมน ด้วยกรรมอะไร อิติ ดังนี้ อุปธาเรนฺโต ใคร่ครวญอยู่ ฆตฺวา รู้แล้วว่า (อยํ สมฺปตฺติ) อ. สมบัตินี้ (มยา) อันเรา (ลทฺธา) ได้แล้ว มโนปสาเทน ด้วยการยังใจให้เลื่อมใส สตฺถริ ในพระศาสดา อิติ ดังนี้ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อยํ พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นี้ อกาเรตฺวา ไม่ยังหมอให้กระทำแล้ว เภสชฺชํ ซึ่งเภสัช มม อผาสุกกาเล ในกาลแห่งเราเป็นผู้ไม่สบาย คนฺตฺวา ไปแล้ว อาฬาหนํ สู่ป่าช้า โรทติ ร้องให้อยู่ อิทานิ ในกาลนี้ (มยา) กาตุํ อ. อัน อันเรากระทำ เอตํ พฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์นั่น วิปฺปการปฺปตฺตํ ให้เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งประการอันแปลก วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ อาคนฺตฺวา มาแล้ว มฏฺฐกุณฺฑลิวณฺเณน ด้วยวรรณะเพียงดังว่าวรรณะแห่งมาณพชื่อว่ามัฏฐกุณฑลี พาหา ปคฺคยฺห โรทนฺโต อฏฺฐาสิ ได้ยืนประคองซึ่งแขน ท. แล้วร้องให้อยู่แล้ว อวิทูเร ในที่ไม่ไกล อาฬาหนสฺส แห่งป่าช้า ฯ

พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ เทวปุตฺตํ ซึ่งเทพบุตรนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา โรทามิ ย่อมร้องไห้ ปุตฺตโสเกน เพราะความเศร้าโศกถึงซึ่งบุตร ตาว ก่อน เอโส มาณโว อ. มาณพนั่น โรทติ ย่อมร้องไห้ กิมตฺถํ เพื่ออะไร อหํ อ. เรา ปุจฺฉิสฺสามิ จักถาม นํ มาณวํ ซึ่งมาณพนั้น อิติ ดังนี้ ปุจฺฉนฺโต เมื่อจะถาม อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

ตฺวํ อ. ท่าน อลงฺกโต ผู้ประดับแล้ว มฏฺฐกุณฺฑลี
เพียงดังว่ามาณพชื่อว่ามัฏฐกุณฑลี มาลาภารี ผู้มี
ภาระคือดอกไม้ หริจนฺทนุสฺสโท ผู้ฟุ้งด้วยจันทน์
อันเหลือง ปคฺคยฺห ประคองแล้ว พาหา ซึ่งแขน
ท. กนฺทสิ คร่ำครวญอยู่ วนมชฺเฌ ในท่าม
กลางแห่งป่า ตฺวํ อ. ท่าน ทุกฺขิโต เป็นผู้ถึง
แล้วซึ่งความทุกข์ กึ อะไร (อสิ) ย่อมเป็น
อิติ ดังนี้ ฯ

โส มาณโว อ. มาณพนั้น อาห กล่าวแล้วว่า
รถปญฺชโร อ. กรงของรถ โสวณฺณมโย อัน
สำเร็จแล้วด้วยทอง ปภสฺสโร อันเป็นแดนสร้าน
ออกแห่งรัศมี อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว มม แก่
ข้าพเจ้า อหํ อ. ข้าพเจ้า น วินฺทามิ ย่อมไม่
ประสบ จกฺกยุคํ ซึ่งคู่แห่งล้อ ตสฺส รถปญฺชรสฺส
แห่งกรงของรถนั้น อหํ อ. ข้าพเจ้า ชหิสฺสามิ

จักละ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต ทุกฺเขน เพราะทุกข์ เตน
นั้น อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ อาห กล่าวแล้วว่า
ภทฺทมาเณว แน่มาณพผู้เจริญ ตฺวํ อ. ท่าน
อาจิกฺข ขอจงบอก (จกฺกยุคํ) ซึ่งคู่แห่งล้อ
โสวณฺณมยํ อถ อันสำเร็จแล้วด้วยทองหรือ
มณิมยํ อถ หรือว่าอันสำเร็จแล้วด้วยแก้วมณี
โลหมยํ อถ อันสำเร็จแล้วด้วยโลหะหรือ รูปิยมยํ
อถ หรือว่าอันสำเร็จแล้วด้วยเงิน เม แก่ข้าพเจ้า
อหํ อ. ข้าพเจ้า เต ยังท่าน ปฏิลาภยามิ จะให้
ได้เฉพาะ จกฺกยุคํ ซึ่งคู่แห่งล้อ อิติ ดังนี้
นํ มาณวํ กะมาณพนั้น ฯ

มาณโว อ. มาณพ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้วว่า อยํ พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นี้ อกตฺวา ไม่กระทำแล้ว เภสชฺชํ ซึ่งเภสัช ปุตฺตสฺส แก่บุตร ทิสฺวา เห็นแล้ว มํ ซึ่งเรา ปุตฺตปฏิรูปกํ ผู้มีรูปเปรียบด้วยบุตร โรทนฺโต ร้องไห้อยู่ วทติ ย่อมกล่าวว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า กโรมิ จะกระทำ รถจกฺกํ ซึ่งล้อของรถ สุวณฺณาทิมยํ อันสำเร็จแล้วด้วยวัตถุมีทองเป็นต้น อิติ ดังนี้ (เอตํ วตฺถุ) อ. เรื่องนั่น โหตุ จงมีเถิด อหํ อ. เรา นิคฺคณฺหิสฺสามิ จักข่มขี่ นํ พฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์นั้น อิติ ดังนี้ วตฺวา กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ.ท่าน กริสฺสสิ จักกระทำ จกฺกยุคํ ซึ่ง

คู่แห่งล้อ กีวมหนฺตํ อันใหญ่เพียงไร เม แก่ข้าพเจ้า อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ตฺวํ อ. ท่าน อากงฺขสิ ย่อมหวัง ยาวมหนฺตํ จกฺกยุคํ ซึ่งคู่แห่งล้อ อันใหญ่เพียงใด (อหํ) อ. ข้าพเจ้า (กริสฺสามิ) จักกระทำ (ตาวมหนฺตํ จกฺกยุคํ) ซึ่งคู่แห่งล้อ อันใหญ่เพียงนั้น อิติ ดังนี้ (พฺราหฺมเณน) อันพราหมณ์ วุตฺเต กล่าวแล้ว (อาห) กล่าวแล้วว่า

อตฺโถ อ. ความต้องการ จนฺทสุริเยหิ ด้วย
พระจันทร์และพระอาทิตย์ ท. (โหติ) ย่อมมี
เม แก่ข้าพเจ้า ตฺวํ อ. ท่าน เม ยาจิโต ผู้อัน
ข้าพเจ้าขอแล้ว เต จนฺทสุริเย ซึ่งพระจันทร์
และพระอาทิตย์ ท. เหล่านั้น เทหิ จงให้ เต
จนฺทสุริเย ซึ่งพระจันทร์และพระอาทิตย์ ท.
เหล่านั้น เม แก่ข้าพเจ้าเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

โส มาณโว อ. มาณพนั้น ปาวทิ ได้กล่าวซ้ำแล้วว่า

จนฺทสุริยา อ. พระจันทร์และพระอาทิตย์ ท.
ภาตโร เป็นผู้ส่องสว่าง อุภยตฺถ วีถิยา
ในวิถีทั้งสอง (โหนฺติ) ย่อมเป็น รโถ อ. รถ
มม ของข้าพเจ้า โสนวณฺณมโย อันสำเร็จแล้ว
ด้วยทอง โสภติ ย่อมงาม เตน จกฺกยุเคน
ด้วยคู่แห่งล้อนั้น อิติ ดังนี้ ตสฺส พฺราหฺมณสฺส
แก่พราหมณ์นั้น ฯ

อถ ครั้งนั้น พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ อาห กล่าวแล้วว่า

มาณว ดูก่อนมาณพ ตฺวํ อ.ท่าน โย ใด

ปตฺถยเส ย่อมปรารถนา อปตฺถิยํ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุ

อันบุคคลไม่ควรปรารถนา (โส) ตฺวํ อ. ท่านนั้น

พาโล โข เป็นคนโง่แล อสิ ย่อมเป็น อหํ

อ. เรา มญฺฃามิ ย่อมสำคัญว่า ตฺวํ อ. ท่าน

มริสฺสสิ จักตาย ตฺวํ อ. ท่าน น หิ ลจฺฉสิ

จักไม่ได้แล จนฺทสุริเย ซึ่งพระจันทร์และพระ

อาทิตย์ ท. (อิติ) ดังนี้ อิติ ดังนี้

นํ มาณวํ กะมาณพนั้น ฯ

อถ ครั้งนั้น มาณโว อ. มาณพ วตฺวา กล่าวแล้วว่า ปน ก็ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล โรทนิโต ร้องไห้อยู่ อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ปญฺฃายมานสฺส วตฺถุสฺส แก่วัตถุอันปรากฏอยู่ พาโล เป็นคนโง่ โหติ ย่อมเป็น กึ หรือ อุทาหุ หรือว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล (โรทนฺโต) ร้องไห้อยู่ (อตฺถายป เพื่อประโยชน์ อปญฺฃายมานสฺส วตฺถุสฺส แก่วัตถุอันไม่ปรากฏอยู่ (พาโล) เป็นคนโง่ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ นํ พฺราหฺมณํ กะพราหมณ์นั้น (อาห) กล่าวแล้วว่า

คมนาคมนํปิ แม้ อ. การไปและกามา (จนฺท-

สุริยานํ) แห่งพระจันทร์และพระอาทิตย์ ท.

ทิสฺสติ ปรากฏอยู่ วณฺณธาตุ อ. ธาตุคือวรรณะ

(จนฺทสุริยานํ) ของพระจันทร์และพระอาทิตย์
ท. (ทิสฺสติ) ปรากฏอยู่ อุภยตฺถ วีถิยา ในวิถี
ทั้งสอง เปโต ปุคฺคโล อ. บุคคลผู้ละไปแล้ว
กาลกโต ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว น ทิสฺสติ
ย่อมไม่ปรากฏ กนฺทตํ อมฺหากํ แห่งเรา ท. ผู้
คร่ำครวญอยู่ อิธ ฐาเน ในที่นี้หนา โก อ. ใคร
พาลฺยตโร เป็นคนโง่กว่า (โหติ) ย่อมเป็น
อิติ ดังนี้ ฯ

พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น สลฺลกฺเขตฺวา กำหนดแล้วว่า เอโส มาณโว อ. มาณพนี้ วทติ ย่อมกล่าว ยุตฺตํ วจนํ ซึ่งคำอันควรแล้ว อิติ ดังนี้ วตฺวา กล่าวแล้วว่า

มาณว ดูก่อนมาณพ ตฺวํ อ. ท่าน วเทสิ กล่าว
แล้ว สจฺจํ โข ซึ่งคำจริงแล กนฺทตํ อมฺหากํ
แห่งเรา ท. ผู้คร่ำครวญอยู่หนา อหํเอว อ. เรา
นั่นเทียว พาลฺยตโร เป็นคนโง่กว่า (อมฺหิ)
ย่อมเป็น อหํ อ.เรา อภิปตฺถยํ ปรารถนาอยู่
ปุตฺตํ ซึ่งบุตร กาลกตํ ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว
รุทํ เป็นผู้ร้องไห้อยู่ ทารโก วิย ราวกะ อ. เด็ก
(อภิปตฺถยํ) ปรารถนาเฉพาะอยู่ จนฺทํ ซึ่ง

พระจันทร์ (รุทํ) ร้องไห้อยู่ (อมฺหิ) ย่อมเป็น

อิติ ดังนี้

นิสฺโสโก เป็นผู้มีความเศร้าโศกออกแล้ว กถาย เพราะถ้อยคำ ตสฺส มาณวสฺส ของมาณพนั้น หตฺวา เป็น กโรนฺโต เมื่อจะกระทำ ถุตึ ซึ่งความชมเชย มาณวสฺส แก่มาณพ อภาสิ ได้ภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

ตฺวํ อ. ท่าน โอสิญฺจํ เป็นผู้รดอยู่ มํ ซึ่งเรา

อาทิตฺตํ วต ผู้ร้อนทั่วแล้วหนอ (กตฺวา) กระทำ

สนฺตํ ให้เป็นผู้สงบแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น

(ปุคฺคโล) วิย ราวกะ อ. บุคคล (โอสิญฺจํ)

รดอยู่ ปาวกํ ซึ่งไฟผู้เผาผลาญ ฆตสิตฺตํ ว

อันเกินแล้วซึ่งเปรียงเทียว วารินา ด้วยน้ำ อหํ

อ. ข้าพเจ้า ทรํ ยังความกระวนกระวาย สพฺพํ

ทั้งปวง นิพฺพาปเย ย่อมให้ดับได้ โย ตฺวํ อ.

ท่านใด อปานุทิ ได้บรรเทาไปปราศแล้ว ปุตฺตโสกํ

ซึ่งความเศร้าโศกเพราะบุตร เม แห่งข้าพเจ้า

โสกปเรตสฺส ผู้มีความเศร้าโศกอันไปแล้วใน

เบื้องหน้า (โส ตฺวํ) อ. ท่านนั้น อพฺพุหิ วต

ถอนแล้วหนอ สลฺลํ ซึ่งลูกศร โสกํ คือความ

เศร้าโศก หทยนิสฺสิตํ อันอาศัยแล้วซึ่งหทัย เม

ของข้าพเจ้า โส อหํ อ. ข้าพเจ้านั้น อพฺพุฬห-

สลฺโล เป็นผู้มีลูกศรอันถอนแล้ว อสฺมิ ย่อมเป็น

มาณว ดูก่อนมาณพ อหํ อ. ข้าพเจ้า น โสจามิ

ย่อมไม่เศร้าโศก น โรทามิ ย่อมไม่ร้องไห้

สตฺวาน เพราะสดับ (วจนํ) ซึ่งคำ ตว ของท่าน

อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น (พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ ปุจฺฉนฺโต เมื่อจะถาม นํ มาณวํ ซึ่งมาณพนั้นว่า ตฺวํ อ. ท่าน โก นาม ชื่อว่าเป็นใคร (อสิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (อาห) กล่าวแล้วว่า

ตฺวํ อ. ท่าน เทวตา นุ เป็นเทวดาหรือหนอ

คนฺธพฺโพ อาทู หรือว่าเป็นคนธรรพ์ สกฺโก

ปุรินฺทโท (อาทู) หรือว่าเป็นท้าวสักกะ ผู้ให้ซึ่ง

ทานในก่อน อสิ ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน โก วา

เป็นใครหรือ กสฺส ปุตฺโต วา หรือว่าเป็นบุตร

ของใคร (อสิ) ย่อมเป็น มยํ อ. เรา ท. ชาเนมุ

พึงรู้ ตํ ซึ่งท่าน กถํ อย่างไร อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น มาณโว อ. มาณพ อาจิกฺขิ บอกแล้ว อสฺส พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์นั้นว่า

ตฺวํ อ. ท่าน ยํ ปุตฺตํ อาฬาหเน สยํ ฑหิตฺวา

กนฺทสิ จ เผาแล้ว ซึ่งบุตรคนใดในป่าช้าเอง คร่ำ

ครวญอยู่ด้วย ยํ ปุตฺตํ (อาฬาหเน สยํ ฑหิตฺวา)

โรทสิ จ เผาแล้ว ซึ่งบุตรคนใด ในป่าช้าเอง ร้องไห้อยู่ด้วย โส ปุตฺโต อ. บุตรนั้น อหํ คือ อ. ข้าพเจ้า กริตฺวาน กระทำแล้ว กมฺมํ ซึ่งกรรม กุสลํ อันเป็นกุศล ปตฺโต ถึงแล้ว สหพฺยตํ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้เที่ยวไปร่วมกัน ติทสานํ เทวตานํ แห่งเทวดา ท. ผู้อยู่ในชั้นไตรทศ อิติ ดังนี้ ฯ

พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ อาห กล่าวแล้วว่า (ตว) เมื่อท่าน อปฺปํ วา พหุํ วา ทานํ ททนฺตสฺส สเก อคาเร วา ถวายอยู่ซึ่งทาน อันน้อยหรือ หรือว่าอันมาก ในเรือนอันเป็นของตนหรือ อุโปสถ-กมฺมํ ตาทิสํ (กโรนฺตสฺส) วา หรือว่ากระทำอยู่ ซึ่งกรรมคืออุโบสถ อันเช่นนั้น มยํ อ.เรา ท. น อทฺทสาม ย่อมไม่เห็น ตฺวํ อ. ท่าน คโต เป็นผู้ไปแล้ว เทวโลกํ สู่เทวโลก เกน กมฺเมน เพราะกรรมอะไร อสิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

มาณโว อ. มาณพ อาห กล่าวแล้วว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า อาพาธิโก เป็นผู้มีอาพาธ ทุกฺขิโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความลำบาก คิลาโน เป็นผู้เป็นไข้ อาตูรรูโป เป็นผู้มีรูปอันกระสับกระส่าย นิเวสเน

ในที่อันเป็นที่อยู่ สเก อันเป็นของตน อมฺหิ ย่อม-
เป็น อทฺทกฺขึ ได้เห็นแล้ว พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธเจ้า
วิคตรชํ ผู้มีธุลีไปปราศแล้ว วิติณฺณกงฺขํ ผู้มีความ
สงสัยอันข้ามวิเศษแล้ว สุคตํ ผู้เสด็จไปดีแล้ว
อโนมปญฺญํ ผู้มีพระปัญญาอันไม่ทราม โส อหํ อ.
ข้าพเจ้านั้น มุทิตมโน ผู้มีใจอันบันเทิงแล้ว ปสนฺน-
จิตฺโต ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว อกรึ ได้กระทำแล้ว
อญฺชลึ ซึ่งอัญชลี ตถาคตสฺส แก่พระตถาคต อหํ
อ. ข้าพเจ้า กริตฺวาน ครั้นกระทำแล้ว กมฺมํ ซึ่ง
กรรม กุสลํ อันเป็นกุศล ตํ นั้น ปตฺโต เป็นผู้ถึง
แล้ว สหพฺยตํ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้เที่ยวไป
ร่วมกัน ติทสานํ แห่งเทวดา ท. ผู้อยู่ในชั้นไตรทศ
(อมฺหิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

ตสฺมึ มาณเว ครั้นเมื่อมาณพนั้น กเถนฺเต กล่าวอยู่ กเถนฺ-
เตเอว กล่าวอยู่นั่นเทียว สกลสรีรํ อ. สรีระทั้งสิ้น พฺราหฺมณสฺส
ของพราหมณ์ ปริปูริ เต็มรอบแล้ว ปีติยา ด้วยปีติ ฯ โส พฺราหฺมโณ
อ. พราหมณ์นั้น ปเวเทนฺโต เมื่อจะยังบุคคลให้รู้ทั่ว ตํ ปีตึ
ซึ่งปีตินั้น อาห กล่าวแล้วว่า

อจฺฉริยํ วต อ. ความน่าอัศจรรย์หนอ อพฺภุตํ วต
อ. ความน่าประหลาดหนอ วิปาโก อ. วิบาก

อญฺชลิกมฺมสฺส แห่งการกระทำซึ่งอัญชลี อยํ นี้ อีทิโส เป็นวิบากเช่นนี้ (โหติ) ย่อมเป็น อหํปิ แม้ อ. ข้าพเจ้า มุทิตมโน เป็นผู้มีใจอันบันเทิงแล้ว ปสนฺนจิตฺโต เป็นผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว (หุตฺวา) เป็น วชามิ จะขอถึง พุทฺธํ ซึ่งพระพุทธ-เจ้า สรณํ ว่าเป็นสรณะ อชฺชเอว ในวันนี้นั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น มาณโว อ. มาณพ อาห กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน ปสนฺนจิตฺโต จงเป็นผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว (หุตฺวา) เป็น วชาหิ จงถึง พุทฺธํ จ ซึ่งพระพุทธเจ้าด้วย ธมฺมํ จ ซึ่งพระธรรมด้วย สงฺฆํ จ ซึ่งพระสงฆ์ด้วย สรณํ ว่าเป็นสรณะ อชฺชเอว ในวันนี้นั่นเทียว ตฺวํ อ. ท่าน (ปสนฺนจิตฺโต) จงเป็นผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว (หุตฺวา) เป็น ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว สมาทิยสฺสุ จงสมาทาน สิกฺขาปทานิ ซึ่งสิกขาบท ท. ปญฺจ ๕ (กตฺวา) กระทำ อขณฺฑผุลฺลานิ ให้เป็นกรรมไม่เป็นท่อนและด่างพร้อย ปาณาติปาตา วิรมสฺสุ ขิปฺปํ จ จงงดเว้น จากการยังสัตว์มีลมปราณให้ตกล่วงไป พลันด้วย โลเก อทินฺนํ ปริวชิชยสฺสุ จ จงเว้นรอบ ซึ่งวัตถุอันเจ้าของไม่ให้แล้ว ในโลก

ด้วย อมชฺชโป (โหหิ) จ จงเป็นผู้ไม่ดื่มซึ่งน้ำ
เมา จงเป็นด้วย โน มุสา ภณาหิ จ จงไม่กล่าว
เท็จด้วย สเกน ทาเรน ตุฏฺโฐ โหหิ จ จงเป็นผู้
ยินดีแล้ว ด้วยทาระ ผู้เป็นของตน จงเป็นด้วย
อิติ ดังนี้

นํ พฺราหฺมณํ กะพราหมณ์นั้น ฯ

โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น สมฺปฏิจฺฉิตฺวา รับพร้อมแล้ว ว่า สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้กล่าวแล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

ยกฺข ดูก่อนยักษ์ ตฺวํ อ. ท่าน อตฺถกาโม เป็นผู้
ใคร่ซึ่งความเจริญ เม แก่ข้าพเจ้า อสิ ย่อมเป็น
เทวเต ดูก่อนเทวดา ตฺวํ อ. ท่าน หิตกาโม เป็นผู้
ใคร่ซึ่งความเกื้อกูล (เม) แก่ข้าพเจ้า อสิ ย่อม-
เป็น อหํ อ. ข้าพเจ้า กโรมิ จะกระทำ วจนํ ซึ่ง
คำ ตุยฺหํ ของท่าน ตฺวํ อ. ท่าน อาจริโย เป็น
อาจารย์ มม ของข้าพเจ้า อสิ ย่อมเป็น อหํ พุทฺธํ
สรณํ อุเปมิ จ อ. ข้าพเจ้า จะเข้าถึง ซึ่งพระพุทธ
เจ้า ว่าเป็นสรณะด้วย อหํ ธมฺมํปิ อนุตฺตรํ สรณํ
(อุเปมิ) จ อ. ข้าพเจ้า จะเข้าถึง แม้ซึ่งพระธรรม
อันยอดเยี่ยม ว่าเป็นสรณะด้วย สงฺฆํ นรเทวสฺส
คจฺฉามิ สรณํ อหํ จ อ. ข้าพเจ้า จะถึง ซึ่ง

พระสงฆ์ ของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นเทพแห่งนระ

ว่าเป็นสรณะด้วย อหํ อ. ข้าพเจ้า ปาณาติปาตา

วิรมามิ ขิปฺปํ จ จะงดเว้น จากการยังสัตว์มีลม

ปราณให้ตกล่วงไปพลันด้วย โลเก อทินฺนํ ปริวชฺชยา-

มิ จ จะเว้นรอบ ซึ่งวัตถุอันเจ้าของไม่ให้แล้ว ใน

โลกด้วย อมชฺชโป (โหมิ) จ จะเป็นผู้ไม่ดื่มซึ่ง

น้ำเมาด้วย โน มุสา ภณามิ จ จะไม่กล่าวเท็จด้วย

สเกน ทาเรน ตุฏฺโฐ โหมิ จ จะเป็นผู้ยินดีแล้ว

ด้วยทาระ ผู้เป็นของตนด้วย อิติ ดังนี้ ฯ

๘. ๓๓/๕ ตั้งแต่ อถ เนสํ กุสลากุสลกมฺมกรเณ มโน เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น (สตฺถา) อ. พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า มโน อ. ใจ ปุพฺพงฺคโม เป็นสภาพถึงก่อน กุสลากุสลกมฺมกรเณ ในการกระทำซึ่งกรรมอันเป็นกุศลและอกุศล (โหติ) ย่อมเป็น มโน อ. ใจ เสฏฺโฐ เป็นสภาพประเสริฐที่สุด (กุสลากุสลกมฺมกรเณ) ในการกระทำซึ่งกรรมอันเป็นกุศลและอกุศล (โหติ) ย่อมเป็น หิ เพราะว่า กตกมฺมํ อ. กรรมอันบุคคลกระทำแล้ว มเนน ด้วยใจ ปสนฺเนน อันผ่องใสแล้ว น วิชหติ ย่อมไม่ละ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคล

คจฺฉนฺตํ ผู้ไปอยู่ เทวโลกํ สู่เทวโลก มนุสฺสโลกํ สู่มนุษยโลก ฉายา อิว ราวกะ อ. เงา อิติ ดังนี้ เนสํ ชนานํ แก่ชน ท. เหล่านั้น กเถตฺวา ครั้นตรัสแล้ว อิทํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องนี้ ธมฺมราชา ผู้เป็นพระธรรมราชา ฆเฏตฺวา ทรงสืบต่อ อนุสนฺธึ ซึ่งอนุสนธิ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ธมฺมา อ. ธรรม ท. มโนปุพฺพงฺคมา เป็นสภาพมีใจถึงก่อน มโนเสฏฺฐา เป็นสภาพมีใจประเสริฐที่สุด มโนมยา เป็นสภาพสำเร็จแล้วแต่ใจ (โหนฺติ) ย่อมเป็น เจ หากว่า (ปุคฺคโล) อ.บุคคล มนสา มีใจ ปสนฺเนน อันผ่องใสแล้ว ภาสติ วา กล่าวอยู่ก็ดี กโรติ วา กระทำอยู่ก็ดี สุขํ อ. ความสุข อนฺเวติ ย่อมไปตาม นํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ตโต ติวิธสุจริตโต เพราะความสุจริตอันมีอย่าง ๓ นั้น ฉายา อิว เป็นเพียงดังว่าเงา อนุปายินี อันมีปกติไปตาม (หุตฺวา) เป็นอิติ ดังนี้

ลญฺฉนฺโต ราชา วิย ราวกะ อ.พระราชา ทรงประทับอยู่ สาสนํ ซึ่งพระราชสาส์น ปติฏฺฐปิตมตฺติกํ อันมีดินเหนียวอันพระองค์ทรงยังราชบุรุษให้ตั้งไว้เฉพาะแล้ว ราชมุทฺทาย ด้วยตราของพระราชา ฯ

จตุภูมิกจิตฺตํ อ. จิตอันเป็นไปในภูมิ ๔ สพฺพํปิ แม้ทั้งปวง (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า มโน อ. ใจ อิติ

ดังนี้ ตตฺถ คาถายํ ในพระคาถานั้น อวิเสเสน โดยไม่แปลกกัน
กิญฺจาปิ แม้ก็จริง ปน ถึงอย่างนั้น กามาวรกุสลจิตฺตํ อ. จิตอันเป็น
กามาวจรกุศล อฏฺฐวิธํ อันมีอย่าง ๘ นิยมิยมานํ อันอาจารย์นิยมเอา
อยู่ ววตฺถาปิยมานํ อันอาจารย์กะเอาอยู่ ปริจฺฉิชฺชมานํ อัน
อาจารย์กำหนดเอาอยู่ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต ลพฺภติ ย่อมได้
อิมสฺมึ ปเท ในบทนี้ ฯ ปน ก็ จิตฺตํเอว อ. จิต อาหริยมานํ อัน
อาจารย์นำมาอยู่ วตฺถุวเสน ด้วยอำนาจแห่งวัตถุ ฃาณสมฺปยุตฺตํ อัน
ประกอบพร้อมแล้วด้วยญาณ โสมนสฺสสหคตํ อันไปแล้วกับด้วยโสมนัส
ตโตปิ อฏฺฐวิธกามาวจรกุสลจิตฺตโต จากจิตอันเป็นกามาวจรกุศล อัน
มีอย่าง ๘ แม้นั้นนั่นเทียว (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต ลพฺภติ ย่อมได้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สมนฺนาคตา มาตามพร้อมแล้ว เตน
มเนน ด้วยใจนั้น ปฐมคามินา เป็นธรรมชาติมีปกติถึงก่อน หุตฺวา
เป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปุพฺพงฺคมา อิติ ดังนี้ ฯ

ขนฺธา อ. ขันธ์ ท. ตโย ๓ เวทนาทโย มีเวทนาเป็นต้น ธมฺมา
อิติ ชื่อว่าธรรม ฯ หิ แท้จริง มโน อ. ใจ ปุพฺพงฺคโม เป็นสภาพ
ถึงก่อน เอเตสํ ติณฺณํ อรูปิขนฺธานํ แห่งขันธ์อันไม่มีรูป ท. ๓
เหล่านั่น อุปฺปาทปฺปจฺจยตฺเถน เพราะอรรถว่าเป็นปัจจัยเครื่องยังธรรม
ให้เกิดขึ้น (โหติ) ย่อมเป็น เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (เต
ตโย อรูปิขนฺธา) อ. ขันธ์อันไม่มีรูป ท. ๓ เหล่านั้น มโนปุพฺพงฺคมา
นาม ชื่อว่าเป็นสภาพมีใจถึงก่อน (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ

หิ เหมือนอย่างว่า พหูสุ ทายเกสุ ครั้นเมื่อทายก ท. มาก

กโรนฺเตสุ กระทำอยู่ ปุญฺญานิ ซึ่งบุญ ท. มหาภิกฺขุสงฺฆสฺส ปตฺตจีวร-ทานาทีนิ วา มีการถวายซึ่งบาตรและจีวรเป็นต้น แก่หมู่แห่งภิกษุหมู่ใหญ่หรือ อุฬารปูชาธมฺมสฺสวนทีปมาลากรณาทีนิ วา หรือว่ามีการบูชาอันโอฬาร และการฟังซึ่งธรรม และการกระทำซึ่งประทีปและดอกไม้เป็นต้น เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า โก อ. ใคร ปุพฺพงฺคโม เป็นผู้ไปก่อน เตสํ ทายกานํ แห่งทายก ท.เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (เกนจิ) อันใคร ๆ วุตฺเต กล่าวแล้ว โย ทายโก อ. ทายกคนใด ปจฺจโย เป็นผู้เป็นปัจจัย เตสํ ทากานํ แห่งทายก ท.เหล่านั้น โหติ ย่อมเป็น คือว่า เต ทายกา อ. ทายก ท. เหล่านั้น นิสฺสาย อาศัยแล้ว ยํ ทายกํ ซึ่งทายกคนใด กโรนฺติ กระทำอยู่ ปุญฺญานิ ซึ่งบุญ ท. ตานิ เหล่านั้น โส ทายโก อ. ทายกคนนั้น ติสฺโส วา ชื่อว่าติสสะหรือ ปุสฺโส วา หรือว่าชื่อว่าปุสสะ (ชเนหิ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า (โส ทายโก) อ. ทายกคนนั้น ปุพฺพงฺคโม เป็นผู้ไปก่อน เตสํ ทายกานํ แห่งทายก ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ยถา ฉันใด อิทํ สมุปทํ อ. คำอุปไมยเป็นเครื่องยังอรรถให้ถึงพร้อมนี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพํ พึงทราบ เอวํ ฉันนั้น ฯ

มโน อ. ใจ ปุพฺพงฺคโม ชื่อว่าเป็นภาพถึงก่อน เอเตสํ ธมฺมานํ แห่งธรรม ท.เหล่านั่น อุปฺปาทปฺปจฺจยตฺเถน เพราะอรรถว่าเป็นปัจจัยเครื่องยังธรรมให้เกิดขึ้น (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ด้วยประการ-ฉะนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ธมฺมา) อ. ธรรม ท.เหล่านั้น

มโนปุพฺพงฺคมา ชื่อว่าเป็นสภาพมีใจถึงก่อน (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ

หิ จริงอยู่ เต ธมฺมา อ. ธรรม ท.เหล่านั้น มเน ครั้นเมื่อใจ อนุปฺปชฺชนฺเต ไม่เกิดขึ้นอยู่ น สกฺโกนฺติ ย่อมไม่อาจ อุปฺปชฺชิตุํ เพื่ออันเกิดขึ้น ปน ส่วนว่า มโน อ.ใจ เจตสิเกสุ ครั้นเมื่อเจตสิก ท. เอกจฺเจสุ บางเหล่า อนุปฺปชฺชนฺเตสุปิ แม้ไม่เกิดขึ้นอยู่ อุปฺปชฺชติเอว ย่อมเกิดขึ้นนั่นเทียว ฯ

ปน ก็แล มโน อ. ใจ เสฏฺโฐ ชื่อว่าเป็นสภาพประเสริฐที่สุด เอเตสํ ธมฺมานํ แห่งธรรม ท. เหล่านั้น อธิปติวเสน ด้วยอำนาจแห่งความเป็นอธิบดี (โหติ) ย่อมเป็น เอวํ ด้วยประการฉะนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ธมฺมา) อ.ธรรม ท.เหล่านั้น มโนเสฏฺฐา ชื่อว่าเป็นสภาพมีใจประเสริฐที่สุด (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ

หิ เหมือนอย่างว่า ปุริโส อ. บุรุษ อธิปติ ผู้เป็นอธิบดี คณาทีนํ ชนานํ แห่งชน ท. มีคณะเป็นต้น (ชเนหิ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น คณเสฏฺโฐ เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในคณะ เสนีเสฏฺโฐ เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในกองทัพ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ยถา ฉันใด มโน อ.ใจ (เสฏฺโฐ) ชื่อว่าเป็นสภาพประเสริฐที่สุด เตสํปิ ธมฺมานํ แห่งธรรม ท. แม้เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น ตถา ฉันนั้น อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ธมฺมา) อ. ธรรม ท. เหล่านั้น มโนเสฏฺฐา ชื่อว่าเป็นสภาพมีใจประเสริฐที่สุด (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ

ปน อนึ่ง ภณฺฑานิ อ. ภัณฑะ ท. ตานิ ตานิ เหล่านั้นเหล่า

นั้น นิปฺผนฺนานิ อันสำเร็จแล้ว สุวณฺณาทีหิ วตฺถูหิ ด้วยวัตถุ ท. มีทองเป็นต้น สุวณฺณมยาทีนิ นาม ชื่อว่าเป็นวัตถุมีวัตถุอันสำเร็จแล้วด้วยทองเป็นต้น โหนฺติ ย่อมเป็น ยถา ฉันใด เอเตปิ ธมฺมา อ. ธรรม ท. แม้เหล่านั่น มโนมยา นาม ชื่อว่าเป็นสภาพสำเร็จแล้วแต่ใจ (เอเตสํ ธมฺมานํ) นิปฺผนฺนตฺตา เพราะความที่แห่งธรรม ท. เหล่านั่น เป็นสภาพสำเร็จแล้ว มนโต แต่ใจ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ตถา ฉันนั้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปสนฺเนน อันผ่องใสแล้ว คุเณหิ เพราะคุณ ท. อนภิชฺฌาทีหิ มีความไม่เพ่งเล็งเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปสนฺเนน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล มเนน มีใจ เอวรูเปน อันมีรูปอย่างนี้ ภาสนฺโต เมื่อจะกล่าว ภาสติ ชื่อว่าย่อมกล่าว จตุพฺพิธํ วจีสุจริตํเอว ซึ่งวจีสุจริตอันมีอย่าง ๔ นั่นเทียว กโรนฺโต เมื่อจะกระทำ กโรติ ชื่อว่า ย่อมกระทำ ติวิธํ กายสุจริตํ-เอว ซึ่งกายสุจริตอันมีอย่าง ๓ นั่นเทียว อภาสนฺโต เมื่อไม่กล่าว อกโรนฺโต เมื่อไม่กระทำ มโนสุจริตํ ยังมโนสุจริต ติวิธํ อันมีอย่าง ๓ ปูเรติ ชื่อว่าย่อมให้เต็ม (อตฺตโน) ปสนฺนมานสตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีฉันทะอันมีในใจอันผ่องใสแล้ว อนภิชฺฌาทีหิ คุเณหิ เพราะคุณ ท. มีความไม่เพ่งเล็งเป็นต้น ตาย นั้น กุสลกมฺมปถา อ. กุศลกรรมบถ ท. ทศ ๑๐ อสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น คจฺฉนฺติ ย่อมถึง ปาริปูรึ ซึ่งความเต็มรอบ เอวํ ด้วยประการฉะนี้ (อิติ)

ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ภาสติ วา กโรติ วา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สุขํ อ.ความสุข อนฺเวติ ย่อมไปตาม ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ตโต ติวิธสุจริตโต เพราะสุจริตอันมีอย่าง ๓ นั้น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ตโต นํ สุขมเนฺวติ อิติ ดังนี้ ฯ

กุสลํ อ. กุศล เตภูมิกํปิ แม้อันเป็นไปในภูมิ ๓ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า อธิปฺเปตํ ทรงประสงค์เอาแล้ว อิธ ฐาเน ในที่นี้ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ยตฺโถ อ. อธิบายว่า วิปากสุขํ อ. ความสุขอันเป็นผล กายิกเจตสิกํ ทั้งที่เป็นไปในกายทั้งที่เป็นไปในจิต (อิมินา ปริยาเยน) โดยปริยายนี้ว่า (สุขํ) อ. ความสุข กายวตฺถุกํปิ อันมีกายเป็นที่ตั้งบ้าง อิตรวตฺถุกํปิ อันมีจิตนอกนี้เป็นที่ตั้งบ้าง อิติ ดังนี้ อนุคจฺฉติ ย่อมไปตาม คือว่า น วิชหติ ย่อมไม่ละ (ตํ ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น สุคติภเว นิพฺพตฺตํ วา ผู้บังเกิดแล้ว ในสุคติภพหรือ สุคติยํ สุขานุภวนฏฺฐาเน ฐิตํ วา หรือว่าผู้ดำรงอยู่แล้ว ในที่อันเป็นที่เสวยซึ่งความสุข ในสุคติ เตภูมิกสุจริตานุภาเวน เพราะอนุ-ภาพแห่งสุจริตอันเป็นไปในภูมิ ๓ อิติ ดังนี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺโพ พึงทราบ ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า (สุขํ) อ. ความสุข (อนฺเวติ) ย่อมไปตาม (นํ ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น (ตโต ติวิธสุจริตโต) เพราะสุจริตอันมีอย่าง ๓ นั้น ยถา กึ ราวกะ อ. อะไร (อิติ) ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า (สุขํ) อ. ความสุข (อนฺเวติ) ย่อมไปตาม (นํ ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น ฉายา อิว ราวกะ อ. เงา อนุปายินี อันมีปกติไปตาม อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อธิบายว่า หิ เหมือนอย่างว่า ฉายา นาม ชื่อ อ. เงา สรีรปฺปฏิพทฺธา อันเนื่องเฉพาะแล้วด้วยสรีระ สรีเร ครั้นเมื่อสรีระ คจฺฉนฺเต ไปอยู่ คจฺฉติ ย่อมไป (สรีเร) ครั้นเมื่อสรีระ ติฏฺฐนฺเต ยืนอยู่ ติฏฺฐติ ย่อมยืน (สรีเร) ครั้นเมื่อสรีระ นิสีทนฺเต นั่งอยู่ นิสีทติ ย่อมนั่ง (เกนจิ) อันใคร ๆ น สกฺกา ไม่อาจ สณฺเหน วา ผรุเสน วา วจเนน นิวตฺตาหิ อิติ วตฺวา วา โปเถตฺวา วา นิวตฺตาเปตุํ เพื่ออันกล่าวว่า อ. ท่าน จงกลับเถิด ดังนี้ ด้วยคำอันไพเราะหรือ หรือว่าอันหยาบแล้วหรือ หรือว่าโบยแล้วจึงยังเงาให้กลับ (ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า (เกนจิ) อันใคร ๆ (น สกฺกา) ไม่อาจ (นิวตฺตาเปตุํ) เพื่ออันยังเงาให้กลับ กสิมา เพราะเหตุอะไร (อิติ) ดังนี้ (วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า (เกนจิ) อันใคร ๆ (น สกฺกา) ไม่อาจ (นิวตฺตาเปตุํ) เพื่ออันยังเงาให้กลับ (ตสฺสา ฉายาย) สรีรปฺปฏิพทฺธตฺตา เพราะความที่แห่งเงานั้น เป็นธรรมชาติเนื่องเฉพาะแล้วด้วยสรีระ (อิติ) ดังนี้ ยถา ฉันใด สุขํ อ.ความสุข กายิกเจตสิกํ ทั้งที่เป็นไปในกายทั้งที่เป็นไปในจิต กามาวจราทิเภทํ อันต่างด้วยสุขมีความสุขอันเป็นกามาวจรเป็นต้น อิเมสํ ทสนฺนํ กุสลกมฺมปถานํ อาจิณฺณสมาจิณฺณกุสลมูลกํ อันมีแห่งกุศลกรรมบถ ท. ๑๐ เหล่านี้หนา กุศลอันบุคคลประพฤติทั่วแล้วและประพฤติทั่วด้วยดี

แล้วเป็นมูล น วิชหติ ย่อมไม่ละ (ตํ ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) คตคตฏฺฐาเน ในที่แห่งบุคคลนั้นไปแล้วและไปแล้ว ฉายา วิย เป็นเพียงดังว่าเงา อนุปายินี อันมีปกติไปตาม หุตฺวา เป็น เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา ว่า ฉายาว อนุปายินี อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระติสสเถระ

๙. ๓๙/๑๐ ตั้งแต่ นาครา อรุเณ อนุคฺคจฺฉนฺเต ราชทฺวารํ เป็นต้นไป.

นาครา อ.ชาวพระนคร ท. อรุเณ ครั้นเมื่ออรุณ อนุคฺคจฺฉนฺเต ไม่ขึ้นไปอยู่ คนฺตฺวา ไปแล้ว ราชทฺวารํ สู่พระราชทวาร กนฺทึสุ คร่ำครวญแล้วว่า เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ตยิ ครั้นเมื่อพระองค์ กาเรนฺเต ทรงยังบุคคลให้กระทำอยู่ รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา อรุโณ อ. อรุณ น อุฏฺฐาติ ย่อมไม่ตั้งขึ้น ตฺวํ อ. พระองค์ อรุณํ ยังอรุณ อุฏฺฐาเปหิ จงทรงให้ตั้งขึ้น โน เพื่อข้า-พระองค์ ท.เถิด อิติ ดังนี้ ฯ

ราชา อ. พระราชา โอโลเกนฺโต ทรงตรวจดูอยู่ กายกมฺมาทีนิ กมฺมานิ ซึ่งกรรม ท. มีกายกรรมเป็นต้น อตฺตโน ของพระองค์ อทิสฺวา ไม่ทรงเห็นแล้ว กิญฺจิ กมฺมํ ซึ่งกรรมอะไร ๆ อยุตฺตํ อันไม่ควรแล้ว จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้วว่า การณํ อ.เหตุ กึ นุ โข อะไรหนอแล (ภวิสฺสติ) จักมี อิติ ดังนี้ ปริสงฺกมาโน ทรงระแวงอยู่ว่า วิวาเทน อันการวิวาท ปพฺพชิตานํ แห่งบรรชิต ท. ภวิตพฺพํ พึงมี อิติ ดังนี้ ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้วว่า ปพฺพชิตา อ. บรรพชิต ท.อตฺถิ มีอยู่ อิมสฺมึ นคเร ในนครนี้ กจฺจิ แลหรือ อิติ ดังนี้ ฯ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ อาคตา ปพฺพชิตา

อ. บรรพชิต ท. ผู้มาแล้ว กุมฺภสาลํ สู่ศาลาของนายช่างหม้อ สายํ ในเวลาเย็น หิยฺโย วันวาน อตฺถิ มีอยู่ อิติ ดังนี้ (ราชปุริเสหิ) อันราชบุรุษ ท. วุตฺเต กราบทูลแล้ว ตํขณํเอว ในขณะนั้นนั่นเทียว ราชา อ.พระราชา อุกฺกาหิ มีคลเพลิง ท. ธาริยมานาหิ อันราช-บุรุษทรงไว้อยู่ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ตตฺถ ฅาเน ในที่นั้น วนฺทิตฺวา ทรงไหว้แล้ว นารทํ ซึ่งดาบสชื่อว่านารทะ นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ส่วนสุดข้างหนึ่ง อาห ตรัสแล้วว่า

นารท ข้าแต่ท่านนารทะ กมฺมนฺตา อ. การงาน ท. ชมฺพูทีปสฺส ของชาวชมพูทวีป น ปวตฺตนฺติ ย่อม ไม่เป็นไป โลโก อ. โลก ตโมภูโต เป็นโลกมืด เป็นแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น เกน การเณน เพราะ เหตุอะไร ตฺวํ อ. ท่าน เม ปุจฺฉิโต ผู้อันข้าพเจ้า ถามแล้ว ตํ การณํ ซึ่งเหตุนั้น อกฺขาหิ จงบอก ตํ การณํ ซึ่งเหตุนั้น เม แก่ข้าพเจ้าเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

นารโท อ. ดาบสชื่อว่านารทะ อาจิกฺขิตฺวา ทูลบอกแล้ว ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไป สพฺพํ ทั้งปวง (อาห) ถวายพระพรแล้วว่า อหํ อ. อาตมภาพ อิมินา ตาปเสน อภิสปิโต เป็นผู้อันดาบสนี้แช่งแล้ว อิมินา การเณน เพราะเหตุนี้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น อถ ครั้นเมื่อ ความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ อหํ อ. อาตมภาพ วตฺวา อภิสปึ กล่าวแช่งแล้วว่า โทโส อ. โทษ มยฺหํ ของข้าพเจ้า นตฺถิ ย่อมไป

มี โทโส อ. โทษ ยสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลใด อตฺถิ มีอยู่ สาโป อ. ความแช่ง ปตตุ จงตกไป อุปริ ในเบื้องบน ตสฺสเอว ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ จ ปน ก็แล อหํ อง อาตมภาพ อภิสปิตฺวา ครั้นแช่งแล้ว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า สาโป อ. ความแช่ง ปติสฺสติ จักตกไป อุปริ ในเบื้องบน กสฺส นุ โข ของใคร หนอแล อิติ ดังนี้ อุปธาเรนฺโต ใคร่ครวญอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้วว่า มุทฺธา อ. ศีรษะ อาจริยสฺส ของอาจารย์ ผลิสฺสติ จักแตก สตฺตธา โดยส่วน ๗ สุริยุคฺคมนเวลาย ในเวลาอันเป็นที่ขึ้นไปแห่งพระอาทิตย์ อิติ ดังนี้ ปฏิจฺจ อาศัยแล้ว อนุกมฺปิ ซึ่งความอนุเคราะห์ เอตสฺมึ อาจริเย ในอาจารย์นั่น น เทมิ ย่อมไม่ให้ อุคฺคนฺตุํ เพื่ออันขึ้นไป อรุณสฺส แก่อรุณ อิติ ดังนี้ ฯ

(ราชา) อ. พระราชา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้วว่า ภนเต ข้า-แต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ อนฺตราโย อ.อันตราย น ภเวยฺย ไม่พึงมี อสฺส เทวลสฺส แก่ดาบสชื่อว่าเทวละนั้น กถํ อย่างไร อิติ ดังนี้ ฯ

(นารโท) อ.ดาบสชื่อว่านารทะ (อาห) ถวยพระพรแล้วว่า สเจ ถ้าว่า (เทวโล) อ. ดาบสชื่อว่าเทวละ มํ ยังอาตมภาพ ขมาเปยฺย พึงให้อดโทษไซ้ (อนฺตราโย) อ. อันตราย น ภเวยฺย ไม่พึงมี อิติ ดังนี้ ฯ

(ราชา) อ. พระราชา (อาห) ตรัสแล้วว่า เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตฺวํ อ.ท่าน ขมาเปหิ จงยังดาบสชื่อว่านารทะให้อดโทษเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

(เทวโล) อ. ดาบสชื่อว่าเทวละ (อาห) ถวายพระพรแล้วว่า เอโส ชฎิโล อ. ชฎิลนี้ อกฺกมิ เหยียบแล้ว มํ ซึ่งอาตมภาพ ชฏาสุ จ ที่ชฎา ท. ด้วย ดีวาย จ ที่คอด้วย อหํ อ. อาตมภาพ น เอตํ กุฏชฎิลํ ขมาเปมิ จะไม่ยังชฎิลโกงนั่นให้อดโทษ อิติ ดังนี้ ฯ

(ราชา) อ. พระราชา (อาห) ตรัสแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตฺวํ อ. ท่าน ขมาเปหิ จงยังดาบสชื่อว่านารทะให้อดโทษเถิด ตฺวํ อ. ท่าน มา กริ อย่ากระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(เทวโล) อ. ดาบสชื่อว่าเทวละ (อาห) ถวายพระพรแล้วว่า อหํ อ. อาตมภาพ น ขมาเปมิ จะไม่ยังชฎิลโกงให้อดโทษ อิติ ดังนี้ ฯ (เทวโล) อ. ดาบสชื่อว่าเทวละ (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัสว่า มุทฺธา อ. ศีรษะ เต ของท่าน ผลิสฺสติ จักแตก สตฺตธา โดยส่วน ๗ อิติ ดังนี้ (รญฺญา) อันพระราชา วุตฺเตปิ แม้ตรัสแล้ว น ขมาเปสิเอว ไม่ยังดาบสชื่อว่านารทะให้อดโทษแล้วนั่นเทียว ฯ

อถ ครั้งนั้น ราชา อ. พระราชา (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน น ขมาเปสฺสสิ จักไม่ยังดาบสชื่อว่านารทะให้อดโทษ รุจิยา ตามความชอบใจ อตฺตโน ของตน อิติ ดังนี้ นํ เทวลํ กะดาบสชื่อว่าเทวละนั้น คาหาเปตฺวา ทรงยังราชบุรุษให้จับแล้ว ตํ เทวลํ ซึ่งดาบสชื่อว่าเทวละนั้น หตฺถปาทกุจฺฉิคีวาสุ ที่มือและเท้าและท้องและคอ ท. โอนมาเปสิ ทรงยังดาบสชื่อว่าเทวละ ให้น้อมลงแล้ว

ปาทมูเล ณ ที่ใกล้แห่งเท้า นารทสฺส ของดาบสชื่อว่านารทะ ฯ

๑๐. ๔๐/๒๐ ตั้งแต่ สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา อาหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมํ ธมฺเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ราชา อ. พระราชา ตทา ในกาลนั้น อานฺนโท เป็นภิกษุชื่อว่าอานนท์ อโหสิ ได้เป็นแล้ว (เอตรหี) ในกาลนี้ เทวโล อ. ดาบสชื่อว่าเทวละ (ตทา) ในกาลนั้น ติสฺโส เป็นภิกษุชื่อว่าติสสะ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ นารโท อ. ดาบสชื่อว่านารทะ (ตทา) ในกาลนั้น อหํเอว เป็นเรานั่นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ เอโส ติสฺโส อ. ภิกษุชื่อว่าติสสะนี้ ทุพฺพโจเอว เป็นผู้อันบุคคลว่ากล่าวโดยยากนั่นเทียว เอวํ อย่างนี้ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อามนฺเตตฺวา ทรงเรียกแล้ว ติสฺสตฺเถรํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าติสสะ วตฺวา ตรัสแล้วว่า ติสฺส ดูก่อนติสสะ หิ ก็ ภิกฺขุโน เมื่อภิกษุ จินฺเตนฺตสฺส คิดอยู่ว่า อหํ อ. เรา อสุเกน ปุคคเลน อกฺกุฏฺโฐ เป็นผู้อันบุคคลโน้นด่าแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น อสุเกน ปุคฺคเลน ปหโฏ เป็นผู้อันบุคคลโน้นประหารแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น อสุเกน ปุคฺคเลน ชิโต เป็นผู้อันบุคคลโน้นชนะแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น อสุโก ปุคฺคโล อ. บุคคล

โน้น อหาสิ ได้ลักไปแล้ว ภณฺฑํ ซึ่งสิ่งของ เม ของเรา อิติ ดังนี้ เวรํ นาม ชื่อ อ. เวร น วูปสมฺมติ ย่อมไม่เข้าไปสงบวิเศษ ปน แต่ว่า (ภิกฺขุโน) เมื่อภิกษุ เอวํ อนุปนยฺหนฺตสฺสเอว ไม่เข้าไปผูกไว้อยู่อย่างนี้นั่นเทียว (เวรํ) อ.เวร อุปสมฺมติ ย่อมเข้าไปสงบ อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

จ ก็ เย ชนา อ.ชน ท. เหล่าใด อุปนยฺหนฺติ ย่อมเข้าไปผูกไว้ ตํ โกธํ ซึ่งความโกรธนั้นว่า (อสุโก ปุคฺคโล) อ.บุคคลโน้น อกฺโกจฺฉิ ด่าแล้ว มํ ซึ่งเรา (อสุโก ปุคฺคโล) อ. บุคคลโน้น อวธิ ได้ฆ่าแล้ว มํ ซึ่งเรา (อสุโก ปุคฺคโล) อ. บุคคลโน้น อชินิ ได้ชนะแล้ว มํ ซึ่งเรา (อสุโก ปุคฺคโล) อ. บุคคลโน้น อหาสิ ได้ลักไปแล้ว (ภณฺฑํ) ซึ่งสิ่งของ เม ของเรา (อิติ) ดังนี้ เวรํ อ.เวร เตสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่านั้น น สมฺมติ ย่อมไม่สงบ ฯ จ ส่วนว่า เย ชนา อ. ชน ท. เหล่าใด น อุปนยฺหนฺติ ย่อมไม่เข้าไปผูกไว้ ตํ โกธํ ซึ่งความโกรธนั้นว่า (อสุโก ปุคฺคโล) อ. บุคคลโน้น อกฺโกจฺฉิ ด่าแล้ว มํ ซึ่งเรา (อสุโก ปุคฺคโล) อ. บุคคลโน้น อวธิ ได้ฆ่าแล้ว มํ ซึ่ง

เรา (อสุโก ปุคฺคโล) อ.บุคคลโน้น อชินิ ได้ชนะแล้ว มํ ซึ่งเรา (อสุโก ปุคฺคโล) อ. บุคคลโน้น อหาสิ ได้ลักไปแล้ว (ภณฺฑํ) ซึ่งสิ่งของ เม ของเรา (อิติ) ดังนี้ เวรํ อ. เวร เตสํ ชนานํ ของชน ท.เหล่านั้น อุปสมฺมติ ย่อมเข้าไปสงบ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อกฺโกสิ ด่าแล้ว (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท.เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อกฺโกจฺฉิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปหริ ประหารแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อวธิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อเชสิ ได้ชนะแล้ว มํ ซึ่งเรา กูฏสกฺขิโอตารเณน วา ด้วยการยังพยานผู้โกงให้ข้ามลงหรือ วาทปฺปฏิวาเทน วา หรือว่าด้วยการกล่าวและการกล่าวตอบ กรณุตฺตริยกรเณน วา หรือว่าด้วยการกระทำให้ยิ่งขึ้นกว่าการกระทำ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อชินิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อวหริ ลักไปแล้ว วตฺถาทีสุ วตฺถูสุ ในวัตถุ ท. มีผ้าเป็นต้นหนา ยงฺกิญฺจิเอว วตฺถุํ ซึ่งวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งนั่นเทียว สนฺตกํ อันเป็นของมีอยู่ มม ของเรา (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อหาสิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เย เกจิ ชนา อ. ชน ท.เหล่าใดเหล่า-หนึ่ง เทวา วา คือ อ.เทวดา ท.หรือ มนุสฺสา วา คือ หรือว่า อ. มนุษย์ ท.คหฏฺฐา วา คือ อ. คฤหัสถ์ ท.หรือ ปพฺพชิตา วา คือ หรือว่า อ.บรรพชิต ท. อุปนยฺหนฺติ ย่อมเข้าไปผูกไว้ ตํ โกธํ ซึ่งความโกรธนั้น คือว่า (อสุโก ปุคฺคโล) อกฺโกจฺฉิ มํ อิติอาทิวตฺถุกํ อันมีคำว่า อ. บุคคลโน้น ด่าแล้ว ซึ่งเรา ดังนี้ เป็นต้นเป็นวัตถุ สกฏธุรํ นทฺธินา (เวเฐนฺตา) ชนา วิย จ ราวกะ อ.ชน ท. ขันอยู่ ซึ่งแอกแห่งเกวียน ด้วยชะเนาะด้วย ปูติมจฺฉาทีนิ วตฺถูนิ กุสาทีหิ วตฺถูหิ ปุนปฺปุนํ เวเฐนฺตา ชนา วิย จ ราวกะ อ.ชน ท. ห่ออยู่ ซึ่งวัตถุ ท. มีปลาอันเน่าเป็นต้น ด้วยวัตถุ ท.มีหญ้าคาเป็นต้น บ่อย ๆ ด้วย เวรํ อ. เวร เตสํ ชนานํ ของชน ท.เหล่านั้น อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว สกึ คราวเดียว น สมฺมติ ย่อมไม่สงบ คือว่า น อุปสมฺมติ ย่อมไม่เข้าไปสงบ (อิติ) ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เย จ ตํ อิติ ดังนี้ เป็นต้น

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เย ชนา อ.ชน ท.เหล่าใด น อุปนยฺหนฺติ ย่อมไม่เข้าไปผูกไว้ โกธํ ซึ่งความโกรธ ตํ นั้น คือว่า อกฺโกสาทิวตฺถุกํ อันมีเหตุมีการด่าเป็นต้นเป็นที่ตั้ง อสติอมนสิการ-วเสน วา ด้วยอำนาจแห่งการไม่ระลึกถึง และการไม่กระทำไว้ในใจ หรือ กมฺมปจฺจเวกฺขณวเสน วา หรือว่าด้วยอำนาจแห่งการพิจารณาเห็นเฉพาะซึ่งกรรม เอวํ อย่างนี้ว่า โกจิ อ. ใคร ๆ นิทฺโทโส ผู้มี

โทษออกแล้ว ตยาปิ อกฺกุฏฺโฐ จักเป็นผู้แม้อันท่านด่าแล้ว ปุริมภเว ในภพอันมีในก่อน ภวิสฺสติ จักเป็น (โกจิ) อ. ใคร ๆ (นิทฺโทโส) ผู้มีโทษออกแล้ว (ตยาปิ) ปหโฏ จักเป็นผู้แม้อันท่านประหารแล้ว (ปุริมภเว) ในภพอันมีในก่อน ภวิสฺสติ จักเป็น (โกจิ) อ. ใคร ๆ (นิทฺโทโส) ผู้มีโทษออกแล้ว (ตยาปิ) กูฏสกฺขึ โอตาเรตฺวา ชิโต จักเป็นผู้แม้อันท่าน ยังพยานโกงให้ข้ามลงแล้ว ชนะแล้ว (ปุริมภเว) ในภพอันมีในก่อน ภวิสฺสติ จักเป็น กิญฺจิ ภณฺฑํ อ. ภัณฑะอะไร ๆ กสฺสจิ ของใคร ๆ เต ปสยฺห อจฺฉินฺนํ จักเป็นของอันท่าน ครอบงำแล้ว แย่งชิงเอาแล้ว (ปุริมภเว) ในภพอันมีในก่อน ภวิสฺสติ จักเป็น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ตฺวํ อ.ท่าน นิทฺโทโส หุตฺวาปิ แม้เป็น เป็นผู้มีโทษออกแล้ว ปาปุณาสิ ย่อมถึง อกฺโกสาทีนิ การณานิ ซึ่งเหตุ ท. มีการด่าเป็นต้น อิติ ดังนี้ เวรํ อ.เวร เตสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่านั้น อุปฺปนฺนํปิ แม้อันเกิดขึ้นแล้ว ปมาเทน เพราะความประมาท อุปสมฺมติ ย่อมเข้าไปสงบ อิมินา อนุปนยฺหเนน ด้วยการไม่เข้าไปผูกไว้นี้ นิรินฺธโน ชาตเวโท วิย ราวกะ อ. ไฟอันเกิดแล้ว อันไม่มีเชื้อ อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า เย จ ตํ นูปนยฺหนฺติ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องความเกิดขึ้นของนางกาลียักษิณี

๑๑. ๔๖/๘ ตั้งแต่ ตสฺมึ สมเย สตฺถา ปริสมชฺเฌ ธมฺมํ เป็นต้นไป.

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา เทเสติ ทรงแสดงอยู่ ธมฺมํ ซึ่งธรรม ปริสมชฺเฌ ในท่ามกลางแห่งบริษัท ฯ สา กุลธีตา อ. นางกุลธิดานั้น ปุตฺตํ ยังบุตร นิปชฺชาเปตฺวา ให้นอนแล้ว ปาทปิฏฺเฐ ใกล้หลังแห่งพระบาท ตถาคตสฺส ของพระตถาคต อาห กราบทูลแล้วว่า เอโส ปุตฺโต อ. บุตรนั่น มยา อันข้าพระองค์ ทินฺโน ถวายแล้ว ตุมฺหากํ แก่พระองค์ ท. ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. เทถ ขอจงทรงประทาน ชีวิตํ ซึ่งชีวิต ปุตฺตสฺส แก่บุตร เม ของข้าพระองค์เถิด อิติ ดังนี้ ฯ

สุมนเทโว อ. สุกมนเทพ อธิวตฺโถ ผู้อยู่ทับแล้ว ทฺวารโกฏฺฐเก ที่ซุ้มแห่งประตู น อทาสิ ไม่ได้ให้แล้ว ปวิสิตุํ เพื่ออันเข้าไป อนฺโต ในภายใน ยกฺขินิยา แก่นางยักษิณี ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อามนฺเตตฺวา ทรงเรียกแล้ว อานนฺทตฺเถรํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าอานนท์ อาห ตรัสแล้วว่า อานนฺท ดูก่อนอานนท์ ตฺวํ อ. เธอ คจฺฉ จงไป ปกฺโกส จงร้องเรียกมา ตํ ยกฺขินี ซึ่งนางยักษิณีนั้น อิติ ดังนี้ ฯ เถโร อ. พระเถระ ปกฺโกสิ ร้องเรียกมาแล้ว ตํ ยกฺขินึ ซึ่งนางยักษิณีนั้น ฯ อิตรา กลฺธีตา อ. นางกุลธิดานอกนี้ อาห กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อยํ ยกฺขินี อ. นางยักษิณี

นั่น อาคจฺฉติ ย่อมมา อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า (เอสา ยกฺขินี) อ. นางยักษิณีนั่น เอตุ จงมาเถิด ตฺวํ อ. เธอ มา อกาสิ อย่าได้กระทำแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ กโรสิ ย่อมกระทำ เอวํ อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร หิ ก็ สเจ ถ้าว่า ตุมฺเห อ. เธอ ท. น อาคมิสฺสถ จักไม่มา สมฺมุขีภาวํ สู่ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีหน้าพร้อม พุทฺธสฺส ต่อพระพุทธเจ้า มาทิสสฺส ผู้เช่นกับด้วยเราไซร้ เอรํ อ. เวร โว ของเธอ ท. กปฺปฏฺฐิติกํ จักเป็นเวรตั้งอยู่ตลอดกัป อภวิสฺส จักได้เป็นแล้ว อหินกุลานํ เวรํ วิย จ ราวกะ อ. เวร ของงูเห่าและพังพอน ท. ด้วย อจฺฉผนฺทนานํ (เวรํ) วิย จ ราวกะ อ. เวร ของหมีและไม้สะคร้อ ท. ด้วย กาโกฬุกานํ (เวรํ) วิย จ ราวกะ อ.เวร ของกาและนกเค้า ท. ด้วย ตุมฺเห อ. เธอ ท. กโรถ ย่อมกระทำ เวรปฺปฏิเวรํ ซึ่งเวรและเวรตอบ กสฺมา เพราะเหตุอะไร หิ เพราะว่า (เวรํ) อ. เวร อุปสมฺมติ ย่อมเข้าไปสงบ อเวเรน ด้วยความไม่มีเวร เอวํ อย่างนี้ โน อุปสมฺมติ ย่อมไม่เข้าไปสงบ เวเรน ด้วยเวร อิติ ดังนี้ ตํ ยกฺขินึ กะนางยักษิณีนั้น อาคนฺตฺวา ฐิตํ ผู้มาแล้วยืนอยู่แล้ว อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

หิ ก็ เวรานิ อ. เวร ท. อิธ โลเก ในโลกนี้

น สมฺมนฺติ ย่อมไม่สงบ เวเรน ด้วยการ กุทาจนํ

ในกาลไหน ๆ จ ก็แต่ว่า (เวรานิ) อ. เวร

ท. สมฺมนฺติ ย่อมสงบ อเวเรน ด้วยความไม่มี

เวร เอโส ธมฺโม อ. ธรรมนั่น สนนฺตโน

เป็นธรรมเก่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ เหมือนอย่างว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล โธวนฺโตปิ แม้ล้างอยู่ เขฬสิงฺฆาณิกาทิอสุจิมกฺขิตฏฺฐานํ ซึ่งที่อันเปื้อนแล้วด้วยของไม่สะอาดมีน้ำลายและน้ำมูกเป็นต้น อสุจีหิ ด้วยของไม่สะอาด ท. เตหิเอว เหล่านั้นนั่นเทียว น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ สุทฺธํ ให้เป็นที่หมดจดแล้ว นิคฺคนฺธํ ให้เป็นที่มีกลิ่นออกแล้ว อถโข ที่แท้ ตํ ฐานํ อ. ที่นั้น อสุทฺธตรํ จ เป็นที่ไม่หมดจดแล้วกว่าด้วย ทุคฺคนฺธตรํ จ เป็นที่มีกลิ่นชั่วกว่าด้วย โหติ ย่อมเป็น ภิยฺโยโส โดยยิ่ง มตฺตาย โดยประมาณ ยถา ฉันใด (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ปจฺจกฺโกสนฺโต ด่าตอบอยู่ อกฺโกสนฺตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลผู้ด่าอยู่ ปฏิปฺปหรนฺโต ประหารตอบอยู่ ปหรนฺตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลผู้ประหารอยู่ น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ เวรํ วูปสเมตุํ เพื่ออันยังเวรให้เข้าไปสงบวิเศษ เวเรน ด้วยเวร อถโข ที่แท้ (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น กโรติ ย่อมกระทำ ภิยฺโย ภิยฺโย เวรํเอว ซึ่งเวรยิ่ง ๆ นั่นเทียว เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว กิสฺมิญฺจิปิ กาเล ในกาลแม้ไหน ๆ เวรานิ นาม ชื่อ อ. เวร ท. น สมฺมนฺติ ย่อมไม่สงบ เวเรน ด้วยเวร อถโข ที่แท้ (เวรานิ) อ. เวร ท. วฑฺฒนฺติเอว ย่อมเจริญ นั่นเทียว อิติ ด้วยประการฉะนี้ (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบท

ว่า น หิ เวเรน อิติ ดังนี้ เป็นต้นฯ น อิติ ดังนี้ เป็นต้นฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน เหมือนอย่างว่า อสุจีนิ อ. ของไม่สะอาด ท. เขฬาทีนิ มีน้ำลายเป็นต้น ตานิ เหล่านั้น โธวิยมานานิ อันบุคคลล้างอยู่ อุทเกน ด้วยน้ำ วิปฺปสนฺเนน อันใสวิเศษแล้ว วินสฺสนฺติ ย่อมพินาศ ตํ ฐานํ อ. ที่นั้น สุทฺธํ เป็นที่หมดจดแล้ว นิคฺคนฺธํ เป็นที่มีกลิ่นออกแล้ว โหติ ย่อมเป็น ยถา ฉันใด เวรานิ อ. เวร ท. วูปสมฺมนฺติ ย่อมเข้าไปสงบวิเศษ คือว่า ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ ย่อมระงับเฉพาะ คือว่า คจฺฉนฺติ ย่อมถึง อภาวํ ซึ่งความไม่มี อเวเรน ด้วยความไม่มีเวร คือว่า ขนฺติเมตฺโตทเกน ด้วยน้ำคือขันติและเมตตา คือว่า โยนิโสมนสิกาเรน ด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย คือว่า ปจฺจเวกฺขเณน ด้วยการพิจารณาเห็นเฉพาะ เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อเวเรน จ สมฺมนฺติ อิติ ดังนี้ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ธมฺโม อ. ธรรม เอโส นั่น คือว่า อเวเรน เวรวูปสมนสงฺขาโต อันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าการยังเวรให้เข้าไปสงบวิเศษ ด้วยความไม่มีเวร โปราณโก เป็นธรรมเก่า คือว่า สพฺเพสํ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธขีณาสวานํ คตมคฺโค เป็นหนทางแห่งพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระขีณาสพ ท. ทั้งปวง ดำเนินไปแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า เอส ธมฺโม สนนฺตโน อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

๑๒. ๕๐/๑๗ ตั้งแต่ อเถโก ภิกฺขุ ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น เอโก ภิกฺขุ อ. ภิกษุรูปหนึ่ง อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ตถาคตํ ซึ่งพระตถาคต อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว อุกฺเขปกานํ ภิกฺขุนํ ธมฺมิเกนเอว อยํ ธมฺมกถิโก กมฺเมน (สงฺเฆน) อุกฺขิตฺโต อิติ ลทฺธึ จ ซึ่งลัทธิว่า อ. พระธรรมกถึกนี้ อันสงฆ์ ยกแล้ว ด้วยกรรม อันประกอบด้วยธรรมนั่นเทียว ดังนี้ แห่งภิกษุ ท. ผู้ยกวัตรด้วย อุกฺขิตฺตานุวตฺตกานํ ภิกฺขูนํ อธมฺมิเกน กมฺเมน (อมฺหากํ อุปชฺฌาโย สงเฆน) อุกฺขิตฺโต อิติ ลทฺธึ จ ซึ่งลัทธิว่า อ. พระอุปัชฌายะ ของเรา ท.อันสงฆ์ ยกแล้ว ด้วยกรรม อันไม่ประกอบด้วยธรรมดังนี้ แห่งภิกษุ ท. ผู้ประพฤติตาม ซึ่งพระธรรมกถึกผู้อันสงฆ์ยกแล้วด้วย อุกฺเขปเกหิ ภิกฺขูหิ วาริยมานานํปิ เตสํ ภิกฺขูนํ ตํ ธมฺมกถิกํ อนุปริวาเรตฺวา วิจรณภาวํ จ ซึ่งความเป็นคืออันตามแวดล้อม ซึ่งพระธรรมกถึกนั้น แล้วเที่ยวไป แห่งภิกษุ ท. เหล่านั้น ผู้แม้อันภิกษุ ท. ผู้ยกวัตรห้ามอยู่ด้วย ฯ

ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า เปเสตฺวา ทรงส่งไปแล้ว (โอวาทํ) ซึ่งพระโอวาทว่า กิร ได้ยินว่า (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. สมคฺคา จงเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน โหนฺตุ จงเป็น อิติ ดังนี้ วาเร สิ้นวาระ ท. เทฺว ๒ สุตฺวา ทรงสดับแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่

พระองค์ผู้เจริญ (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. น อิจฺฉนฺติ ย่อมไม่ปรารถนา
ภวิตุํ เพื่ออันเป็น สมคฺคา เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน อิติ ดังนี้ สุตฺวา
ทรงสดับแล้วว่า ภิกฺขุสงฺโฆ อ. หมู่แห่งภิกษุ ภินฺโน แตกกันแล้ว
ภิกฺขุสงฺโฆ อ. หมู่แห่งภิกษุ ภินฺโน แตกกันแล้ว อิติ ดังนี้ ตติยวาเร
ในวาระที่ ๓ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก เตสํ ภิกฺขูนํ ของ
ภิกษุ ท. เหล่านั้น กเถตฺวา ตรัสแล้ว อาทีนวํ ซึ่งโทษ อุกฺเขปกานํ
ภิกฺขูนํ อุกฺเขปเน จ ในเพราะการยกวัตร แห่งภิกษุ ท. ผู้ยกวัตรด้วย
อิตเรสํ ภิกฺขูนํ อาปตฺติยา อทสฺสเน จ ในเพราะการไม่เห็น ซึ่ง
อาบัติ แห่งภิกษุ ท. เหล่านอกนี้ด้วย อนุชานิตฺวา ทรงอนุญาตแล้ว
อุโปสถาทีนิ กมฺมานิ ซึ่งกรรม ท. มีอุโบสถเป็นต้น เอกสีมายํ ในสีมา
อันเดียวกัน ตตฺถเอว โฆสิตาราเม ที่โฆสิตารามนั้นนั่นเทียว เตสํ
ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น ปุน อีก ปญฺญาเปตฺวา ทรงบัญญัติแล้ว
วตฺตํ ซึ่งวัตร ภตฺตคฺเค ในโรงแห่งภัตว่า (ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท.
นิสีทิตพฺพํ พึงนั่ง อาสนนฺตริกาย ปนฺติยา ในแถวอันมีอาสนะในระหว่าง
อิติ ดังนี้เป็นต้น (ภิกฺขูนํ) แก่ภิกษุ ท. ภณฺฑนชาตานํ ผู้มีความแตก
ร้าวอันเกิดแล้ว ภตฺตคฺคาทีสุ ฐาเนสุ ในที่ ท. มีโรงแห่งภัตเป็นต้น
สุตฺวา ทรงสดับแล้วว่า (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. ภณฺฑนชาตา ผู้มี
ความแตกร้าวอันเกิดแล้ว วิหรนฺติ อยู่ อิทานิปิ แม้ในกาลนี้
อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ตตฺถ โฆสิตาราเม ที่โฆสิตาราม
นั้น วตฺวา ตรัสแล้ว (วจนานิ) ซึ่งพระดำรัส ท. อันมีคำว่า
ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อลํ อ. อย่าเลย (ตุมฺเห) อ. เธอ ท. มา

(อกริตฺถ) อย่าได้กระทำแล้ว ภณฺฑนํ ซึ่งความแตกร้าว อิติอาทีนิ ดังนี้เป็นต้น (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ภณฺฑน- กลหวิคฺคหวิวาทา นาม ชื่อ อ. ความแตกร้าวและความทะเลาะ และความแก่งแย่งและความวิวาท ท. เอเต เหล่านั่น อนตฺถการกา เป็นเหตุกระทำซึ่งความฉิบหายมิใช่ความเจริญ (โหนฺติ) ย่อมเป็น หิ ก็ สกุณิกา อ. นางนก ลฏุกิกาปิ แม้ชื่อว่านกไส้ นิสฺสาย อาศัย แล้ว กลหํ ซึ่งความทะเลาะ หตฺถินาคํ ยังช้างตัวประเสริฐ ปาเปสิ ให้ถึงแล้ว ชีวิตกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ตรัส แล้ว ลฏุกิกชาตกํ ซึ่งชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยนางนกไส้ (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สมคฺคา จง เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน โหถ จงเป็นเถิด มา วิวทถ จงอย่าวิวาท กัน หิ ก็ อเนกสหสฺสวฏฺฏกาปิ แม้ อ. นกกระจาบตัวมีพันมิใช่ หนึ่งเป็นประมาณ ท. นิสฺสาย อาศัยแล้ว วิวาทํ ซึ่งการวิวาท ปตฺตา ถึงแล้ว ชีวิตกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต อิติ ดังนี้ กเถสิ ตรัสแล้ว วฏฺฏกชาตกํ ซึ่งชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยนำกระจาบ ฯ

(ภควา) อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจา ธมฺมสฺ- สามิ ผู้เป็นเจ้าของแห่งธรรม อาคเมตุ ขอจงทรงยังกาลให้มาเถิด ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อปฺโปสฺ- สุกฺโก ผู้มีความขวนขวายน้อย อนุยุตฺโต ทรงตามประกอบแล้ว ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ ซึ่งธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในธรรมอันทรงเห็น

แล้ว วิหรตุ ขอจงประทับอยู่เถิด มยํ อ. ข้าพระองค์ ท. ปญฺขา-
ยิสฺสาม จักปรากฏ ภณฺฑเนน ด้วยความแตกร้าว กลเหน ด้วย
ความทะเลาะ วิคฺคเหน ด้วยการแก่งแย่ง วิวาเทน ด้วยการวิวาท
เอเตน นั่น อิติ ดังนี้ เตสุ ภิกฺขูสุ ในภิกษุ ท. เหล่านั้น อนาทิ-
ยนฺเตสุ ผู้ไม่เอื้อเฟื้ออยู่ วจนํ ซึ่งพระดำรัส เอวํปิ แม้อย่างนี้หนา
อญฺขตเรน ภิกฺขุนา อันภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ธมฺมวาทินา ผู้กล่าวซึ่ง
ธรรมโดยปกติ อนิจฺฉนฺเตน ผู้ไม่ปรารถนาอยู่ วิเหสํ ซึ่งความ
ลำบาก ตถาคตสฺส แห่พระตถาคต วุตฺเต กราบทูลแล้ว กเถตฺวา
ตรัสแล้ว พฺรหฺมทตฺตน ทีฆีติสฺส โกสลรญฺโข รชฺชํ อจฺฉินฺทิตฺวา
อญฺขาตกเวเสน วสนฺตสฺส มาริตภาวํ จเอว ซึ่งความที่แห่งพระราชา
ผู้เป็นใหญ่ในแว่นแคว้นชื่อว่าโกศล ทรงพระนามว่าทีฆีติ ผู้ประทับ
อยู่ ด้วยเพศอันใคร ๆ ไม่รู้แล้ว ทรงเป็นผู้อันพระราชาพระนามว่า
พรหมทัต ทรงแย่งชิงเอาแล้ว ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา ให้
สวรรคตแล้วด้วยนั่นเทียว ทีฆาวุกุมาเรน อตฺตโน ชีวิเต ทินฺเน
ตโต กาลโต ปฏฺฐาย เตสํ พฺรหฺมทตฺตทีฆาวุกุมารานํ สมคฺคภาวํ จ
ซึ่งความที่แห่งพระราชาพระนามว่าพรหมทัต และพระกุมารพระนาม-
ว่าทีฆาวุ ท. เหล่านั้น ทรงเป็นผู้ ครั้นเมื่อพระชนมชีพ อันพระ
กุมารพระนามว่าทีฆาวุ ถวายแล้ว แก่พระองค์ พร้อมเพรียงกัน จำเดิม
แต่กาลนั้นด้วย ว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ภูตปุพฺพํ วตฺถุ อ. เรื่อง
เคยมีมาแล้ว กาสีราชา อ. พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแว่นแคว้นชื่อว่า
กาสี พฺรหฺมทตฺโต นาม พระนามว่าพรหมทัต อโหสิ ได้มีแล้ว

พาราณสิยํ ในเมืองพาราณสี อิติ ดังนี้เป็นต้น โอวทิตฺวาปิ แม้ตรัสสอนแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ขนฺติโสรจฺจํ อ. ความอดทนและความสงบเสงี่ยม เอวรูปํ อันมีรูปอย่างนี้ หิ นาม ภวิสฺสติ ชื่อว่าจักได้มามีแล้วแล ราชูนํ แก่พระราชา ท. เตสํ เหล่านั้น อาทินฺนทณฺฑานํ ผู้มีท่อนไม้อันถือเอาแล้ว อาทินฺนสตฺถานํ ผู้มีศัสตราอันถือเอาแล้ว ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. ปพฺพชิตา เป็นผู้บวชแล้ว ธมฺมวินเย ในพระธรรมและวินัย สิวากฺขาเตน อันเรากล่าวดีแล้ว เอวํ อย่างนี้ สมานา เป็นอยู่ ขมา ภเวยฺยาถ จ พึงเป็นผู้อดทน พึงเป็นด้วย โสรตา (ภเวยฺยาถ) จ พึงเป็นผู้สงบเสงี่ยม พึงเป็นด้วย ยํ ใด ตํ (ตุมฺหากํ เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินาย ปพฺพชิตานํ สมานานํ ขมโสรตตฺตํ) อ. ความที่แห่งเธอ ท. เป็นผู้บวชแล้ว ในพระธรรมและวินัย อันเรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ เป็นอยู่ เป็นผู้อดทนและสงบเสงี่ยมนั้น โสเภถ พึงงาม อิธ โข ธมฺมวินเย ในพระธรรมและวินัยนี้แล อิติ ดังนี้ นเอว อสกฺขิ ไม่ได้ทรงอาจแล้ว กาตุํ เพื่ออันกระทำ เต ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น สมคฺเค ให้เป็นผู้พร้อมเพรียงกันนั่นเทียว ฯ

๑๓. ๕๖/๑๒ ตั้งแต่ สตฺถา อานนฺท เอกโกว อาคโตสีติ เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า อานนฺท ดูก่อนอานนท์ ตฺวํ อ. เธอ เอกโกว ผู้เดียวเทียว อาคโต เป็นผู้มา

แล้ว อสิ ย่อมเป็นหรือ อิติ ดังนี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว (เถรสฺส) อาคตภาวํ ซึ่งความที่แห่งพรเถระเป็นผู้มาแล้ว สทฺธึ พร้อม ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. ปญฺจสเตหิ ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ วตฺวา ตรัสแล้ว ว่า ปน ก็ เต ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่านั้น (วสนฺติ) ย่อมอยู่ กุหึ ฅาเน ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า อหํ อ. ข้าพระองค์ อชานนฺโต ไม่ทราบอยู่ จิตฺตํ ซึ่งพระทัย ตุมฺหากํ ของพระองค์ ท. ฅเปตฺวา พักไว้แล้ว (เต ภิกฺขู) ซึ่งภิกษุ ท.เหล่านั้น พหิ ในภายนอก อาคโต เป็นผู้มาแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (เถเรน) อันพระเถระ วุตฺเต กราบทูลแล้ว อาห ตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ ปกฺโกสาหิ จงร้องเรียกมา เต ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น อิติ ดังนี้ ฯ เถโร อ. พระเถระ อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ เต ภิกฺขู อ. ภิกษู ท.เหล่านั้น อาคนฺตฺวา มาแล้ว วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา นิสีทึสุ นั่งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ส่วนสุดข้างหนึ่ง ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ปฏิสนฺถารํ ซึ่งอันปฏิสันถาร สทฺธึ กับ เตหิ ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. เหล่านั้น (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า พุทฺธสุขุมาโล จเอว ทรงเป็นพระพุทธเจ้า ผู้ละเอียดอ่อนด้วยนั่นเทียว ขตฺติยสุขุมาโล จ ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ ละเอียดอ่อนด้วย (โหติ) ย่อมเป็น ทุกฺกรํ กมฺมํ อ. กรรมอัน บุคคลกระทำได้โดยยาก ตุมฺเหหิ อันพระองค์ ท. เอกเกหิ ผู้พระองค์

เดียว ติฏฺฐนฺเตหิ จ ผู้ประทับยืนอยู่ด้วย นิสีทนฺเตหิ จ ผู้ประทับนั่งอยู่ด้วย เตมาสํ ตลอดกาลประกอบด้วยเดือน ๓ กตํ ทรงกระทำแล้ว (ปุคฺคโล) อ. บุคคล วตฺตปฏิวตฺตการโกปิ ผู้กระทำซึ่งวัตรและวัตรอันสมควรก็ดี มุโขทกทายโกปิ ผู้ถวายซึ่งน้ำเป็นเครื่องล้างซึ่งพระพักตร์ก็ดี น อโหสิ มญฺเฌ ชะรอยไม่ได้มีแล้ว อิติ ดังนี้ เตหิ ภิกฺขูหิ อันภิกษุ ท.เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สพฺพกิจฺจานิ อ. กิจทั้งปวง ท. มม ของเรา ปาริเลยฺยกหตฺถินา อันช้างชื่อว่าปาริไลยก์ กตานิ กระทำแล้ว มม แก่เรา หิ ก็ เอวรูปํ สหายกํ ลภนฺเตน ปุคฺคเลน เอกโต วสิตุํ อ. อันบุคคล ผู้ได้อยู่ ซึ่งสหาย ผู้มีรูปอย่างนี้ อยู่โดยความเป็นอันเดียวกัน ยุตฺตํ ควรแล้ว (เอวรูปํ สหายกํ) อลภนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส เอกจาริกภาโวว อ. ความที่แห่งบุคคล ผู้ไม่ได้อยู่ ซึ่งสหาย ผู้มีรูปอย่างนี้ เป็นผู้มีการเที่ยวไปแห่งบุคคลคนเดียวเทียว เสยฺโย เป็นอาการประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถาโย ซึ่งพระคาถา ท. ติสฺโส ๓ นาควคฺเค ในนาควรรค อิมา เหล่านี้ว่า

สเจ ถ้าว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ลเภถ พึงได้
สหายํ ซึ่งสหาย นิปกํ ผู้มีปัญญาเป็นเครื่อง
รักษาซึ่งตน ธีรํ ผู้เป็นปราชญ์ สาธุวิหาริํ ผู้มี
ธรรมเป็นเครื่องอยู่อันยังประโยชน์ให้สำเร็จ สทฺธิํ-
จรํ ผู้เที่ยวไปกับ (อตฺตนา) ด้วยตนไซร้ (โส

ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น อตฺตมโน เป็นผู้มีใจ
เป็นของของตน สติมา เป็นผู้มีสติ (หุตฺวา)
เป็น อภิภุยฺย ครอบงำแล้ว ปริสฺสยานิ ซึ่ง
อันตรายเป็นเครื่องนอนรอบ ท. สพฺพานิ ทั้งปวง
จเรยฺย พึงเที่ยวไป เตน สหายเกน ด้วยสหายนั้น
เจ หากว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล โน ลเภถ
ไม่พึงได้ สหายํ ซึ่งสหาย นิปกํ ผู้มีปัญญาเป็น
เครื่องรักษาซึ่งตน ธีรํ ผู้เป็นปราชญ์ สาธุวิหารึ
ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อันยังประโยชน์ให้สำเร็จ
สทฺธึจรํ ผู้เที่ยวไปกับ (อตฺตนา) ด้วยตนไซร้
(โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น เอโก ผู้เดียว
จเร พึงเที่ยวไป ราชา อิว ราวกะ อ. พระราชา
ปหาย ทรงละแล้ว รฏฺฐํ ซึ่งแว่นแคว้น วิชิตํ
อันพระองค์ทรงชนะแล้ว (เอโก) พระองค์เดียว
(จรนฺโต) เสด็จเทียวไปอยู่ นาโค อิว ราวกะ
อ. ช้างตัวประเสริฐ มาตงฺโค ชื่อว่ามาตังคะ
(เอโก) ตัวเดียว (จรนฺโต) เที่ยวไปอยู่
อรญฺเข ในป่า จริตํ อ. การเที่ยวไป เอกสฺส
ปุคฺคลสฺส แห่งบุคคลคนเดียว เสนฺโย เป็นธรรม-
ชาติประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น สหายตา
อ. คุณเครื่องความเป็นแห่งสหาย นตฺถิ ย่อม

ไม่มี พาเล ในเพราะชนพาล (ปุคฺคโล) อ. บุคคล เอโก (หุตฺวา) อปฺโปสฺสุกฺโก มาตงฺโค อรญฺเข นาโค (จรนฺโต) อิว จเร จ พึงเป็น ผู้เดียว เป็น พึงเที่ยวไป ราวกะ อ. ช้างตัว ประเสริฐ ชื่อว่ามาตังคะ ตัวมีความขวนขวายน้อย เที่ยวไปอยู่ ในป่าด้วย น ปาปานิ กยิรา จ ไม่ พึงกระทำ ซึ่งบาป ท. ด้วย อิติ ดังนี้ ฯ

๑๔. ๕๙/๖ ตั้งแต่ สาวตฺถิยํ อนุปฺปตฺตานํ ปน เตสํ ภควา เป็นต้นไป.

ปน ก็ ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า ทาเปสิ ทรงยังบุคคล ให้แล้ว เสนาสนํ ซึ่งเสนาสนะ เอกมนฺเต ในส่วนสุดข้างหนึ่ง การาเปตฺวา ยังบุคคลให้กระทำ วิวิตฺตํ ให้เป็นที่สงัดแล้ว เตสํ ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น อนุปฺปตฺตานํ ผู้ถึงแล้วโดยลำดับ สาวตฺถิยํ ซึ่งเมืองสาวัตถี ฯ อญฺเข ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่าอื่น นเอว นิสีทนฺติ ย่อมไม่นั่งนั่นเทียว น ติฏฺฐนฺติ ย่อมไม่ยืน เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน สทฺธึ กับ เตหิ ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. เหล่านั้น ฯ อาคตาคตา ชนา อ. ชน ท. ผู้มาแล้วและมาแล้ว ปุจฺฉนฺติ ย่อมทูลถาม สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดาว่า ภนฺเต ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ กตเม ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. พวกไหน ภิกฺขู เป็น ภิกษุ โกสมฺพิกา ผู้อยู่ในเมืองโกสัมพี ภณฺฑนการกา ผู้กระทำซึ่ง

ความแตกร้าว เต เหล่านั้น (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ทสฺเสติ ทรงแสดงอยู่ว่า เอเต ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่านั่น (ภิกฺขู) เป็นภิกษุ (โกสมฺพิกา) ผู้อยู่ในเมืองโกสัมพี (ภณฺฑนการกา) ผู้กระทำซึ่งความแตกร้าว (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ เต โกสมฺพิกภิกฺขู อ. ภิกษุผู้อยู่ในเมืองโกสัมพี ท. เหล่านั้น อาคตาคเตหิ ชเนหิ องฺคุลิยา ทสฺสิยมานา ผู้อันชน ท. ผู้มาแล้วและมาแล้ว แสดงอยู่ ด้วยนิ้วมือ (วจเนน) ด้วยคำว่า กิร ได้ยินว่า เอเต ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่านั่น เต ภณฺฑนการกา โกสมฺพิกภิกฺขู เป็นภิกษุผู้อยู่ในเมืองโกสัมพี ผู้กระทำซึ่งความแตกร้าว เหล่านั้น (โหนฺติ) ย่อมเป็น กิร ได้ยินว่า เอเต ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่านั่น เต ภณฺฑนการกา โกสมฺพิกภิกฺขู เป็นภิกษุผู้อยู่ในเมือง โกสัมพี ผู้กระทำซึ่งความแตกร้าว เหล่านั้น (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อสกฺโกนฺตา ไม่อาจอยู่ อุกฺขิปิตุํ เพื่ออันยกขึ้น สีสํ ซึ่งศีรษะ ลชฺชาย เพราะความละอาย นิปชฺชิตฺวา หมอบลงแล้ว ปาทมูเล ณ ที่ใกล้แห่งพระบาท ภควโต ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ภควนฺตํ ยังพระผู้มีพระภาคเจ้า ขมาเปสุํ ให้ทรงอดโทษแล้ว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อน ภิกษุ ท. ภาริยํ กมฺมํ อ. กรรมอันหนัก โว อันเธอ ท. กตํ กระทำแล้ว ตุมฺเห นาม ชื่อ อ. เธอ ท. ปพฺพชิตฺวาปิ แม้บวช แล้ว สนฺติเก ในสำนัก พุทฺธสฺส ของพระพุทธเจ้า มาทิสสฺส ผู้ เช่นกับด้วยเรา มยิ ครั้นเมื่อเรา กโรนฺเต กระทำอยู่ สามคฺคึ ซึ่ง

ความสามัคคี น กริตฺถ ไม่กระทำแล้ว วจนํ ซึ่งคำ มม ของเรา
โปราณกปณฺฑิตาปิ แม้ อ. บัณฑิตผู้มีในก่อน ท. สุตฺวา ฟังแล้ว
โอวาทํ ซึ่งโอวาท มาตาปิตูนํ ของมารดาและบิดา ท. วชฺฌปฺปตฺตานํ
ผู้ถึงแล้วซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้อันบุคคลพึงฆ่า เตสุ มาตาปิตูสุ
ครั้นเมื่อมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น (ชเนหิ) อันชน ท. โวโร-
ปิยมาเนสุปิ แม้ปลงลงอยู่ ชีวิตา จากชีวิต อนติกฺกมิตฺวา ไม่ก้าว
ล่วงแล้ว ตํ โอวาทํ ซึ่งโอวาทนั้น การยึสุ ยังบุคคลให้กระทำแล้ว
รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา รฏฺเฐสุ ในแว่นแคว้น ท. ทฺวีสุ ๒
ปจฺฉา ในภายหลัง อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ตรัสแล้ว ทีฆาวุกุมารชาตกํ
ซึ่งชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้ว ด้วยพระกุมารพระนามว่าทีฆาวุ
ปุนเอว อีกนั่นเทียว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท.
ทีฆาวุกุมาโร อ. พระกุมารพระนามว่าทีฆาวุ มาตาปิตูสุ ครั้นเมื่อ
พระมารดาและพระบิดา ท. (ราชปุริเสหิ) อันราชบุรุษ ท. โวโร-
ปิยมาเนสุปิ แม้ปลงลงอยู่ ชีวิตา จากพระชนมชีพ เอวํ อย่างนี้
อนติกฺกมิตฺวา ไม่ทรงก้าวล่วงแล้ว โอวาทํ ซึ่งพระโอวาท เตสํ
มาตาปิตูนํ ของพระมารดาและพระบิดา ท. เหล่านั้น ลภิตฺวา ทรง
ได้แล้ว ธีตรํ ซึ่งพระธิดา พฺรหฺมทตฺตสฺส ของพระราชาพระนามว่า
พรหมทัต ปจฺฉา ในภายหลัง กาเรสิ ทรงยังบุคคลให้กระทำแล้ว
รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา กาสีโกสลรฏฺเฐสุ ในแว่นแคว้น
ชื่อว่ากาสีและโกศล ท. ทฺวีสุ ๒ ปน ล่วงว่า ภาริยํ กมฺมํ อ. กรรม
อันหนัก ตุมฺเหหิ อันเธอ ท. อกโรนฺเตหิ ผู้ไม่กระทำอยู่ วจนํ

ซึ่งคำ มม ของเรา กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว
คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

จ ก็ ปเร ชนา อ. ชน ท.เหล่าอื่น น
วิชานนฺติ ย่อมไม่รู้แจ้งว่า มยํ อ.เรา ท. ยมาม
เส ย่อมย่อยยับสิ เอตฺถ สงฺฆมชเฌ ในท่ามกลาง
แห่งสงฆ์นี้ (อิติ) ดังนี้ จ ส่วนว่า เย ชนา
อ. ชน ท. เหล่าใด ตตฺถ สงฺเฆ ในหมู่นั้น
วิชานนฺติ ย่อมรู้แจ้ง เมธคา อ. ความหมายมั่น ท.
สมฺมนฺติ ย่อมสงบ ตโต เตสํ ชนานํ สนฺติกาโต
จากสำนัก ของชน ท. เหล่านั้น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ภณฺฑการกา ชนา อ. ชน ท. ผู้
กระทำซึ่งความแตกร้าว ฐเปตฺวา ยกเว้น ปณฺฑิเต ซึ่งบัณฑิต ท.
คือว่า อญฺเฃ เหล่าอื่น ตโต ปณฺฑิตโต จากบัณฑิตนั้น ปเร
นาม ชื่อว่าเหล่าอื่น เต ปเร ชนา อ. ชน ท.เหล่าอื่น เหล่า
นั้น กโรนฺตา กระทำอยู่ โกลาหลํ ซึ่งความโกลาหล ตตฺถ สงฺฆ-
มชฺเฌ ในท่ามกลางแห่งสงฆ์นั้น น วิชานนฺติ ชื่อว่าย่อมไม่รู้แจ้งว่า
มยํ อ.เรา ท.ยมาม เส ย่อมย่อยยับสิ คือว่า อุปรมาม ย่อม
ป่นปี้ คือว่า นสฺสาม ย่อมฉิบหาย คือว่า คจฺฉาม ย่อมไป สมีปํ
สู่ที่ใกล้ คือว่า มจฺจุสนฺติกํ สู่สำนักของมัจจุ สสตํ เนือง ๆ อิติ
ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส)
แห่งบทว่า ปเร อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เย ชนา อ. ชน ท.เหล่าใด ปณฺฑิตา ผู้เป็นบัณฑิต ตตฺถ สงฺเฆ ในหมู่นั้น วิชานนฺติ ย่อมรู้แจ้งว่า มยํ อ.เรา ท. คจฺฉาม ย่อมไป มจฺจุสมีปํ สู่ที่ใกล้ของมัจจุ อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เต ชนา อ. ชน ท.เหล่านั้น ชานนฺตา รู้อยู่ เอวํ หิ อย่างนี้แล โยนิโสมนสิการํ ยังการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย อุปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว ปฏิปชฺชนฺติ ปฏิบัติอยู่ วูปสมาย เพื่อความเข้าไปสงบวิเศษ เมธคานํ แห่งความหมายมั่น ท. คือว่า กลหานํ แห่งความทะเลาะ ท. อถ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ เมธคา อ. ความหมายมั่น ท. เต เหล่านั้น สมฺมนฺติ ชื่อว่าย่อมสงบ ตาย ปฏิปตฺติยา เพราะการปฏิบัตินั้น เตสํ ปณฺฑิตานํ แห่งบัณฑิต ท. เหล่านั้น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ตโต สมฺมนฺติ เมธคา อิติ ดังนี้ ฯ

อถวา อีกอย่างหนึ่ง อตฺโถ อ. อธิบาย เอตฺถ คาถายํ ในพระคาถานี้ อยํ นี้ว่า (อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ชนา) อ. ชน ท. มยา มา ภิกฺขเว ภณฺฑนํ (อกริตฺถ) อิติอาทีนิ วจนานิ วตฺวา โอวทิยมานาปิ ผู้แม้อันเรากล่าวแล้ว ซึ่งคำ ท. อันมีคำว่า ดูก่อนภิกษุ ท. อ. เธอ ท. อย่าได้กระทำแล้ว ซึ่งความแตกร้าว ดังนี้

เป็นต้น สั่งสอนอยู่ ปุพฺเพ ในกาลก่อน อมามกา ชื่อว่าผู้ไม่เชื่อถือ
อปฏิคฺคหเณน เพราะอันไม่รับเอา โอวาทสฺส ซึ่งโอวาท มม
ของเรา ปเร นาม ชื่อว่าเหล่าอื่น (เต ปเร ชนา) อ. ชน ท.
เหล่าอื่น เหล่านั้น น วิชานนฺติ ย่อมไม่รู้แจ้งว่า มยํ อ.เรา ท.
คเหตฺวา ถือเอาแล้ว มิจฺฉาคาหํ ถือเอาผิด ฉนฺทาทิวเสน ด้วย
อำนาจแห่งอคติมีฉันทะเป็นต้น ยมาม เส ย่อมย่อยยับสิ คือว่า
วายมาม ย่อมพยายาม วุฑฺฒิยา เพื่อความเจริญ ภณฺฑนาทีนํ
การณานํ แห่งเหตุ ท. มีความแตกร้าวเป็นต้น เอตฺถ สงฺฆมชฺเฌ
ในท่ามกลางแห่งสงฆ์นี้ อิติ ดังนี้ ปน แต่ว่า อิทานิ ในกาลนี้
ปณฺฑิตปุริสา อ. บุรุษผู้เป็นบัณฑิต ท. เย เหล่าใด อนฺตเร ใน
ระหว่าง ตุมฺหากํ แห่งเธอ ท. ตตฺถ นั้น ปจฺจเวกฺขมานา พิจารณา
เห็นเฉพาะอยู่ โยนิโส โดยแยบคาย วิชานนฺติ ย่อมรู้แจ้งว่า ปุพฺเพ
ในกาลก่อน มยํ อ. เรา ท. วายมนฺตา พยายามอยู่ ฉนฺทาทิวเสน
ด้วยอำนาจแห่งอคติมีฉันทะเป็นต้น ปฏิปนฺนา เป็นผู้ปฏิบัติแล้ว
อโยนิโส โดยไม่แยบคาย (อมฺห) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ เมธคา
อ. ความหมายมั่น ท. กลหสงฺขาตา อันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่า
ความทะเลาะ อิเม เหล่านี้ อิทานิ ในกาลนี้ สมฺมนฺติ ย่อมสงบ
สนฺติกา จากสำนัก เตสํ ปณฺฑิตานํ ของบัณฑิต ท.เหล่านั้น ตโต
นั้น คือว่า นิสฺสาย เพราะอาศัย ปณฑิตปุริเส ซึ่งบุรุษผู้เป็นบัณฑิต
ท. เต เหล่านั้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปเร จ อิติ

ดังนี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ อิติ ด้วย
ประการฉะนี้ ฯ

เรื่องจุลกาลและมหากาล

๑๕. ๑๒/๒๑ ตั้งแต่ เถโร กึ ปน มยํ ตยา กถิตตฺเต เป็นต้นไป.

เถโร อ. พระเถระ อวตฺวา ไม่กล่าวแล้วว่า ปน ก็ มยํ อ. เรา ท. วตฺติสฺสาม จักประพฤติ ตยา กถิตวตฺเต ในวัตรอัน ท่านกล่าวแล้ว กึ อย่างไร อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้วว่า อุปาสิเก ดูก่อนอุบาสิกา (มยา) กาตุํ อ. อันฉันกระทำ กึ ซึ่งอะไร วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ ฯ (กาลี) อ. นางกาลี (อาห) เรียนแล้ว ว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ โสสานิเกหิ นาม ชเนหิ กเถตุํ อ. อันชน ท. ชื่อว่าผู้อยู่ในป่าช้าบอก วสนภาโว ซึ่งความเป็นคือ อันอยู่ สุสาเน ในป่าช้า สุสานโคปกานํ ชนานํ จ แก่ชน ท. ผู้ คุ้มครองซึ่งป่าช้าด้วย วิหาเร มหาเถรสฺส จ แก่พระเถระผู้ใหญ่ ในวิหารด้วย คาโภชกสฺส จ แก่ผู้ใหญ่บ้านด้วย วฏฺฏต ย่อมควร อิติ ดังนี้ ฯ (เถโร) อ. พระเถระ (ปุจฺฉิ) ถามแล้วว่า (โส-สานิเกหิ ชเนหิ กเถตุํ) อ. อันชน ท. ผู้อยู่ในป่าช้าบอก (วสน-ภาโย) ซึ่งความเป็นคืออันอยู่ (สุสาเน) ในป่าช้า (สุสานโคปกานํ ชนานํ จ) แก่ชน ท. ผู้คุ้มครองซึ่งป่าช้าด้วย (วิหาเร มหาเถรสฺส จ) แก่พระเถระผู้ใหญ่ ในวิหารด้วย (คามโภชกสฺส จ) แก่ผู้ใหญ่ บ้านด้วย (วฏฺฏติ) ย่อมควร กึการณา เพราเหตะอะไร อิติ

ดังนี้ ฯ (กาลี) อ. นางกาลี (อาห) เรียนแล้วว่า (หิ) เพราะ ว่า โจรา อ. โจร ท. กตกมฺมา ผู้มีกรรมอันทำแล้ว สามิเกหิ ปทานุปทํ อนุพนฺธนฺตา ผู้อันเจ้าของ ท. ติดตามอยู่ ซึ่งรอยเท้าตาม ซึ่งรอยเท้า ฉฑฺเฑตฺวา ทิ้งแล้ว ภณฺฑิกํ ซึ่งห่อของ สุสาเน ในป่าช้า ปลายนฺติ ย่อมหนีไป อถ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนเต) มีอยู่ มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. กโรนฺติ ย่อมกระทำ ปริปนฺถํ ซึ่งอันตรายรอบ โสสานิกานํ แก่ชน ท. ผู้อยู่ในป่าช้า ปน แต่ว่า (อตเถ) ครั้น เมื่อเนื้อความ (อยฺเยน) อันพระผู้เป็นเจ้า กถิเต บอกแล้ว เอเตสํ ชนานํ แก่ชน ท.เหล่านั้น (เอเต ชนา) อ. ชน ท.เหล่านั่น นิวาเรนฺติ ย่อมห้าม อุปทฺทวํ ซึ่งอุปัทวะ (กถเนน) ด้วยอัน กล่าวว่า มยํ อ. เรา ท. ชานาม ย่อมรู้ วสนภาวํ ซึ่งความเป็น คืออันอยู่ เอตถ ฐาเน ในที่นี้ อิมสฺส ภทนฺตสฺส แห่งท่านผู้เจริญ นี้ กาลํ สิ้นกาล เอตฺตกํ นาม ชื่ออันมีประมาณเท่านี้ เอโส ภทนฺโต อ. ท่านผู้เจริญนั่น อโจโร เป็นผู้ไม่ใช่โจร (โหติ) ย่อม เป็น อิติ ดังนี้ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (อยฺเยน) กเถตุํ อ. อัน พระผู้เป็นเจ้าบอก เอเตสํ ชนานํ แก่ชน ท. เหล่านั่น วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ ฯ (เถโร) อ. พระเถระ (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว ว่า กึ กมฺมํ อ. กรรมอะไร อญฺญํ อื่น (มยา) อันฉัน กาตพฺพํ พึงกระทำ อิติ ดังนี้ ฯ

(กาลี) อ. นางกาลี (อาห) เรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ ท่านผู้เจริญ มจฺฉมํสปิฏฺฐติลคุฬาทีนิ วตฺถูนิ อ. วัตถุ ท. มีปลา

และเนื้อและแป้งและงาและน้ำอ้อยงบเป็นต้น อยฺเยน อันพระผู้เป็นเจ้า วสนฺเตน นาม ชื่อว่าผู้อยู่ สุสาเน ในป่าช้า วชฺเชตพฺพานิ พึงเว้น (อยฺเยน) อันพระผู้เป็นเจ้า (วสนฺเตน) ผู้อยู่ (สุสาเน) ในป่าช้า น นิทฺทายิตพฺพํ ไม่พึงประพฤติหลับ ทิวา ในกลางวัน (อยฺเยน) อันพระผู้เป็นเจ้า อกุสีเตน พึงเป็นผู้ไม่เกียจคร้าน อารทฺธวีริเยน พึงเป็นผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว ภวิตพฺพํ พึงเป็น (อยฺเยน) อันพระผู้เป็นเจ้า อสเฐน เป็นผู้ไม่โอ้อวด อมายาวินา เป็นผู้ไม่มีมายา หุตฺวา เป็น กลฺยาณชฺฌาสเยน พึงเป็นผู้มีอัธยาศัยอันงาม ภวิตพฺพํ พึงเป็น (อยฺเยน) อันพระผู้เป็นเจ้า สพฺเพสุ ชเนสุ ครันเมื่อชน ท. ทั้งปวง สุตฺเตสุ หลับแล้ว สายํ ในเวลาเย็น อาคนฺตพฺพํ พึงมา วิหารโต จากวิหาร (อยฺเยน) อันพระผู้เป็นเจ้า สพฺเพสุ ชเนสุ ครันเมื่อชน ท. ทั้งปวง อนุฏฺฐิเตสุเอว ไม่ลุกขึ้นแล้วนั่นเทียว ปจฺจูสกาเล ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สเจ ถ้าว่า อยฺโย อ. พระผู้เป็นเจ้า วิหรนฺโต อยู่ อิมสฺมึ ฐาเน ในที่นี้ เอวํ อย่างนี้ไซร้ สกฺขิสฺสติ จักอาจ ปพฺพชิตกิจฺจํ มตฺถกํ ปาเปตุํ เพื่ออันยังกิจของบรรพชิตให้ถึง ซึ่งที่สุด สเจ ถ้าว่า (ชนา) อ. ชน ท. อาเนตฺวา นำมาแล้ว มตสรีรํ ซึ่งเสรีระอันตายแล้ว ฉฑฺเฑนฺติ ย่อมทิ้งไซร้ อหํ อ. ดิฉัน อาโรเปตฺวา จักยกขึ้นแล้ว กมฺพลกูฏาคารํ สู่เรือนยอดอันบุคคลปกปิดแล้วด้วยผ้าขนสัตว์ กตฺวา จักกระทำแล้ว สกฺการํ ซึ่งสักการะ คนฺธมาลาทีหิ วตฺถูหิ ด้วยวัตถุ ท. มีของหอมและดอกไม้เป็นต้น กริสฺสามิ จักกระทำ สรีรกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยสรีระ เจ หากว่า (อยฺโย)

อ. พระผู้เป็นเจ้า โน สกฺขิสฺสติ จักไม่อาจ (ปพฺพชิตกิจฺจํ มตฺถกํ ปาเปตุํ) เพื่ออันยังกิจของบรรพชิตให้ถึง ซึ่งที่สุดไซร้ อหํ อ. ดิฉัน อาโรเปตฺวา จักยกขึ้นแล้ว จิตกํ สู่เชิงตะกอน อคฺคึ ยังไฟ ชาเลตฺวา จักให้โพลงแล้ว อากฑฺฒิตฺวา จักลากมาแล้ว สงฺกุนา ด้วยขอ ฐเปตฺวา จักตั้งไว้แล้ว พหิ ในภายนอก โกฏฺเฏตฺวา จัก ทอนแล้ว ผรสุนา ด้วยขวาน ฉินฺทิตฺวา จักตัดแล้ว (กตฺวา) กระทำ ขณฺฑาขณฺฑิกํ ให้เป็นชิ้นใหญ่และชิ้นน้อย ปกฺขิปิตฺวา จักใส่ เข้าแล้ว อคฺคิมฺหิ ในไฟ ทสฺเสตฺวา จักแสดงแล้ว ตุยฺหํ แก่ท่าน ฌาเปสฺสามิ จักยังไฟให้ไหม้ อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น เถโร อ. พระเถระ อาห กล่าวแล้วว่า ภทฺเท ดูก่อนนางผู้เจริญ สาธุ อ. ดีละ ปน ก็ ตฺวํ อ. ท่าน ทิสฺวา เห็นแล้ว รูปารมฺมณํ ซึ่ง อารมณ์คือรูป เอกํ อย่างหนึ่ง กเถหิ จงบอก มยฺหํ แก่ฉันเถิด อิติ ดังนี้ นํ กาลึ กะนางกาลีนั้น ฯ สา กาลี อ. นางกาลีนั้น ปจฺจสฺโสสิ ได้ฟังตอบแล้วว่า สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ ฯ

เถโร อ. พระเถระ กโรติ ย่อมกระทำ สมณธมฺมํ ซึ่ง สมณธรรม สุสาเน ในป่าช้า ยถาชฺฌาสเยน ตามอัธยาศัยอย่างไร ฯ ปน ส่วนว่า จุลฺลกาลตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าจุลกาล อุฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว สมุฏฺฐาย ลุกขึ้นด้วยดีแล้ว จินฺเตติ ย่อมคิด ฆราวาสํ ซึ่งการอยู่ครองซึ่งเรือน อนุสฺสรติ ย่อมระลึกถึง ปุตฺตทารํ ซึ่งบุตร และทาระ จินฺเตสิ คิดแล้วว่า ภาติโก อ. ภิกษุผู้เป็นพี่ชาย เม

ของเรา อยํ นี้ กโรติ ย่อมกระทำ กมฺมํ ซึ่งกรรม อติภาริยํ อันหนักยิ่ง อิติ ดังนี้ ฯ

๑๖. ๖๖/๑๗ ตั้งแต่ คามทฺวารํ ปตฺวา ภิกฺขุสงฺโฆ อุชฺฌายิ เป็นต้นไป.

ภิกฺขุสงฺโฆ อ. หมู่แห่งภิกษุ ปตฺวา ถึงแล้ว คามทฺวารํ ซึ่งประตูแห่งบ้าน อุชฺฌายิ โพนทนาแล้วว่า เอตํ กมฺมํ อ. กรรมนั่น กึ นาม ชื่อว่าอะไร สตฺถารา อันพระศาสดา กตํ ทรงกระทำแล้ว (เอตํ กมฺมํ) อ. กรรมนั่น (สตฺถารา) อันพระศาสดา ขตฺวา ทรงทราบแล้ว กตํ ทรงกระทำแล้ว นุ โข หรือหนอแล อุทาหุ หรือว่า (เอตํ กมฺมํ) อ. กรรมนั่น (สตฺถารา) อันพระศาสดา อชานิตฺวา ไม่ทรงทราบแล้ว (กตํ) ทรงกระทำแล้ว ปพฺพชฺชนฺตาโย อ. อันตรายแห่งการบรรพชา ชาโต เกิดแล้ว หิยฺโย วันวาน จุลฺลกาลสฺส ปุรโต คตตฺตา เพราะความที่แห่งภิกษุชื่อว่าจุลกาล เป็นผู้ไปแล้วข้างหน้า อนฺตราโย อ. อันตราย น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว อญฺขสฺส ภิกฺขุโน ปุรโต คตตฺตา เพราะความที่แห่งภิกษุรูปอื่น เป็นผู้ไปแล้วข้างหน้า อชฺช ในวันนี้ อิทานิ ในกาลนี้ สตฺถา อ. พระศาสดา มหากาลํ ยังพระเถระชื่อว่ามหากาล นิวตฺเตตฺวา ทรงให้กลับแล้ว อาคโต เสด็จมาแล้ว ปน ก็ ภิกฺขุ อ. ภิกษุ สีลวา โข ผู้มีศีลแล อาจารสมฺปนฺโน เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยอาจาระ (โหติ) ย่อมเป็น

(อิตฺถิโย) อ. หญิง ท. กริสฺสนฺติ จักกระทำ ปพฺพชฺชนฺตรายํ ซึ่งอันตรายแห่งการบรรพชา ตสฺส มหากาลสฺส แก่พระเถระชื่อว่ามหากาลนั้น นุ โข หรือหนแล อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว วจนํ ซึ่งคำ เตสํ ภิกฺขูนํ ของภิกษุ ท. เหล่านั้น นิวตฺติตฺวา เสด็จกลับแล้ว ฐิโต ประทับยืนอยู่แล้ว ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว กึ วจนํ ซึ่งคำอะไร อิติ ดังนี้ ฯ เต ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่านั้น อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปน ก็ ตุมฺเห อ. เธอ ท. สลฺลกฺเขถ ย่อมกำหนด มหากาลํ ซึ่งภิกษุชื่อว่ามหากาล จุลฺลกาลํ (สลฺลกฺขนฺตา) วิย ราวกะว่ากำหนดอยู่ ซึ่งภิกษุชื่อว่าจุลกาลหรือ อิติ ดังนี้ ฯ (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า หิ เพราะว่า ปชาปติโย อ. ปชาบดี ท. เทฺว ๒ (โหนฺติ) ย่อมมี ตสฺส จุลฺลกาลสฺส แก่ภิกษุชื่อว่าจุลกาลนั้น ปชาปติโย อ. ปชาบดี ท. อฏฺฐ ๘ (โหนฺติ) ย่อมมี อิมสฺส มหากาลสฺส แก่พระเถระชื่อว่ามหากาลนี้ ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มหากาโล) อ. พระเถระชื่อว่ามหากาล อฏฺฐหิ ปชาปตีหิ ปริกฺขิปิตฺวา คหิโต ผู้อันปชาบดี ท. ๘ ล้อมจับเอาแล้ว กริสฺสติ จักกระทำ กึ อย่างไร อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท.

ตุมฺเห อ. เธอ ท. มา อวจุตฺถ อย่าได้กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ จุลฺลกาโล อ. ภิกษุชื่อว่าจุลกาล อุฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว สมุฏฺฐาย ลุกขึ้นด้วยดีแล้ว สุภารมฺมณพหุโล เป็นผู้มาด้วยอารมณ์อันงาม (หุตฺวา) เป็น วิหรติ อยู่ ทิตทุพฺพลรุกฺขสทิโส เป็นผู้เช่นกับด้วยต้นไม้อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้วอันตั้งอยู่แล้ว ปปาตตเฏ ใกล้เหวอันเป็นที่ยังโจรให้ตก (โหติ) ย่อมเป็น ปน ส่วนว่า มหากาโล อ. ภิกษุชื่อว่ามหากาล ปุตฺโต ผู้เป็นบุตร มยฺหํ ของเรา อสุภานุปสฺสี เป็นผู้มีปกติเห็นตามซึ่งอารมณ์อันไม่งาม (หุตฺวา) เป็น วิหรติ อยู่ อจโล ว เป็นผู้ไม่หวั่นไหวเทียว ฆนเสลปพฺพโต วิย ราวกะ อ. ภูเขาอันเป็นหินทึบ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถาโย ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

มาโร อ. มาร ปสหติ ย่อมรังควาน (ปุคฺคลํ)
ซึ่งบุคคล สุภานุปสฺสึ ผู้มีปกติตามเห็นซึ่งอารมณ์
อันงาม วิหรนฺตํ ผู้อยู่ อสํวุตํ ผู้ไม่สำรวมแล้ว
อินฺทฺริเยสุ ในอินทรีย์ ท. อมตฺตญฺญุํ ผู้ไม่รู้ซึ่ง
ประมาณ โภชนมฺหิ ในโภชนะ กุสีตํ ผู้เกียจ-
คร้านแล้ว หีนวีริยํ ผู้มีความเพียรอันเลว ตํ เว
นั้นแล วาโต อิว ราวก อ. ลม (ปสหนฺโต)
รังควานอยู่ รุกฺขํ ซึ่งต้นไม้ ทุพฺพลํ อันมีกำลัง
อันโทษประทุษร้ายแล้ว จ แต่ว่า มาโร อ. มาร
น ปสหติ ย่อมรังควานไม่ได้ (ปคฺคลํ) ซึ่ง

บุคคล อสุภานุปสฺสึ ผู้ตามเห็นซึ่งอารมณ์อันไม่
งามโดยปกติ วิหรนฺตํ ผู้อยู่ สุสํวุตํ ผู้สำรวม
ด้วยดีแล้ว อินฺทฺริเยสุ ในอินทรีย์ ท. มตฺตญฺญุํ
ผู้รู้ซึ่งประมาณ โภชนมฺหิ ในโภชนะ สทฺธํ
ผู้มีศรัทธา อารทฺธวีริยํ ผู้มีความเพียรอันปรารภ
แล้ว ตํ เว นั้นแล วาโต อิว ราวกะ อ. ลม
(อปฺปสหนฺโต) รังความไม่ได้อยู่ เสลํ ปพฺพตํ
ซึ่งภูเขาอันเป็นศิลา อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า อนุปสฺสนฺตํ ผู้ตามเห็นอยู่ สุภํ อารมฺมณํ ซึ่งอารมณ์อันงาม คือว่า อิฏฺฐารมฺมเณ มานสํ วิสฺสชฺเชตฺวา วิหรนฺตํ ผู้ปล่อยไปแล้ว ซึ่งฉันทะอันมีในใจ ในอารมณ์อันตนปรารถนาแล้วจึงอยู่ อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า สุภานุปสฺสึ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า หิ ก็ ปุคฺคโล อ. บุคคล โย ใด คณฺหนฺโต เมื่อถือเอา นิมิตฺตคฺคาหํ ถือเอาโดยนิมิต อนุพฺยญฺชนคฺคาหํ ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ คณฺหาติ ย่อมถือเอาว่า นขา อ. เล็บ ท. โสภณา เป็นสภาพงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ คณฺหาติ ย่อมถือเอาว่า องฺคุลิโย อ. นิ้วมือ ท. โสภณา เป็นนิ้วงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ คณฺหาติ ย่อมถือเอาว่า หตฺถา อ. มือ ท. โสภณา เป็นมืองาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น ปาทา อ. เท้า ท. (โสภณา) เป็นเท้างาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น ชงฺฆา อ. แข้ง ท. (โสภณา)

เป็นแข้งงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น อูรู อ. ขาอ่อน ท. (โสภณา)
เป็นขางาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น กฏิ อ. สะเอว (โสภณา) เป็น
อวัยวะงาม (โหติ) ย่อมเป็น อุทรํ อ. ท้อง (โสภณํ) เป็นอวัยวะ
งาม (โหติ) ย่อมเป็น ถนา อ. นม ท. (โสภณา) เป็นนมงาม
(โหนฺติ) ย่อมเป็น คีวา อ. คอ (โสภณา) เป็นคองาม (โหติ)
ย่อมเป็น โอฏฺโฐ อ. ริมฝีปาก (โสภโณ) เป็นวัยวะงาม (โหติ)
ย่อมเป็น ทนฺตา อ. ฟัน ท. (โสภณา) เป็นฟันงาม (โหนฺติ)
ย่อมเป็น มุขํ อ. ปาก (โสภณํ) เป็นปากงาม (โหติ) ย่อมเป็น
นาสา อ. จมูก (โสภณา) เป็นจมูกงาม (โหติ) ย่อมเป็น อกฺขีนิ
อ. นัยน์ตา ท. (โสภณานิ) (เป็นนัยน์ตางาม) (โหนฺติ) ย่อมเป็น
กณฺณา อ. หู ท. (โสภณา) เป็นหูงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น
ภมุกา อ. คิ้ว ท. (โสภณํ) เป็นคิ้วงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น
ลลาฏํ อ. หน้าผาก (โสภณํ) เป็นหน้าผากงาม (โหติ) ย่อมเป็น
เกสา อ. ผม ท. โสภณา เป็นผมงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ
ดังนี้ คณฺหาติ ย่อมถือเอาว่า เกสา อ. ผม ท. (โสภณา) เป็น
ผมงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น โลมา อ. ขน ท. (โสภณา) เป็นขน
งาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น นขา อ, เล็บ ท. (โสภณา) เป็นเล็บงาม
(โหนฺติ) ย่อมเป็น ทนฺตา อ. ฟัน ท. (โสภณา) เป็นฟันงาม
(โหนฺติ) ย่อมเป็น ตโจ อ. หนัง โสภโณ เป็นหนังงาม (โหติ)
ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ คณฺหาติ ย่อมถือเอาว่า วณฺโณ อ. วรรณะ สุโภ
เป็นวรรณะงาม (โหติ) ย่อมเป็น สณฺฐานํ อ. สัณฐาน สุภํ เป็น

สัณฐานงาม (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อยํ (โส) ปุคฺคโล อ. บุคคลนี้นั้น สุภานุปสฺสี นาม ชื่อว่าเป็นผู้ตามเห็นซึ่งอารมณ์อันงามโดยปกติ (โหติ) ย่อมเป็น ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น สุภานุปสฺสึ ตามผู้เห็นซึ่งอารมณ์อันงามโดยปกติ วิหรนฺตํ ผู้อยู่ เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อินฺทฺริเยสุ ในอินทรีย์ ท. ฉสุ ๖ จกฺขาทีสุ มีจักษุเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อินฺทฺริเยสุ อิติ ดังนี้ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อรกฺขนฺตํ ผู้ไม่รักษาอยู่ จกฺขุทฺวาราทีนิ ทฺวารานิ ซึ่งทวาร ท. มีทวารคือจักษุเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อสํวุต อิติ ดังนี้ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อมตฺตญฺญุํ ผู้ชื่อว่าไม่รู้ซึ่งประมาณ โภชนมฺหิ ในโภชนะ อชานนโต เพราะอันไม่รู้ มตฺตาย ซึ่งประมาณ อิมิสฺสา นี้ อิติ คือ ปริเยสนมตฺตา อ. ประมาณในการแสวงหา ปฏิคฺคหณมตฺตา อ. ประมาณในการรับ ปริโภคมตฺตา อ. ประมาณในการใช้สอย ฯ อปิจ อีกอย่างหนึ่ง อมตฺตญฺญุํ ผู้ชื่อว่าไม่รู้ซึ่งประมาณ อชานนโต เพราะอันไม่รู้ อิมิสฺสาปิ มตฺตาย ซึ่งประมาณแม้นี้ อิติ คือ ปจฺจเวกฺขณมตฺตา อ. ประมาณในพิจารณา วิสฺสชฺชนมตฺตา อ. ประมาณในการสละฯ อชานนฺตํ ผู้ไม่รู้อยู่ว่า อิทํ โภชนํ อ. โภชนะนี้ ธมฺมิกํ เป็นของประกอบด้วยธรรม (โหติ) ย่อมเป็น อิทํ โภชนํ อ. โภชนะนี้ อธมฺมิกํ เป็นของประกอบด้วยธรรมหามิได้ (โหติ) ย่อมเป็น อิติปิ ดังนี้บ้าง (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า

อมตฺตญฺญุํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กุสีตํ ผู้ชื่อว่าเกียจคร้านแล้ว (อตฺตโน) กามพฺยาปาทวิหึสาวิตกฺกวสิกตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้เป็นไปในอำนาจ แห่งกามวิตกและพยาบาทวิตกและวิหิงสาวิตก (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า กุสีตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นิพฺพีริยํ ผู้มีความเพียรอันออกแล้ว คือว่า วีริยกาณวิรหิตํ ผู้เว้นแล้วจากการกระทำซึ่งความเพียร อิริยาปเถสุ ในอิริยาบถ ท. จตูสุ ๔ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า หีน-วีริยํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถว่า อภิภวติ ย่อมครอบงำ คือว่า อชฺโฌตฺถรติ ย่อมท่วมทับ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปสหติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า พลววาโต ฉินฺนตเฏ ชาตํ ทุพฺพลรุกฺขํ (ปสหนฺโต) วิย ราวกะ อ. ลมอันมีกำลัง รังควานอยู่ ซึ่งต้นไม้อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว อันเกิดแล้ว ใกล้เหวอันขาดแล้ว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า วาโต รุกฺขํว ทุพฺพลํ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า หิ เหมือนอย่างว่า โส วาโต อ. ลมนั้น ตสฺส รุกฺขสฺส ปุปฺผผลปลฺลวาทีนิ รุกฺขาวยวานิ ปาเตติปิ ยังรุกขาวัยวะ ท. มีดอกและผลและใบอ่อนเป็นต้น ของต้นไม้นั้น ย่อมให้ตกไปบ้าง (ตสฺส รุกฺขสฺส) ขุทฺทกสาขา ภญฺชติปิ ย่อมหักราน

ซึ่งกิ่งน้อย ท. ของต้นไม้นั้นบ้าง (ตสฺส รุกฺขสฺส) มหาสาขา ภญฺชติปิ ย่อมหักราน ซึ่งกิ่งใหญ่ ท. ของต้นไม้นั้นบ้าง สมูลํ ตํ รุกฺขํ อุพฺพตฺเตตฺวา อุทฺธมูลํ อโธสาขํ กตฺวา คจฺฉติปิ ถอนขึ้นแล้ว ซึ่งต้นไม้นั้น อันเป็นไปกับด้วยราก กระทำ ให้มีรากในเบื้องบน ให้มีกิ่งในเบื้องต่ำ ย่อมไปบ้าง ยถา ฉันใด กิเลสมาโร อ. มารคือ กิเลส อุปฺปนฺโน อันเกิดขึ้นแล้ว อนฺโต ในภายใน ปสหติ ย่อมรัง- ควาน ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคล เอวรูปํ ผู้มีรูปอย่างนี้ เอวํเอว ฉันนั้น นั่นเทียว คือว่า (กิเลสมาโร) อ. มารคือกิเลส พลวาโต ทุพฺพลรุกฺขสฺส ปุปฺผผลปลฺลวาทิปาตนํ (กโรนฺโต) วิย ขุทฺทานุขุทฺทกาปตฺติอาปชฺชนํ กโรติปิ ย่อมกระทำ ซึ่งอันถึงทั่วซึ่งอาบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ ราวกะ อ. ลมอัน มีกำลัง กระทำอยู่ ซึ่งอันยังรุกขาวัยวะมีดอกและผลและใบอ่อนเป็นต้น ของต้นไม้อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว ให้ตกไปบ้าง (พลววาโต ทุพฺพลรุกฺขสฺส) ขุทฺทกสาขาภญฺชนํ (กโรนฺโต) วิย นิสฺสคฺคิยาทิ- อาปตฺติอาปชฺชนํ กโรติปิ ย่อมกระทำ ซึ่งอันถึงทั่วซึ่งอาบัติมีนิสสัคคีย์ เป็นต้น ราวกะ อ. ลมอันมีกำลัง กระทำอยู่ ซึ่งอันหักรานซึ่งกิ่งน้อย ของต้นไม้อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้วบ้าง (พลววาโต ทุพฺพล- รุกฺขสฺส) มหาสาขาภญฺชนํ (กโรนฺโต) วิย เตรสสงฺฆาทิเสสาปชฺชนํ กโรติปิ ย่อมกระทำ ซึ่งอันถึงทั่วซึ่งสังฆาทิเสส ๑๓ ราวกะ อ. ลม อันมีกำลัง กระทำอยู่ ซึ่งอันหักรานซึ่งกิ่งใหญ่ ของต้นไม้อันมีกำลังอัน โทษประทุษร้ายแล้วบ้าง (พลววาโต ตํ รุกฺขํ) อุพฺพตฺเตตฺวา อุทฺธมูลํ เหฏฺฐาสาขํ กตฺวา ปาตนํ (กโรนฺโต) วิย ปาราชิกาปชฺชนํ กโรติปิ

ย่อมกระทำซึ่งอันถึงทั่วซึ่งอาบัติคือปาราชิก ราวกะ อ. ลมอันมีกำลัง กระทำอยู่ซึ่งอันถอนขึ้น ซึ่งต้นไม้นั้น แล้วกระทำ ให้มีรากในเบื้องบน ให้มีกิ่งในภายใต้ แล้วให้ตกไปบ้าง นีหริตฺวา นำออกแล้ว สฺวากฺขาต-สาสนา จากคำสอนอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว ปเปติ ย่อมให้ถึง คิหิภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งคฤหัสถ์ กติปาเหนเอว โดยวันแม้เล็กน้อย นั่นเทียว กิเลสมาโร อ. มารคือกิเลส ปุคฺคลํ ยังบุคคล เอวรูปํ ผู้มีรูป อย่างนี้ วตฺเตติ ย่อมให้เป็นไป วเส ในอำนาจ อตฺตโน ของตน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปสฺสนฺตํ ผู้เห็นอยู่ อสุเภสุ อารมฺมเณสุ ในอารมณ์ ท. อันไม่งาม ทสสุ ๑๐ หนา อสุภํ อารมฺมณํ ซึ่งอารมณ์ อันไม่งาม อญฺญตรํ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือว่า ยุตฺตํ ผู้ประกอบแล้ว ปฏิกูลมนสิกาเร ในการกระทำไว้ในใจโดยความปฏิกูล คือว่า ปสฺสนฺตํ ผู้เห็นอยู่ เกเส ซึ่งผม ท. อสุภโต โดยความเป็นของไม่งาม ปสฺสนฺตํ ผู้เห็นอยู่ โลเม ซึ่งขน ท. (อสุภโต) โดยความเป็นของไม่งาม นเข ซึ่งเล็บ ท. (อสุภโต) โดยความเป็นของไม่งาม ทนฺเต ซึ่งฟัน ท. (อสุภโต) โดยความเป็นของไม่งาม ตนํ ซึ่งหนัง (อสุภโต) โดยความเป็นของไม่งาม วณฺณํ ซึ่งวรรณะ (อสุภโต) โดยความเป็น ของไม่งาม สณฺฐานํ ซึ่งสัณฐาน อสุภโต โดยความเป็นของไม่งาม (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อสุภานุปสฺสึ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อินฺทฺรเยสุ ในอินทรีย์ ท. ฉสุ ๖ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อินฺทฺริเยสุ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นิมิตฺตคฺคาหาทิวรหิตํ ผู้เว้นแล้วจาก
การถือเอามีการถือเอาโดยนิมิตเป็นต้น คือว่า ปิหิตทฺวารํ ผู้มีทวาร
อันปิดแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สุสํวุตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า จ แต่ว่า มตฺตญฺญุํ ผู้ชื่อว่ารู้ซึ่งประมาณ
โภชนมฺหิ ในโภชนะ อมตฺตญฺญุตาปฏิปกฺเขน เพราะความเป็นปฏิปักษ์
ต่อความเป็นแห่งบุคคลผู้ไม่รู้ซึ่งประมาณ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส)
แห่งบทว่า (มตฺตญฺญุํ) (อิติ) ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สมนฺนาคตํ ผู้มีตามพร้อมแล้ว กมฺมสฺส
จเอว ผลสฺส จ สทฺทหนลกฺขณาย โลกิยสทฺธาย จเอว ด้วยศรัทธา
อันเป็นโลกิยะอันมีอันเชื่อ ซึ่งกรรมด้วยนั่นเทียว ซึ่งผลด้วย เป็นลักษณะ
ด้วยนั่นเทียว ตีสุ วตฺถูสุ อเวจฺจปฺปสาทสงฺขาตาย โลกุตฺตรสทฺธาย
จ ด้วยศรัทธาอันเป็นโลกุตตระ อันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าความ
เลื่อมใสอันไม่คลอนแคลน ในวัตถุ ท. ๓ ด้วย (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส)
แห่งบทว่า สทฺธํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปคฺคหิตวีริยํ ผู้มีความเพียรอันประคอง
แล้ว คือว่า ปริปุณฺณวีริยํ ผู้มีความเพียรอันเต็มรอบแล้ว (อิติ)
ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อารทฺธวีริยํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคล ตํ นั้น คือว่า
เอวรูปํ ผู้มีรูปอย่างนี้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ตํ เว
อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า ทุพฺพลวาโต อ. ลมอันมีกำลังอันโทษ

ร้ายแล้ว ปหารนฺโต พัดอยู่ สณิกํ ค่อย ๆ น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ
เอกฆนํ เสลํ จาเลตุํ เพื่ออันยังศิลา อันเป็นแท่งเดียว ให้หวั่นไหว
ยถา ฉันใด ทุพพลกิเลสมาโร อ. มารคือกิเลสอันมีกำลังอันโทษ
ประทุษร้ายแล้ว อุปฺปชฺชมาโนปิ แม้อันเกิดขึ้นอยู่ อพฺภนฺตเร ใน
ภายใน น ปสหติ ย่อมรังควานไม่ได้ คือว่า น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ
โขเภตุํ เพื่ออันให้หวั่นไหว คือ กมฺเปตุํ เพื่ออันให้สะเทือน คือ
จาเลตุํ เพื่ออันให้คลอนแคลน ตถา ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระเทวทัต

๑๗. ๗๒/๒๑ ตั้งแต่ มหาปุริโส อตฺตโน ปริสาย ปริหานึ เป็นต้นไป.

มหาปุริโส อ. พระมหาบุรุษ ญตฺวา ทราบแล้ว ปริหานึ ซึ่งความเสื่อมรอบ ปริสาย แห่งบริษัท อตฺตโน ของตน ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้วว่า หตฺถี อ. ช้าง ท. อิเม เหล่านี้ คตา ไปแล้ว อิติ กุหึ ฐาเน ในที่ไหน มนฺทา เป็นสัตว์น้อย ชาตา เกิดแล้ว อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า สามิ ข้าแต่นาย มยํ อ. เรา ท. น ชานาม ย่อมไม่ทราบ อิติ ดังนี้ (หตฺถีหิ) อันช้าง ท. วุตฺเต กล่าวแล้ว จินฺเตตฺวา คิดแล้วว่า หตฺถี อ. ช้าง ท. คจฺฉนฺตา เมื่อจะไป กุหึ ฐาเน ในที่ไหน อนาปุจฺฉา ไม่อำลาแล้ว มํ ซึ่งเรา น คมิสฺสนฺติ จักไม่ไป ปริปนฺเถน อันตรายรอบ ภวิตพฺพํ พึงมี อิติ ดังนี้ ปริสงฺกิตฺวา ระแวงแล้วว่า ปริปนฺเถน อันตรายรอบ ภวิตพฺพํ พึงมี สนฺติกา จากสำนัก ปุริสสฺส ของบุรุษ กาสาวํ ปารุปิตฺวา นิสินฺนสฺส ผู้ห่มแล้ว ซึ่งผ้ากาสาวะ นั่งแล้ว อากสฺมึ ฐาเน ในที่หนึ่ง อิติ ดังนี้ เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว หตฺถี ซึ่งช้าง ท. สพฺเพ ทั้งปวง ปุรโต ข้างหน้า ปริคฺคณฺหิตุํ เพื่ออันกำหนดจับ ตํ ปุริสํ ซึ่งบุรุษนั้น วิลมฺพมาโน อาคจฺฉติ ย่อมมาล้าอยู่ ปจฺฉโต ข้างหลัง สยํ เอง ฯ

โส หตฺถิมารโก อ. บุคคลผู้ยังช้างให้ตายนั้น เสสหตฺถีสุ ครั้น

เมื่อช้างตัวเหลือ ท. วนฺทิตฺวา จบแล้ว คเตสุ เดินไปแล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว มหาปุริสํ ซึ่งพระมหาบุรุษ อาคจฺฉนฺตํ ตัวมาอยู่ สํหริตฺวา ม้วนแล้ว จีวรํ ซึ่งจีวร วิสฺสชฺชิ ปล่อยไปแล้ว สตฺตึ ซึ่งหอก ฯ มหาปุริโส อ. พระมหาบุรุษ อุปฏฺฐเปตฺวา เข้าไปตั้งไว้แล้ว สตึ- ซึ่งสติ อาคจฺฉนฺโต มาอยู่ ปฏิกฺกมิตฺวา ก้าวกลับแล้ว ปจฺฉโต ข้างหลัง วญฺเจสิ ลวงแล้ว สตฺตึ ซึ่งหอก ฯ อถ ครั้นนั้น (มหา- ปุริโส) อ. พระมหาบุรุษ ปกฺขนฺทิ แล่นไปแล้ว คณฺหิตุํ เพื่ออันจับ นํ หตฺถิมารกํ ซึ่งบุคคลผู้ยังช้างให้ตายนั้น (สญฺฃาย) ด้วยความ หมายรู้ว่า หตฺถี อ. ช้าง ท. เม ของเรา อิมินา ปุริเสน นาสิตา จักเป็นช้างอันบุรุษนี้ให้ฉิบหายแล้ว (ภวิสฺสนฺติ) จักเป็น อิติ ดังนี้ ฯ อิตโร หตฺถิมารโก อ. บุคคลผู้ยังช้างให้ตายนอกนี้ กตฺวา นิลียิ แอบกระทำแล้ว เอกํ รุกฺขํ ซึ่งต้นไม้ต้นหนึ่ง ปรุโต ข้าหน้า ฯ

อถ ครั้งนั้น (มหาปุริโส) อ. พระมหาบุรุษ ปริกฺขิปิตฺวา รวบ รัดแล้ว นํ หตฺถิมารกํ ซึ่งบุคคลผู้ยังช้างให้ตายนั้น สทฺธึ กับ รุกฺเขน ด้วยต้นไม้ โสณฺฑาย ด้วยงวง (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา คเหตฺวา จักจับแล้ว โปเถสฺสามิ จักโบย ภูมิยํ บนภาคพื้น อิติ ดังนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว กาสาวํ ซึ่งผ้ากาสาวะ เตน หตฺถิมารเกน นีหริตฺวา ทสฺสิตํ อันบุคคลผู้ยังช้างให้ตายนั้น นำออก แสดงแล้ว (สตึ) ยังสติ อธิวาเสตฺวา ให้อยู่ทับแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า สเจ ถ้าว่า อหํ อ. เรา ทุสฺสิสฺสามิ จักประทุษร้าย อิมสฺมึ ปุริเส ใน บุรุษนี้ไซร้ ลชฺชา นาม ชื่อ อ. ความละอาย พุทฺธปฺปจฺเจกพุทฺธขีณาเวสุ

ในพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระขีณาสพ ท. อเนก-สหสฺเสสุ ผู้มีพันมิใช่หนึ่ง เม ภินฺนา จักเป็นกิริยาอันเราทำลายแล้ว ภวิสฺสติ จักเป็น อิติ ดังนี้ ปุจฺฉิ ถามแล้วว่า ฆาตกา อ. ญาติ ท. เอตฺตกา ผู้มีประมาณเท่านี้ เม ของเรา ตยา อันท่าน นาสิตา ให้ฉิบหายแล้วหรือ อิติ ดังนี้ฯ (หตฺถิมารโก) อ. บุคคลผู้ยังช้างให้ตาย (อาห) กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย อาม เออ (เอตฺตกา ฆาตกา) อ. ญาติ ท. ผู้มีประมาณเท่านี้ (เต) ของท่าน (มยา) อันข้าพเจ้า (นาสิตา) ให้ฉิบหายแล้ว อิติ ดังนี้ฯ (มหาปุริโส) อ. พระมหาบุรุษ (อาห) กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน อกาสิ ได้กระทำแล้ว กมฺมํ ซึ่งกรรม ภาริยํ อันหนัก เอวํ อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ภาริยํ กมฺมํ อ. กรรมอันหนัก ตยา อันท่าน อตฺตโน อนนุจฺฉวิกํ วีตราคานํ ชนานํ อนุจฺฉวิกํ วตฺถํ ปริทหิตฺวา เอวรูปํ ปาปกมฺมํ กโรนฺเตน ผู้นุ่งห่ม ซึ่งผ้าอันไม่สมควร แก่ตน อันสมควรแก่ชน ท. ผู้มีราคะอันไปปราศแล้ว แล้วจึงกระทำอยู่ ซึ่งกรรมอัน-ลามก อันมีรูปอย่างนี้ กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ฯ

จ ปน ก็แล (มหาปุริโส) อ. พระมหาบุรุษ วตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ นิคฺคณฺหนฺโต เมื่อจะข่มขี่ อุตฺตรึปิ แม้ยิ่งขึ้น วตฺวา กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถาว่า

โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด อนิกฺกสาโว ผู้มีกิเลส
เพียงดังว่าน้ำฝาดอันไม่ออกแล้ว อเปโต ผู้ไป
ปราศแล้ว ทมสจฺเจน จากทมะและสัจจะ ปริท-

เหสฺสติ จักนุ่งห่ม วตฺถํ ซึ่งผ้า กาสาวํ อัน
บุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด โส ปุคฺคโล อ.
บุคคลนั้น น อรหติ ย่อมไม่ควร (ปริทหิตุํ)
เพื่ออันนุ่งห่ม กาสาวํ วตฺถํ ซึ่งผ้าอันบุคคลย้อม
แล้วด้วยน้ำฝาด จ ส่วนว่า โย ปุคฺคโล อ.
บุคคลใด วนฺตกสาโว พึงเป็นผู้มีกิเลสเพียงดังว่า
น้ำฝาดอันคายแล้ว สีเลสุ สุสมาหิโต พึงเป็นผู้
ตั้งมั่นด้วยดีแล้ว ในศีล ท. อุเปโต ทมสจฺเจน
พึงเป็นผู้เข้าถึงแล้ว โดยทมะและสัจจะ อสฺส พึง
เป็น โส เว ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้นแล อรติ
ย่อมควร (ปริทหิตุํ) เพื่ออันนุ่งห่ม กาสาวํ
วตฺถํ ซึ่งผ้าอันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด อิติ ดังนี้

วตฺวา กล่าวแล้วว่า อยุตฺตํ กมฺมํ อ. กรรมอันไม่ควรแล้ว เต อันท่าน กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ วิสฺสชฺเชสิ ปล่อยแล้ว ตํ หตฺถิมารกํ ซึ่งบุคคลผู้ยังช้างให้ตายนั้น ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมํ ธมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ ชาตกํ ยังชาดก สโมธาเนตฺวา ทรงให้ตั้งลงพร้อมแล้ว (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า หตฺถิมารโก อ. บุคคลผู้ยังช้างให้ตาย ตทา ในกาลนั้น เทวตฺโต เป็นภิกษุชื่อว่า เทวทัต อโหสิ ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ หตฺถินาโค อ. ช้างตัวประเสริฐ นิคฺคหโก ตัวข่มขี่ ตสฺส หตฺถิมารกสฺส ซึ่ง

บุคคลผู้ยังช้างให้ตายนั้น (ตทา) ในกาลนั้น อหํเอว เป็นเรานั่น-เทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ (เทวทตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต (ธาเรติ) ย่อมทรงไว้ (วตฺถํ) ซึ่งผ้า (อนนุจฺฉวิกํ) อันไม่สมควร (อตฺตโน) แก่ตน อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น โข หามิได้แล เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต ธาเรสิเอว ทรงไว้แล้วนั่นเทียว วตฺถํ ซึ่งผ้า อนนุจฺฉวิกํ อันไม่สมควร อตฺตโน แก่ตน ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด อนิกฺกสาโว ผู้มีกิเลสเพียงดังว่าน้ำฝาดอันไม่ออกแล้ว อเปโต ผู้ไปปราศแล้ว ทมสจฺเจน จากทมะและสัจจะ ปริท-เหสฺสติ จักนุ่งห่ม วตฺถํ ซึ่งผ้า กาสาวํ อันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น น อรหติ ย่อมไม่ควร (ปริทหิตุํ) เพื่ออันนุ่งห่ม กาสาวํ วตฺถํ ซึ่งผ้าอันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด จ ส่วนว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด วนฺตกสาโว พึงเป็นผู้มีกิเลสเพียงดังว่าน้ำฝาดอันคายแล้ว สุสมาหิโต พึงเป็นผู้ตั้งมั่นด้วยดีแล้ว สีเลสุ ในศีล ท. อุเปโต พึงเป็นผู้เข้าถึงแล้ว ทมสจฺเจน โดยทมะและสัจจะ อสฺส

พึงเป็น โส เว ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้นแล อรหติ ย่อมสมควร (ปริทหิตุํ) เพื่ออันนุ่งห่ม กาสาวํ วตฺวํ ซึ่งผ้าอันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาก อิติ ดังนี้ ฯ อยํ อตฺโถ อ. เนื้อความนี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต ทีเปตพฺโพ พึงแสดง ฉทฺทนฺตชาตเกนอปิ แม้ด้วยฉันทันตชาดก อิติ ดังนี้แล ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สกสาโว ผู้ชื่อว่าเป็นไปกับด้วยกิเลส เพียงดังว่าน้ำฝาด กสาเวหิ เพราะกิเลสเพียงดังว่าน้ำฝาด ท.กาม-ราคาทีหิ มีกามราคะเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อนิกฺกสาโว อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปริภุญฺชิสฺสติ จักใช้สอย นิวาสนปารุป-นตฺถรณวเสน ด้วยอำนาจการนุ่งและการห่มและการลาด (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปริทเหสฺสติ อิติ ดังนี้ ฯ ปาโฐ อ. พระบาลีว่า ปริทหิสฺสติ อิติปิ ดังนี้บ้าง ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อเปโต ผู้ไปปราศแล้ว อตฺโถ อ. อธิบายว่า วิยุตฺโต ผู้พรากแล้ว อิติ ดังนี้ อินฺทฺริยทมเนน จเอว จากการฝึกซึ่งอินทรีย์ด้วยนั่นเทียว ปรมตฺถสจฺจปกฺขิเกน วจีสจฺเจน จ จากวจีสัจ อันมีในฝ่ายแห่งปรมัตถสัจด้วย (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อเปโต ทมสจฺเจน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น คือว่า เอวรูโป ผู้มีรูปอย่างนี้ น อรหติ ย่อมไม่ควร ปริทหิตุํ เพื่ออันนุ่งห่ม กาสาวํ วตฺถํ ซึ่งผ้าอันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด (อิติ)

ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า น โส อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า วนฺตกสาโว พึงเป็นผู้มีกิเลสเพียงดังว่าน้ำฝาดอันคายแล้ว คือว่า ฉฑฺฑิตกสาโว พึงเป็นผู้มีกิเลสเพียงดังว่าน้ำฝาดอันทิ้งแล้ว คือว่า ปหีนกสาโว พึงเป็นผู้มีกิเลสเพียงดังว่าน้ำฝาดอันละได้แล้ว จตูหิ มคฺคเคหิ ด้วยมรรค ท. ๔ อสฺส พึงเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า วนฺตกสาวสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปาริสุทฺธิสีเลสุ ในปาริสุทธิศีล ท. จตูสุ ๔ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สีเลสุ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สมาหิโต พึงเป็นผู้ตั้งมั่นแล้ว สุฏฺฐุ โดยดี คือว่า ฐิโต พึงเป็นผู้ดำรงอยู่แล้ว สุฏฺฐุ โดยดี (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สุสมาหิโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อุเปโต พึงเป็นผู้เข้าถึงแล้ว อินฺทฺริยทมเนน จเอว ด้วยการฝึกซึ่งอินทรีย์ด้วยนั่นเทียว วุตฺตปฺปกาเรน วจีสจฺเจน จ ด้วยวจีสัจ อันมีประการแห่งคำอันข้าพเจ้ากล่าวแล้วด้วย (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อุเปโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น คือว่า เอวรูโป ผู้มีรูปอย่างนี้ อรหติ ย่อมควร (ปริทหิตุํ) เพื่ออันนุ่งห่ม กาสาววตฺถํ ซึ่งผ้าอันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด ตํ นั้น อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ส เว อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องสญชัย

๑๘. ๘๐/๖ ตั้งแต่ อนุปฺปนฺเนเยว หิ พุทฺเธ ราชคหโต เป็นต้นไป.

หิ ก็ พุทฺเธ ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้า อนุปฺปนฺเนเอว ไม่ทรงอุบัติแล้วนั่นเทียว พฺราหฺมณคามา อ. บ้านของพราหมณ์ ท. เทฺว ๒ อิติ คือ อุปติสฺสคาโม จ อ. อุปติสสคามด้วย โกลิตคาโม จ อ. โกลิตคามด้วย อเหสุํ ได้มีแล้ว อวิทูเร ในที่ไม่ไกล ราชคหโต จากเมืองราชคฤห์ ฯ เตสุ ทฺวีสุ พฺราหฺมณคาเมสุ อุปติสฺสคาเม สาริยา นาม พฺราหฺมณิยา คพฺภสฺส ปติฏฺฐิตทิวเสเอว ในวันแห่งสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ ตั้งเฉพาะแล้ว แก่นางพราหมณี ชื่อว่าสารี ในบ้านของพราหมณ์ ท. ๒ เหล่านั้นหนา ในอุปติสสคามนั่นเทียว คพฺโภ อ. สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ ปติฏฺฐหิ ตั้งเฉพาะแล้ว พฺราหฺมณิยาปิ แม้แก่นางพราหมณี โมคฺคลฺลิยา นาม ชื่อว่าโมคคัลลี โกลิตคาเม ในโกลิตคาม ฯ กิร ได้ยินว่า กุลานิ อ. ตระกูล ท.เทวปิ แม้ ๒ ตานิ เหล่านั้น อาพทฺธปฏิพทฺธสหายกานิเอว เป็นสหายอันเนื่องทั่วแล้วและเนื่องเฉพาะแล้วนั่นเทียว ยาว เพียงใด กุลปริวฏฺฏา แต่ความเป็นไปรอบแห่งตระกูล สตฺตมา ที่ ๗ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ (สามิกพฺราหฺมณา) อ. พราหมณ์ผู้เป็นสามี ท. อทํสุ ได้ให้แล้ว คพฺภปริหารํ ซึ่งเครื่องบริหารซึ่งครรภ์ ตาสํ พฺราหฺมณีนํ แก่นาง

พราหมณี ท. เหล่านั้น ทฺวินฺนํปิ แม้ ๒ เอกทิวสํเอว ในวันเดียว กันนั่นเทียว ฯ อุโภปิ พฺราหฺมณิโย อ. นางพราหมณี ท. แม้ทั้งสอง ตา เหล่านั้น วิชายึสุ คลอดแล้ว ปุตฺเต ซึ่งบุตร ท. ทสมาสจฺจเยน โดยอันล่วงไปแห่งเดือน ๑๐ ฯ นามคฺคหณทิวเส ในวันอันเป็นที่ถือ เอาซึ่งชื่อ (ฆาตกา) อ. ญาติ ท. อกํสุ ไดกระทำแล้ว (วจนํ) ซึ่งคำว่า อุปติสฺโส อ. อุปติสสะ อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ ปุตฺตสฺส ของบุตร พฺราหฺมณิยา ของนางพราหมณ์ สาริยา ชื่อว่าสารี (ตสฺส ทารกสฺส) ปุตฺตตฺตา เพราะความที่แห่งเด็กนั้นเป็นบุตร เชฏฺฐกุลสฺส ของตระกูลของบุคคลผู้เจริญที่สุด อุปติสฺสคามเก ใน อุปติสสคาม ฯ (ฆาตกา) อ. ญาติ ท. อกํสุ ได้กระทำแล้ว (วจนํ) ซึ่งคำว่า โกลิโต อ. โกลิตะ อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ (ปุตฺตสฺส) ของบุตร (พฺราหฺมณิยา) ของนางพราหมณี (โมคฺคลฺลิยา) ชื่อว่า โมคคัลลี (ตสิส ทารกสฺส) ปุตฺตตฺตา เพราะความที่แห่งเด็กนั้น เป็นบุตร เชฏฺฐกุลสฺส ของตระกูลแห่งบุคคลผู้เจริญที่สุด โกลิตคาเม ในโกลิตคาม อิตรสฺส นอกนี้ ฯ

เต อุโภปิ ทารกา อ. เด็ก ท. แม้ทั้งสอง เหล่านั้น อนฺวาย อาศัยแล้ว วุฑฺฒึ ซึ่งความเจริญ อคมํสุ ได้ถึงแล้ว ปารํ ซึ่งฝั่ง สพฺพสิปฺปานํ แห่งศิลปะทั้งปวง ท. ฯ คมนกาเล ในกาลเป็นที่ไป นทึ วา สู่แม่น้ำหรือ อุยฺยานํ วา หรือว่าสู่อุทยาน กีฬนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อันเล่น สุวณฺณสิวิกาสตานิ อ. ร้อยแห่งเสลี่ยงอัน เป็นวิการแห่งทอง ท. ปญฺจ ๕ ปริวารานิ เป็นเครื่องห้อมล้อม

อุปติสฺสมาณวสฺส ของมาณพชื่อว่าอุปติสสะ โหนฺติ ย่อมเป็น อาชญฺญ-
รถสตานิ อ. ร้อยแห่งรถอันเทียมแล้วด้วยม้าอาชาไนย ท. ปญฺจ
๕ (ปริวารานิ) เป็นเครื่องห้อมล้อม โกลิตมาณวสฺส ของมาณพ
ชื่อว่าโกลิตะ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ ชนา อ. ชน ท.เทฺวปิ แม้ ๒
ปญฺจปญฺจมาณวสตปริวารา เป็นผู้มีร้อยแห่งมาณพห้าและห้าเป็นบริวาร
โหนฺติ ย่อมเป็น ฯ จ ก็ คิรคฺคสมชฺโช นาม ชื่อ อ. มหรสพอันบุคคล
พึงเล่นบนยอดแห่งภูเขา อนฺสํวจฺฉเร ในปีตามลำดับ โหติ ย่อมมี
ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ ฯ (ฆาตกา) อ. ญาติ ท. พนฺธนฺติ ย่อมผูก
มญฺจาติมญฺจํ ซึ่งเตียงยิ่งด้วยเตียง เอกฏฺฐาเนเอว ในที่อันเดียวกันนั่น
เทียว ทฺวินฺนํปิ ชนานํ เพื่อชน ท.แม้ ๒ เตสํ เหล่านั้น ฯ เทฺวปิ
ชนา อ.ชน ท.แม้ ๒ นิสีทิตฺวา นั่งแล้ว เอกโต ว โดยความ
เป็นอันเดียวกันเทียว ปสฺสนฺตา ดูอยู่ สมชฺชํ ซึ่งมหรสพ หสนฺติ
ย่อมหัวเราะ หสิตพฺพฏฺฐาเน ในฐานะอันบุคคลพึงหัวเราะ อาปชฺชนฺติ
ย่อมถึงทั่ว สํเวคํ ซึ่งความสังเวช สํเวคฏฺฐาเน ในฐานะอันเป็นที่ตั้ง
แห่งความสังเวช เทนฺติ ย่อมให้ ทายํ ซึ่งรางวัล ยุตฺตฏฺฐาเน ใน
ฐานะอันสมควรแล้ว ทาตุํ เพื่ออันให้ ทายํ ซึ่งรางวัล ฯ

เตสํ ชนานํ เมื่อชน ท. เหล่านั้น ปสฺสนฺตานํ ดูอยู่ สมชฺชํ
ซึ่งมหรสพ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง นิยาเมน โดยทำนอง อิมินา นี้
(หสิตพฺพฏฺฐาเน หาโส วา) อ. การหัวเราะ ในฐานะอันบุคคลพึง
หัวเราะหรือ (สํเวคฏฺฐาเน สํเวโค วา) หรือว่า อ. ความสังเวช
ในฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวช (ทายํ ทาตุํ ยุตฺตฏฺฐาเน ทายํ

วา) หรือว่า อ. รางวัล ในฐานะอันควรแล้ว เพื่ออันให้ ซึ่งรางวัล (อโหสิ) ได้มีแล้ว ปุริมทิวเสสุ ในวันอันมีในก่อน ท. วิย ฉันใด หสิตพฺพฏฺฐาเน หาโส วา อ. การหัวเราะ ในฐานะอันบุคคลพึงหัวเราะหรือ สํเวคฏฺฐาเน สํเวโค วา หรือว่า อ. ความสังเวช ในฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวช ทายํ ทาตุํ ยุตฺตฏฺฐาเน ทายํ วา หรือว่า อ. รางวัล ในฐานะอันควรแล้ว เพื่ออันให้ ซึ่งรางวัล น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว (ตถา) ฉันนั้น ฃาณสฺส ปริปากคตตฺตา เพราะความที่แห่งญาณเป็นธรรมชาติถึงแล้ว ซึ่งความแก่รอบ ฯ ปน ก็ เทฺว ชนา อ. ชน ท. ๒ จินฺตยึสุ คิดแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า กึ อ. อะไร (อมฺเหหิ) อันเรา ท. โอโลเกตพฺพํ พึงดูแล เอตฺถ สมชฺเช ในมหรสพนี้ อตฺถิ มีอยู่ อิเม ชนา อ.ชน ท. เหล่านี้ สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง วสฺสสเต ครั้นเมื่อร้อยแห่งปี อปฺปตฺเต ไม่ถึงแล้ว คมิสฺสนฺติ จักถึง อปณฺณตฺติกภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้ไม่มีบัญญัติ ปน ก็ อมฺเหหิ เอกํ โมกฺขธมฺมํ ปริเยสิตุํ อ. อันอันเรา ท. แสวงหา ซึ่งธรรมอันเป็นเครื่องพ้นอย่างหนึ่ง วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ คเหตฺวา นิสีทึสุ นั่งถือเอาแล้ว (กตฺวา) กระทำ อารมฺมณํ ให้เป็นอารมณ์ ฯ

ตโต ลำดับนั้น โกลิโต อ. มาณพชื่อว่าโกลิตะ อาห กล่าวแล้วว่า อุปติสฺส แน่ะอุปติสสะ สมฺม ผู้สหาย (ตฺวํ) อ. ท่าน (หฏฺฐปหฏฺโฐ) เป็นผู้ร่าเริงแล้วและร่าเริงทั่วแล้ว อญฺญชสุ ทิวเสสุ ในวัน ท. เหล่าอื่น (อสิ) ย่อมเป็น วิย ฉันใด ตฺวํ อ. ท่าน

หฏฺฐปหฏฺโฐ เป็นผู้ร่าเริงแล้วและร่าเริงทั่วแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น (ตถา) ฉันนั้น น หามิได้ อิทานิ ในกาลนี้ ตฺวํ อ. ท่าน อนตฺตมนธาตุโก เป็นผู้มีธาตุของบุคคล ผู้มีใจอันมิใช่ของของตน อสิ ย่อมเป็น กึ อ. อะไร เต อันท่าน สลฺลกฺขิตํ กำหนดแล้ว อิติ ดังนี้ อุปติสฺสํ กระมาณพชื่อว่า อุปติสสะ ฯ

โส อุปติสฺโส อ. มาณพชื่อว่าอุปติสสะนั้น อาห กล่าวแล้วว่า โกลิต แน่ะโกลิตะ สมฺม ผู้สหาย อหํ อ. เรา จินฺตยนฺโต นิสินฺโน เป็นผู้นั่งคิดอยู่แล้ว อิทํ การณํ ซึ่งเหตุนี้ว่า สาโร อ. สาระ โอโลกเน ในการแลดู เอเตสํ ชนานํ ซึ่งชน ท. เหล่านั่น นตฺถิ ย่อมไม่มี เอตํ โอโลกนํ อ. การดูแลนั่น นิรตฺถกํ เป็นของไม่มีประโยชน์ (โหติ) ย่อมเป็น (อมฺเหหิ) คเวสิตุํ อ. อันเรา ท. แสวงหา โมกฺขธมฺมํ ซึ่งธรรมอันเป็นเครื่องพ้น อตฺตโน เพื่อตน วฏฺฏติ ย่อม ควร อิติ ดังนี้ อมฺหิ ย่อมเป็น ปน ก็ ตฺวํ อ. ท่าน อนตฺตมโน เป็นผู้มีใจเป็นของของตนหามิได้ อสิ ย่อมเป็น กสฺมา เพราะเหตุ-อะไร อิติ ดังนี้ ฯ โสปิ โกลิโต อ. มาณพชื่อว่าโกลิตะแม้นั้น อาห กล่าวแล้ว ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ฯ

อถ ครั้งนั้น อุปติสฺโส อ. มาณพชื่อว่าอุปติสสะ ญตฺวา ทราบ แล้ว อสฺส โกลิตสฺส อตฺตนา สทฺธึ เอกชฺฌาสยตํ ซึ่งความที่แห่ง มาณพชื่อว่าโกลิตะนั้น เป็นผู้มีอัธยาศัยเป็นอันเดียวกัน กับด้วยตน อาห กล่าวแล้วว่า สมฺม แน่ะสหาย (การณํ) อ. เหตุ อมฺหากํ อันเรา ท. อุภินฺนํปิ แม้ทั้งสอง สุจินฺติตํ คิดกันดีแล้ว ปน ก็

(อมฺเหหิ) คเวสิตุํ อ. อันเรา ท. แสวงหา โมกฺขธมฺมํ ซึ่งธรรม อันเป็นเครื่องพ้น วฏฺฏติ ย่อมควร คเวสนฺเตหิ นาม ชเนหิ เอกํ ปพฺพชฺชํ ลทฺธุํ อ. อันอันชน ท. ชื่อว่าผู้เมื่อแสวงหา ได้ซึ่งการบรรพชา อย่างหนึ่ง วฏฺฏติ ย่อมควร มยํ อ. เรา ท. ปพฺพชาม จะบรรพชา สนฺติเก ในสำนัก กสฺส ของใคร อิติ ดังนี้ ฯ

๑๙. ๘๒/๑๖ ตั้งแต่ เอวํ เตสุ กติกํ กตฺวา วิหรนฺเตสุ เป็นต้นไป.

เตสุ อุปติสฺสโกลิเตสุ ครั้นเมื่อปริพพาชกชื่อว่าอุปติสสะและโกลิตะ ท. เหล่านั้น กตฺวา กระทำแล้ว กติกํ ซึ่งการนัดหมาย วิหรนิเตสุ อยู่ เอวํ อย่างนี้ สตฺถา อ. พระศาสดา ปตฺวา เสด็จถึงแล้ว ราชคหํ ซึ่งเมืองราชคฤห์ วุตฺตานกกเมน ตามลำดับแห่งคำอันข้าพเจ้ากล่าวแล้ว ปฏิคฺคเหตฺวา ทรงรับแล้ว เวฬุวนํ ซึ่งพระ-เวฬุวัน วิหรติ เสด็จประทับอยู่ เวฬุวเน ในพระเวฬุวัน ฯ ตทา ในกาลนั้น อสฺสชิตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าอัสสชิ อพฺภนฺตเร ในภายใน ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ แห่งภิกษุ ท. ผู้มีพวก ๕ อนฺตเร ในระหว่าง อรหนฺตานํ แห่งพระอรหันต์ ท. เอกสฏฺฐิยา ๖๑ (สตฺถารา) อุยฺโยชิตานํ ผู้อันพระศาสดาทรงส่งไปแล้ว รตนตฺตยคุณปฺปกาสนตฺถํ เพื่ออันประกาศซึ่งพระคุณแห่งหมวดสามแห่งรัตนะ (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. จรถ จงเที่ยวไป จาริกํ สู่ที่จาริก พหุชนหิตาย เพื่อความเกื้อกูลแก่ชนมาก อิติ ดังนี้ เป็นต้น ปฏินิวตฺติตฺวา กลับเฉพาะแล้ว อาคโต มาแล้ว ราชคหํ สู่

เมืองราชคฤห์ อาทาย ถือเอาแล้ว ปตฺตจีวรํ ซึ่งบาตรและจีวร ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว ราชคหํ สู่เมืองราชคฤห์ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ปาโต ว แต่เช้าเทียว ปุนทิวเส ในวันใหม่ ฯ

ตสฺมึ สมเย ในสมัยนั้น อุปติสฺสปริพฺพาชโก อ. ปริพพาชกชื่อว่าอุปติสสะ กตฺวา กระทำแล้ว ภตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัต ปาโตว แต่เช้าเทียว คจฺฉนฺโต เดินไปอยู่ ปริพฺพาชการามํ สู่อารามของปริพพาชก ทิสฺวา เห็นแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ จินฺเตสิ คิดแล้วว่า ปพฺพชิโต อ. บรรพชิต เอวรูปโป นาม ชื่อผู้มีรูปอย่างนี้ มยา น ทิฏฺฐปุพฺโพเอว เป็นผู้อันเราไม่เคยเห็นแล้วนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น อรหนฺโต วา อ. พระอรหันต์ ท. หรือ อาหตฺตมคฺคํ สมาปนฺนา ปุคฺคลา วา หรือว่า อ. บุคคล ท. ผู้ถึงพร้อมแล้ว ซึ่งอรหัตมรรค เย เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ โลเก ในโลก อยํ ภิกฺขุ อ. ภิกษุนี้ เตสํ อรหนฺตานํ วา อรหตฺตมคฺคํ สมาปนฺนานํ ปุคฺคลานํ วา อญฺฃตโร เป็น - แห่งพระอรหันต์ ท. หรือ หรือว่า แห่งบุคคล ท. ผู้ถึงพร้อมแล้ว ซึ่งอรหัต-มรรคเหล่านั้นหนา รูปใดรูปหนึ่ง (โหติ) ย่อมเป็น ยนฺนูน กระไรหนอ อหํ อ. เรา อุปสงฺกมิตฺวา พึงเข้าไปหาแล้ว อิมํ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุนี้ ปุจฺเฉยฺยํ พึงถามว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ กํ ตฺวํ อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต อสิ วา อ. ท่าน เป็นผู้บวชแล้ว อุทิศ เฉพาะใคร ย่อมเป็นหรือ โก เต สตฺถา (โหติ) วา หรือว่า อ. ใครเป็นศาสดาของท่าน ย่อมเป็น กสฺส ตฺวํ ธมฺมํ โรเจสิ วา หรือว่า อ. ท่านย่อมชอบใจ ซึ่งธรรม ของใคร (อิติ) ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอตํ ปริวิตกฺกนํ อ. ความปริวิตกนี้ว่า (อยํ กาโล) อ. กาลนี้ อกาโล โข เป็นกาลไม่สมควรแล ปุจฺฉิตุํ เพื่ออันถาม ปญฺหํ ซึ่งปัญหา อิมํ ภิกฺขุํ กะภิกษุนี้ (โหติ) ย่อมเป็น (อยํ ภิกฺขุ) อ. ภิกษุนี้ ปวิฏฺโฐ เข้าไปแล้ว อนฺตรฆรํ สู่ระหว่างแห่งเรือน จรติ เที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ยนฺนูน กระไรหนอ อหํ อ. เรา มคฺคํ เมื่อแสวงหา อตฺถิเกหิ ชเนหิ อุปฺชาตํ ธมฺมํ ซึ่งธรรม อันชน ท. ผู้มีความต้องการ เข้าไปรู้แล้ว อนุพนฺเธยฺยํ พึงติดตาม อิมํ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุนี้ ปิฏฺฐิโต ข้างหลัง ปิฏฺฐิโต ข้างหลัง อิติ ดังนี้ อโหสิ ได้มีแล้ว อสฺส อุปติสฺสปริพฺพาชกสฺส แก่ปริพพาชก ชื่อว่าอุปติสสะนั้น ฯ โส อุปติสฺสปริพฺพาชโก อ. ปริพพาชกชื่อว่าอุปติสสะนั้น เถรํ ลทฺธปิณฺฑปาตํ อญฺญตรํ โอกาสํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา จ เห็นแล้ว ซึ่งพระเถระ ผู้มีบิณฑบาตอันได้แล้ว ผู้ไปอยู่ สู่โอกาสแห่งใดแห่งหนึ่งด้วย อสฺส เถรสฺส นิสีทิตุกามตํ ญตฺวา จ ทราบแล้วซึ่งความที่แห่งพระเถระนั้น เป็นผู้ใคร่เพื่ออันนั่งด้วย ปญฺญาเปตฺวา ปูลาดแล้ว ปริพฺพาชกปีฐกํ ซึ่งตั่งแห่งปริพพาชก อตฺตโน ของตน อทาสิ ได้ถวายแล้ว ฯ ภตฺตกิจฺจปริโยสาเนปิ แม้ในกาลเป็นที่สุดลงรอบแห่งกิจด้วยภัต (อุปติสฺสปริพฺพาชโก) อ. ปริพพาชกชื่อว่าอุปติสสะ อทาสิ ได้ถวายแล้ว อุทกํ ซึ่งน้ำ กุณฺฑิกาย ในกุณโฑ อตฺตโน ของตน เถรสฺส แก่พระเถระ อสฺส นั้น ฯ

(อุปติสฺสปริพฺพาชโก) อ. ปริพพาชกชื่อว่าอุปติสสะ กตฺวา ครั้นกระทำแล้ว อาจริยวตฺตํ ซึ่งวัตรอันบุคคลพึงกระทำแก่อาจารย์

เอวํ อย่างนี้ กตฺวา กระทำแล้ว มธุรปฏิสนฺถารํ ซึ่งการปฏิสันถาร อันไพเราะ สทฺธึ กับ เถเรน ด้วยพระเถระ กตภตฺตกิจฺเจน ผู้มีกิจด้วยภัตอันกระทำแล้ว อาห เรียนแล้ว เอวํ อย่างนี้ ปุจฺฉิ เรียนถามแล้วว่า อาวุโส แน่ะท่านผู้มีอายุ อินฺทฺริยานิ อ. อินทรีย์ ท. เต ของท่าน วิปฺปสนฺนานิ โข ผ่องใสวิเศษแล้วแล ฉวิวณฺโณ อ. วรรณะแห่งผิว ปริสุทฺโธ หมดจดรอบแล้ว ปริโยทาโต ผ่องแผ้วรอบแล้ว อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ กํ ตฺวํ อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต อสิ วา อ. ท่านเป็นผู้บวชแล้ว อุทิศ เฉพาะใคร ย่อมเป็นหรือ โก เต สตฺถา (โหติ) วา หรือว่า อ. ใคร เป็นศาสดา ของท่าน ย่อมเป็น กสฺส ตฺวํ ธมฺมํ โรเจสิ วา หรือว่า อ. ท่าน ย่อมชอบใจ ซึ่งธรรม ของใคร อิติ ดังนี้ ฯ

เถโร อ. พระเถระ จินฺเตสิ คิดแล้วว่า ปริพฺพาชกา นาม ชื่อ อ. ปริพพาชก ท. อิเม เหล่านี้ สาสนสฺส ปฏิปกฺขภูตา เป็นผู้เป็นปฏิปักษ์ ต่อศาสนา เป็นแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น อหํ อ. เรา ทสฺเสสฺสามิ จักแสดง ธมฺมสฺส คมฺภีรตํ ซึ่งความที่แห่งธรรม เป็นสภาพลึกซึ้ง สาสเน ในศาสนา อิมสฺส ปริพฺพาชกสฺส แก่ปริพพาชกนี้ อิติ ดังนี้ ทสฺเสนฺโต เมื่อจะแสดง อตฺตโน นวกภาวํ ซึ่งความที่แห่งตนเป็นผู้ใหม่ อาห กล่าวแล้วว่า อาวุโส ดูก่อนผู้มี-อายุ อหํ โข อ. เราแล นโว เป็นผู้ใหม่ อจิรปพฺพชิโต เป็นผู้บวชแล้วสิ้นกาลไม่นาน อาคโต เป็นผู้มาแล้ว ธมฺมวินยํ สู่พระธรรมและวินัย อิมํ นี้ อธุนา เมื่อกี้ (อมฺหิ) ย่อมเป็น อหํ อ. เรา

น สกฺขิสฺสามิ จักไม่อาจ เทเสตุํ เพื่ออันแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม วิตฺถาเรน โดยพิสดาร ตาว ก่อน อิติ ดังนี้ ฯ ปริพฺพาชโก อ. ปริพพาชก วตฺวา เรียนแล้วว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า อุปติสฺโส นาม เป็นผู้ชื่อว่าอุปติสสะ (อมฺหิ) ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน วท จงกล่าว (ธมฺมํ) ซึ่งธรรม อปฺปํ วา อันน้อยหรือ พหุํ วา หรือว่าอันมาก ยถาสตฺติยา ตามคามสามารถอย่างไร ปฏิวิชฺฌิตุํ อ. อันแทงตลอด เอตํ ธมฺมํ ซึ่งธรรมนั่น นยสเตน ด้วยร้อยแห่งนัย นยสหสฺเสน ด้วยพันแห่งนัย ภาโร จงเป็นภาระ มยฺหํ ของข้าพเจ้า (โหตุ) จงเป็นเถิด อิติ ดังนี้ อาห เรียนแล้วว่า

ตฺวํ อ. ท่าน ภาสสฺสุ จงกล่าว (ธมฺมํ) ซึ่ง
ธรรม อปฺปํ วา อันน้อย หรือ พหุํ วา หรือว่าอัน
มาก ตฺวํ อ. ท่าน พฺรูหิ ขอจงกล่าว อตฺถํเอว ซึ่ง
เนื้อความนั่นเทียว เม แก่ข้าพเจ้า อตฺโถ อ. ความ
ต้องการ อตฺเถนเอว ด้วยเนื้อความนั่นเทียว (โหติ)
ย่อมมี เม แก่ข้าพเจ้า ตฺวํ อ. ท่าน กาหสิ
จักระทำ พฺยญฺชนํ ซึ่งพยัญชนะ พหุํ ให้มาก
กึ เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ

เอวํ วจเน ครั้นเมื่อคำอย่างนี้ (อุปติสฺสปริพฺพาชเกน) อันปริพพาชกชื่อว่าอุปติสสะ วุตฺเต เรียนแล้ว เถโต อ. พระเถระ อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถาว่า

ตถาคโต อ. พระตถาคต (อาห) ตรัสแล้ว เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ ธมฺมานํ เหตุํ จ ซึ่งเหตุ แห่ง - อ. ธรรม ท. เหล่าใด อันมีเหตุเป็นแดนเกิดก่อน ธรรม ท. เหล่านั้นด้วย เตสํ ธมฺมานํ โย นิโรโธ (ตํ นิโรธํ) จ ซึ่ง - อ. ความดับ แห่งธรรม ท. เหล่านั้น ใด ความดับนั้นด้วย มหาสมโณ อ. พระมหาสมณะ เอวํวาที ทรงเป็นผู้มีปกติตรัสอย่างนี้ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

๒๐. ๘๘/๑๑ ตั้งแต่ ตทา มหากาโล จุลฺลกาโลติ เทฺว ภาติกา เป็นต้นไป

ตทา ในกาลนั้น กูฏมฺพิกา อ. กุฎุมพี ท. ภาติกา ผู้เป็นพี่น้องชายกัน เทฺว ๒ อิติ คือ มหากาโล อ. นายมหากาล จุลฺลกาโล อ. นายจุลกาล วปาเปสุํ ยังบุคคลให้หว่านแล้ว สาลิกฺเขตฺตํ ซึ่งนาแห่งข้าวสาลี มหนฺตํ อันใหญ่ ฯ อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง จุลฺลกาโล อ. กุฎุมพีชื่อว่าจุลกาเล คนฺตฺวา ไปแล้ว สาลิกฺเขตฺตํ สู่นาแห่งข้าวสาลี ผาเลตฺวา ฉีกแล้ว สาลิคพฺภํ ซึ่งท้องแห่งข้าวสาลี เอกํ ต้นหนึ่ง ขาทิ เคี้ยวกินแล้ว ฯ อติมธุรํ อ. รสอร่อยยิ่ง อโหสิ ได้มีแล้ว ฯ โส จุลฺลกาโล อ. กุฎุมพีชื่อว่าจุลกาลนั้น ทาตุกาโม

เป็นผู้ใคร่เพื่ออันถวาย สาลิคพฺภทานํ ซึ่งทานด้วยท้องแห่งข้าวสาลี สงฺฆสฺส แก่สงฆ์ พุทฺธปฺปมุขสฺส อันมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน หุตฺวา เป็น อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปหาแล้ว เชฏฺฐภาติกํ ซึ่งพี่ชายผู้เจริญที่สุด อาห กล่าวแล้วว่า ภาติก ข้าแต่พี่ชาย มยํ อ. เรา ท. ผาเลตฺวา ฉีกแล้ว สาลิคพฺภํ ซึ่งท้องแห่งข้าวสาลี ปจาเปตฺวา ยังบุคคลให้ต้มแล้ว กตฺวา กระทำ อนุจฺฉวิกํ ให้เป็นวัตถุสมควร พุทฺธานํ แก่พระพุทธเจ้า ท. เทม จะถวาย ทานํ ซึ่งทาน อิติ ดังนี้ ฯ (เชฏฺฐภาติโก) อ. พี่ชายผู้เจริญที่สุด (อาห) กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ วเทสิ กล่าวแล้ว กึ วจนํ ซึ่งคำอะไร สาลิคพฺภํ ผาเลตฺวา ทานํ นาม ชื่อ อ. อันฉีก ซึ่งท้องแห่งข้าวสาลี แล้วถวาย นเอว อตีเต กาเล ภูตปุพฺพํ เป็นของไม่เคยมีแล้ว ในกาลอันล่วงไปแล้วนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น น ภวิสฺสติ จักไม่มี อนาคเต ในอนาคต ตฺวํ อ. เธอ มา สสฺสํ นาสยิ อย่ายังข้าวกล้าให้ฉิบหายแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ โส จุลฺลกาโล อ. กุฎุมพี ชื่อว่าจุลกาลนั้น ปุนปฺปุนํ ยาจิเอว อ้อนวอนแล้ว บ่อย ๆ นั่นเทียว ฯ

อถ ครั้งนั้น ภาตา อ. พี่ชาย อาห กล่าวแล้วว่า เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตฺวํ อ. เธอ กตฺวา จงกระทำแล้ว เขตฺตํ ซึ่งนา เทฺว โกฏฺฐาเส ให้เป็นส่วน ๒ อนามสิตฺวา ไม่จับต้องแล้ว โกฏฺฐาสํ ซึ่งส่วน มม ของฉัน ตฺวํ อ. เธอ อิจฺฉสิ ย่อมปรารถนา ยํ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุใด กโรหิ จงกระทำ ตํ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุนั้น เขตฺตโกฏฺฐาเส ในส่วนแห่งนา อตฺตโน ของตน อิติ ดังนี้ นํ กนิฏฺฐภาติกํ กะน้อง

ชายผู้น้อยที่สุดนั้น ฯ โส จุลฺลกาโล อ. กุฎุมพีชื่อว่าจุลกาลนั้น (สมฺปฏิจฺฉิตฺวา) รับพร้อมแล้วว่า สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ วิภชิตฺวา แบ่งแล้ว เขตฺตํ ซึ่งนา ยาจิตฺวา ขอแล้ว หตฺถกมฺมํ ซึ่งหัตถกรรม มนุสฺเส กะมนุษย์ ท. พหู มาก ผาเลตฺวา ฉีกแล้ว สาลิคพฺภํ ซึ่งท้องแห่งข้าวสาลี ปจาเปตฺวา ยังบุคคลให้ต้มแล้ว ขีเร ในน้ำนม นิรุทเก อันไม่มีน้ำ โยเชตฺวา ปรุงแล้ว สปฺปิมธุสกฺขราหิ ด้วยเนยใสและน้ำผึ้งและน้ำตาลกรวด ท. ทตฺวา ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ภิกฺขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺปมุขสฺส อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน อาห กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อคฺคทานํ อ. ทานอันเลิศ มม ของข้าพเจ้า อิทํ นี้ สํวตฺตตุ จงเป็นไป ปฏิเวธาย เพื่ออันแทงตลอด อคฺคธมฺมสฺส ซึ่งกรรมอันเลิศ สพฺพปฐมํ ก่อนกว่าชนทั้งปวง อิติ ดังนี้ ภตฺตกิจฺจปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงรอบแห่งกิจด้วยภัต ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า เอวํ ตยา ปตฺถิตปตฺถนา อ. ความปรารถนาอันท่านปรารถนาแล้ว อย่างนี้ โหตุ จงมีเถิด อิติ ดังนี้ อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว อนุโมทนํ ซึ่งอนุโมทนา ฯ

โส จุลฺลกาโล อ. กุฎุมพีชื่อว่าจุลกาลนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว เขตฺตํ สู่นา โอโลเกนฺโต แลดูอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว (เขตฺตํ) ซึ่งนา สญฺฉนฺนํ อันมุงบังแล้ว สาลิสีเสหิ ด้วยรวงแห่งข้าวสาลี ท. กณฺณิกาพทฺเธหิ วิย เพียงดังว่าอันบุคคลมัดแล้วโดยความเป็นช่อ สกลกฺเขตฺเต ในนาทั้งสิ้น ปฏิลภิกฺวา ได้เฉพาะแล้ว ปีตึ ซึ่ง ปีติ

ปญฺจวิธํ อันมีอย่าง ๕ จินฺเตตฺวา คิดแล้วว่า ลาภา วต อ. ลาภ ท. หนอ เม ของเรา อิติ ดังนี้ อทาสิ ได้ถวายแล้ว ปุถุกคฺคํ นาม ทานํ ซึ่งทานชื่อว่าอันเลิศในเพราะข้าวเม่า ปุถุกกาเล ในกาลแห่งข้าวเท่า อทาสิ ได้ถวายแล้ว อคฺคสสฺสทานํ นาม ชื่อซึ่งทานในเพราะข้าวกล้าอันเลิศ สทฺธึ กับความวาสีหิ ชเนหิ ด้วยชน ท. ผู้มีปกติอยู่ในบ้าน (อทาสิ) ได้ถวายแล้ว ลายนคฺคํ ซึ่งทานอันเลิศในเพราะการเกี่ยว ลายเน ในกาลเป็นที่เกี่ยว (อทาสิ) ได้ถวายแล้ว เวณิคฺคํ ทานํ ซึ่งทานอันเลิศในการกระทำซึ่งคะเน็ด เวณิกรเณ ในกาลเป็นที่กระทำซึ่งคะเน็ด (อทาสิ) ได้ถวายแล้ว (ทานํ) ซึ่งทาน กลาปคฺคํ อันเลิศในการกระทำซึ่งฟ่อน ขลคฺคํ อันเลิศในลาน ภณฺฑคฺคํ อันเลิศในลอม โกฏฺฐคฺคํ อันเลิศในฉาง กลาปาทีสุ กาเลสุ ในกาล ท. มีกาลเป็นที่กระทำซึ่งฟ่อนเป็นต้น อทาสิ ได้ถวายแล้ว อคฺคทานํ ซึ่งทานอันเลิศ วาเร สิ้นวาระ ท. นว ๙ เอกสสฺเส ในเพราะข้าวกล้าครั้งหนึ่ง เอวํ อย่างนี้ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ ตสฺส จุลฺลกาสฺส (สสฺสสฺส) คหิตคหิตฏฺฐานํ อ. ที่แห่งข้าวกล้า อันกุฎุมพีชื่อว่าจุลกุลนั้น ถือเอาแล้วและถือเอวแล้ว วาเรสุ ในวาระ ท. สพฺเพสุ ทั้งปวง ปริปูริ เต็มรอบแล้ว ฯ สสฺสํ อ. ข้ากล้า อติเรกํ เป็นข้าวเหลือเฟือ อุฏฺฐานสมฺปนฺนํ เป็นข้าวถึงพร้อมแล้วด้วยอันตั้งขึ้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ ธมฺโม นาม ชื่อ อ. ธรรม เอโส นั่น รกฺขติ ย่อมรักษา รกฺขนฺตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลผู้รักษาอยู่ อตฺตานํ ซึ่งตน ฯ (เตน การเณน) เพราะเหตุนั้น (ภควา) อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า

(อาห) ตรัสแล้วว่า

ธมฺโม หเว อ. ธรรมแล รกฺขติ ย่อมรักษา ธมฺม-
จารึ ซึ่งบุคคลผู้ประพฤติซึ่งธรรมโดยปกติ ธมฺโม
อ. ธรรม สุจิณฺโณ อันบุคคลประพฤติดีแล้ว
อาวหติ ย่อมนำมา สุขํ ซึ่งความสุข เอโส
สุขาวหนภาโว อ. ความเป็นคืออันนำมาซึ่งความ
สุขนั่น อานิสํโส เป็นอานิสงส์ ธมฺเม ในธรรม
สุจิณฺเณ อันบุคคลประพฤติดีแล้ว (โหติ) ย่อม
เป็น ธมฺมจารี อ. บุคคลผู้ประพฤติซึ่งธรรมโดย
ปกติ น คจฺฉติ ย่อมไม่ไป ทุคฺคตึ สู่ทุคติ
อิติ ดังนี้ ฯ

๒๑. ๙๘/๑๓ ตั้งแต่ สตฺถา เทฺว อคฺคสาวกา ภิกฺขุสงฺเฆน
เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา จินฺเตสิ ทรงพระดำริแล้วว่า เทฺว
อคฺคสาวกา อ. พระอัครสาวก ท. ๒ อาคจฺฉนฺตุ จงมา สทฺธึ
พร้อม ภิกฺขุสงฺเฆน ด้วยหมู่แห่งภิกษุเถิด อิติ ดังนี้ ฯ เต อคฺคสาวกา
อ. พระอัครสาวก ท. เหล่านั้น ขตฺวา ทราบแล้ว จิตฺตํ ซึ่งพระทัย
สตฺถุ ของพระศาสดา สตสหสฺสขีณาสวปรวารา ผู้มีพระขีณาสพมีแสน
เป็นประมาณเป็นบริวาร อาคนฺตฺวา มาแล้ว วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว

สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อฏฺฐํสุ ได้ยืนอยู่แล้ว เอกมนฺตํ ณ ส่วนสุด ข้างหนึ่ง ฯ

ตโต ลำดับนั้น สรทตาปโส อ. ดาบสชื่อว่าสรทะ อามนฺเตสิ เรียกมาแล้ว อนฺเตวาสิเก ซึ่งอันเตวาสิก ท. ว่า ตา แน่ะพ่อ ท. พุทฺธานํ นิสินฺนาสนํปิ แม้ อ. อาสนะแห่งพระพุทธเจ้า ท. ประทับนั่งแล้ว นีจํ เป็นที่ต่ำ (โหติ) ย่อมเป็น อาสนํ อ. อานะ สมณสตสหสฺสสฺสอปิ แม้เพื่อแสนแห่งสมณะ นตฺถิ ย่อมไม่มี ตุมฺเหหิ อชฺช อุฬารํ พุทฺธสกฺการํ กาตุํ อ. อันท่าน ท. กระทำ ซึ่งพุทธสักการะ อันอุฬาร ในวันนี้ วฏฺฏติ ย่อมควร ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อาหรถ จงนำมา ปุปฺผานิ ซึ่งดอกไม้ ท. วณฺณคนฺธสมฺปนฺนานิ อันถึงพร้อม แล้วด้วยสีและกลิ่น ปพฺพตปาทโต จากเชิงแห่งภูเขา อิติ ดังนี้ ฯ กถนกาโล อ. กาลอันเป็นที่กล่าว ปปญฺโจ วิย เป็นราวกะว่าเนิ่นช้า โหติ ย่อมเป็น ปน แต่ว่า อิทฺธิวิสโย อ. วิสัยแห่งฤทธิ์ อิทฺธิมโต ของบุคคลผู้มีฤทธิ์ (เกนจิ) อจินฺเตยฺโย เป็นสภาพอันใคร ๆ ไม่ควรคิด (โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น ตาปสา อ. ดาบส ท. เต เหล่านั้น อาหริตฺวา นำมาแล้ว ปุปฺผานิ ซึ่งดอกไม้ ท. วณฺณคนฺธ-สมฺปนฺนานิ อันถึงพร้อมแล้วด้วยสีและกลิ่น มุหุตฺตมตฺเตนเอว กาเลน โดยกาลสักว่าครู่เดียวนั่นเทียว ปญฺญเปสุํ ปูลาดแล้ว ปุปฺผาสนํ ซึ่ง อาสนะอันเป็นวิการแห่งดอกไม้ โยชนปฺปมาณํ อันมีโยชน์เป็นประมาณ พุทฺธานํ เพื่อพระพุทธเจ้า ท. ฯ (อาสนํ) อ. อาสนะ อคฺคสาวกานํ เพื่อพระอัครสาวก ท. อุภินฺนํ ทั้งสอง ติคาวุตํ เป็นที่มีคาวุต ๓

เป็นประมาณ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อาสนํ) อ. อาสนะ ภิกฺขูนํ เพื่อภิกษุ ท. เสสานํ ผู้เหลือ อฑฺฒโยชนิกาทิเภทํ เป็นที่ต่างด้วยอาสนะมีอาสนะประกอบด้วยโยชน์ทั้งกิ่งเป็นต้น (อาโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อาสนํ) อ. อาสนะ สงฺฆนวกสฺส ภิกฺขุโน เพื่อภิกษุผู้ใหม่ในสงฆ์ อุสภมตฺตํ เป็นที่มีอุสภะเป็นประมาณ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

(อิทํ วตฺถุ) อ. เรื่องนี้ว่า อาสนานิ อ. อาสนะ ท. ตาวมหานฺตานิ อันใหญ่เพียงนั้น (ตาปเสหิ) อันดาบส ท. ปญฺญตฺตานิ ปูลาดแล้ว อสฺสมปเท ในอาศรมบท เอกสฺมึ แห่งเดียว กถํ อย่างไร อิติ ดังนี้ (เกนจิ) อันใคร ๆ น จินฺเตตพฺพํ ไม่พึงคิด ฯ หิ เพราะว่า เอโส เอวํภาโว อ. ความเป็นอย่างนี้นั่น อิทฺธิวิสโย เป็นวิสัยแห่งฤทธิ์ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ อาสเนสุ ครั้นเมื่ออาสนะ ท. (ตาปเสหิ) อันดาบส ท. ปญฺญตฺเตสุ ปูลาดแล้ว เอวํ อย่างนี้ สรทตาปโส อ. ดาบสชื่อว่าสรทะ ปคฺคยฺห ฐิโต ยืนประคองแล้ว อญฺชลึ ซึ่งอัญชลี ปุรโต ข้างพระพักตร์ ตถาคตสฺส ของพระตถาคต อาห กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. อภิรุหถ ขอจงเสด็จขึ้น ปุปฺผาสนํ สู่อาสนะอันเป็นวิการแห่งดอกไม้ อิมํ นี้ หิตาย เพื่อความเกื้อกูล สุขาย เพื่อความสุข มยฺหํ แก่ข้าพระองค์ ทีฆรตฺตํ ตลอดราตรีนานเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (คาถาวจนํ) อ. คำอันเป็นคาถาว่า

(สรทตาปโส) อ. ดาบสชื่อว่าสรทะ นานาปุปฺผํ
จ ยังดอกไม้ต่าง ๆ ด้วย คนฺธํ จ ยังกลิ่นด้วย
สนฺนิปาเตตฺวาน ให้ประชุมกันแล้ว เอกโต
โดยความเป็นอันเดียวกัน อพฺรวิ ได้กราบทูลแล้ว
อิทํ วจนํ ซึ่งคำนี้ว่า วีร ข้าแต่พระวีระ อิทํ
อาสนํ อ. อาสนะนี้ เม อันข้าพระองค์ ปญฺญตฺตํ
ปูลาดแล้ว (กตฺวา) กระทำ อนุจฺฉวี ให้เป็น
ที่สมควร ตว แก่พระองค์ ตุวํ อ. พระองค์
มม จิตฺตํ ปสาเทนฺโต เมื่อจะทรงยังจิต ของ
ข้าพระองค์ให้เลื่อมใส นิสีท ขอจงเสด็จประทับ
นั่ง ปุปฺผาสเน บนอาสนะอันเป็นวิการแห่งดอก
ไม้เถิด พุทฺโธ อ. พระพุทธเจ้า จิตฺตํ ยังจิต
มม ของข้าพระองค์ ปสาเทตฺวา ทรงให้เลื่อมใส
แล้ว สเทวเก (มนุสฺสโลเก) ยังมนุษยโลก
ท. อันเป็นไปกับด้วยเทวดา หาสยิตฺวา ทรงให้
ร่าเริงแล้ว นิสีทิ ประทับนั่งแล้ว ปุปฺผาสเนบน
อาสนะอันเป็นวิการแห่งดอกไม้ สตฺตรตฺตินฺทิวํ
ตลอดกลางคืนและกลางวัน ๗ (อิติ) ดังนี้ อิติ
ดังนี้ (ธมฺมสงฺคาหกาจริเยน) อันพระธรรม-
สังคาหกาจารย์ วุตฺตํ กล่าวแล้ว ฯ

๒๒. ๑๐๓/๑๗ ตั้งแต่ เอวํ วุตฺเต เทฺว อคฺคสาวกา ภควนฺตํ เป็นต้นไป.

เอวํ วจเน ครั้นเมื่อพระดำรัสอย่างนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว อคฺคสาวกา อ. พระอัครสาวก ท. เทฺว ๒ วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า กเถตฺวา กราบทูลแล้ว ปจฺจุปฺปนฺนวตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันเกิดขึ้นเฉพาะแล้ว สพฺพํ ทั้งปวง ยาว เพียงใด โสตาปตฺติผลปฏิเวธา แต่อันแทงตลอดซึ่งโสดาปัตติผล สนฺติกา จากสำนัก อสฺสชิตฺเถรสฺส ของพระเถระชื่อว่าอัสสชิว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยํ อ. ข้าพระองค์ ท. อคาริยภูตา ผู้เป็นคนอยู่ครองซึ่งเรือนเป็นแล้ว สมานา มีอยู่ คตา เป็นผู้ไปแล้ว ทสฺสนาย เพื่ออันเห็น คิรคฺคสมชฺชํ ซึ่งมหรสพอันบุคคลพึงเล่นบนยอดแห่งภูเขา (อมฺห) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้เป็นต้น (อาหํสุ) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยํ อ. ข้าพระองค์ ท. เต เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก อาจริยสฺส ของอาจารย์ สญฺชยสฺส ชื่อว่าสญชัย อาเนตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันนำมา ตํ สญฺชยํ ซึ่งอาจารย์ชื่อว่าสญชัยนั้น ปาทมูลํ สู้ที่ใกล้แห่งพระบาท ตุมฺหากํ ของพระองค์ ท. (หุตฺวา) เป็น กเถตฺวา กล่าวแล้ว ตสฺส สญฺชยสฺส ลทฺธิยา นิสฺสารภาวํ ซึ่งความที่แห่งลัทธิ ของอาจารย์ชื่อว่าสญชัยนั้น เป็นลัทธิมีสาระออกแล้ว กถยิมฺหา กล่าวแล้ว อานิสํสํ ซึ่งอานิสงส์ อาคมเน ในเพราะการมา อิธ ฐาเน ในที่นี้ ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โส สญฺชโย อ. อาจารย์ชื่อว่าสญชัยนั้น วตฺวา

กล่าวแล้วว่า อิทานิ ในกาลนี้ อนฺเตวาสิวาโส นาม ชื่อ อ. การ
อยู่โดยความเป็นอันเตวาสิก มยฺหํ แห่งเรา จาฏิยา อุทกจลนภาวปฺ-
ปตฺติสทิโส เป็นอาการเช่นกับด้วยอันถึงซึ่งความเป็นคืออันหวั่นไหว
แห่งน้ำในตุ่ม (โหติ) ย่อมเป็น อหํ อ. เรา น สกฺขิสฺสามิ จักไม่อาจ
วสิตุํ เพื่ออันอยู่ อนฺเตวาสิวาสํ อยู่โดยความเป็นอันเตวาสิก อิติ ดังนี้
(วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า อาจริย ข้าแต่อาจารย์ อิทานิ ในกาลนี้
มหาชนโน อ. มหาชน คนฺธมาลาทิหตฺโถ ผู้มีวัตถุมีของหอมและดอกไม้
เป็นต้นในมือ คนฺตฺวา จักไปแล้ว ปูเชสฺสติ จักบูชา สตฺถารํเอว
ซึ่งพระศาสดานั่นเทียว ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ภวิสฺสถ จักเป็น กถํ
อย่างไร อิติ ดังนี้ (อมฺเหหิ) อันข้าพระองค์ ท. วุตฺเต กล่าวแล้ว
(วตฺวา) กล่าวแล้วว่า ปน ก็ (ชนา) อ. ชน ท. ปณฺฑิตา
ผู้ฉลาด พหู เป็นผู้มาก (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิมสฺมึ โลเก ในโลกนี้
กึ หรือ อุทาหุ หรือว่า (ชนา) อ. ชน ท. (อิมสฺมึ โลเก)
ในโลกนี้ ทนฺธา ผู้เขลา พหู เป็นผู้มาก (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ
ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (ชนา) อ. ชน ท. ทนฺธา ผู้เขลา
(พหู) เป็นผู้มาก (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (อมฺเหหิ)
อันข้าพระองค์ ท. กถิเต กล่าวแล้ว วตฺวา กล่าวแล้วว่า เตนหิ ถ้าอย่าง
นั้น (ชนา) อ. ชน ท. ปณฺฑิตา ผู้ฉลาด ปณฺฑิตา ผู้ฉลาด คมิสฺสนฺติ
จักไป สนฺติกํ สู่สำนัก สมณสฺส ของพระสมณะ โคตมสฺส ผู้โคตมะ
(ชนา) อ. ชน ท. ทนฺธา ผู้เขลา ทนฺธา ผู้เขลา อาคมิสฺสนฺติ
จักมา สนฺติกํ สู่สำนัก มม ของเรา ตุมฺเห อ. ท่าน ท. คจฺฉถ

จงไปเถิด อิติ ดังนี้ น อิจฺฉิ ไม่ปรารถนาแล้ว อาคนฺตุํ เพื่ออันมา อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สญฺชโย อ. ปริพพาชก ชื่อว่าสญชัย อสารํ สาโร อิติ คณฺหิ จ ถือเอาแล้ว ซึ่งธรรมอัน ไม่เป็นสาระว่า อ. ธรรมอันเป็นสาระ ดังนี้ด้วย สารํ อสาโร อิติ คุณฺหิ จ ถือเอาแล้ว ซึ่งธรรมอันเป็นสาระว่า อ. ธรรมอันไม่เป็น สาระ ดังนี้ด้วย อตฺตโน มิจฺฉาทิฏฺฐิตาย เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้มีความเห็นผิด ปน ส่วนว่า ตุมฺเห อ. เธอ ท. สารํ สารโต ญตฺวา จ รู้แล้ว ซึ่งธรรมอันเป็นสาระ โดยความเป็นธรรมอันเป็น สาระด้วย อสารํ อสารโต ญตฺวา จ รู้แล้ว ซึ่งธรรมอันไม่เป็นสาระ โดยความเป็นธรรมอันไม่เป็นสาระด้วย ปหาย ละแล้ว อสารํ ซึ่งธรรมอันไม่เป็นสาระ คณฺหิตฺถ ถือเอาแล้ว สารํเอว ซึ่งธรรมอัน เป็นสาระนั่นเทียว อตฺตโน ปณฺฑิตตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ ฉลาด อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

(เย ชนา) อ. ชน ท. เหล่าใด อสาเร
สารมติโน จ เป็นผู้มีปกติรู้ซึ่งธรรมอันเป็นสาระ
ในธรรมอันไม่เป็นสาระด้วย สาเร อสารทสฺสิโน
จ เป็นผู้มีปกติเห็นซึ่งธรรมอันไม่เป็นสาระ ใน
ธรรมอันเป็นสาระด้วย (โหนฺติ) ย่อมเป็น เต

ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น มิจฺฉาสงฺกปฺปโคจรา

เป็นผู้มีความดำริผิดเป็นอารมณ์ (หุตฺวา) เป็น

น อธิคจฺฉนฺติ ย่อมไม่ถึงทับ สารํ ซึ่งธรรมอัน

เป็นสาระ (เย ชนา) อ. ชน ท. เหล่าใด

สารํ สารโต ขตฺวา จ รู้แล้ว ซึ่งธรรมอันเป็น

สาระ โดยความเป็นธรรมอันเป็นสาระด้วย อสารํ

อสารโต ขตฺวา จ รู้แล้ว ซึ่งธรรมอันไม่เป็น

สาระ โดยความเป็นธรรมอันไม่เป็นสาระด้วย เต

ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น สมฺมาสงฺกปฺปโคจรา

เป็นผู้มีความดำริชอบเป็นอารมณ์ (หุตฺวา) เป็น

อธิคจฺฉนฺติ ย่อมถึงทับ สารํ ซึ่งธรรมอันเป็น

สาระ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า อยํ ธมฺโม อ. ธรรมนี้ อิติ คือ ปจฺจยา อ. ปัจจัย ท. จตฺตาโร ๔ มิจฺฉาทิฏฺฐิ อ. ความเห็นผิด ทสวตฺถุกา อันมีวัตถุ ๑๐ ธมฺมเทสนา อ. ธรรมเทศนา ตสฺสา มิจฺฉาทิฏฺฐิยา อุปนิสฺสยภูตา อันเป็นอุปนิสสัย แห่งความเห็นผิดนั้น เป็นแล้ว อสาโร นาม ชื่อว่าธรรมอันไม่เป็นสาระ สารทิฏฺฐิโน เป็นผู้มีปกติเห็นซึ่งธรรมอันเป็นสาระ ตสฺมึ อสาเร ในธรรมอันไม่เป็นสาระนั้น อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท.เหล่านั้นหนา (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อสาเร สารมติโน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อยํ ธมฺโม อ.ธรรมนี้ อิติ คือ สมฺมาทิฏฺฐิ อ. ความเห็นโดยชอบ ทสวตฺถุกา อันมีวัตถุ ๑๐ ธมฺมเทสนา อ. ธรรมเทศนา ตสฺสา สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปนิสฺสยภูตา อันเป็นอุปนิสัยแห่งความเห็นโดยชอบนั้น เป็นแล้ว สาโร นาม ชื่อว่าธรรมอันเป็นสาระ อสารทสฺสิโน เป็นผู้มีปกติเห็นซึ่งธรรมอันไม่เป็นสาระว่า อยํ ธมฺโม อ. ธรรมนี้ สาโร เป็นสาระ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ อิติ ดังนี้ ตสฺมึ สาเร ในธรรมอันเป็นสาระนั้น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า สาเร จ อสารทสฺสิโน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เต ชนา อ. ชน ท.เหล่านั้น คือว่า ตํ มิจฺฉาทิฏฺฐิคหณํ คเหตฺวา ฐิตา ผู้ถือเอาแล้ว ถือเอาซึ่งความเห็นผิดนั้น ดำรงอยู่แล้ว มิจฺฉาสงฺกปฺปโคจรา เป็นผู้มีความดำริผิดเป็นอารมณ์ วเสน ด้วยอำนาจ กามวิตกฺกาทีนํ วิตกฺกานํ แห่งวิตก ท. มีกามวิตกเป็นต้น หุตฺวา เป็น น อธิคจฺฉนฺติ ย่อมไม่ถึงทับ สีลสารํ จ ซึ่งธรรมอันเป็นสาระคือศีลด้วย สมาธิสารํ จ ซึ่งธรรมอันเป็นสาระคือสมาธิด้วย ปญฺญาสารํ จ ซึ่งธรรมอันเป็นสาระคือปัญญาด้วย วิมุตฺติสารํ จ ซึ่งธรรมอันเป็นสาระคือวิมุติด้วย วิมุตฺติญาณทสฺสนสารํ จ ซึ่งธรรมอันเป็นสาระคือวิมุติญาณทัสสนะด้วย ปรมตฺถสารํ นิพฺพานํ จ ซึ่งพระนิพพาน อันเป็นสาระคือประโยชน์อย่างยิ่งด้วย (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เต สารํ อิต ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตํเอว สีลสาราทิสารํ สาโร นาม อยํ ธมฺโม (โหติ) อิติ ขตฺวา จ รู้แล้ว ซึ่งธรรมอันเป็นสาระมีธรรมอันเป็น

สาระคือศีลเป็นต้น นั้นนั่นเทียวว่า อ. ธรรมนี้ ชื่อว่าเป็นสาระ ย่อมเป็น ดังนี้ด้วย วุตฺตปฺปการํ อสารํ อสาโร อยํ ธมฺโม (โหติ) อิติ ขตฺวา จ รู้แล้ว ซึ่งธรรมอันไม่เป็นสาระ อันมีประการแห่งคำอันข้าพเจ้า กล่าวแล้วว่า อ. ธรรมนี้ ชื่อว่าเป็นธรรมไม่เป็นสาระ ย่อมเป็น ดังนี้ ด้วย (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สารญฺจ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น คือว่า ปณฺฑิตา ผู้เป็นบัณฑิต คือว่า เอวํ สมฺมาทสฺสนํ ตเหตฺวา คิตา ผู้ถือเอาแล้ว ซึ่งความเห็นโดยชอบ อย่างนี้ ดำรงอยู่แล้ว สมฺมาสงฺ- กปฺปโคจรา เป็นผู้มีความเห็นโดยชอบเป็นอารมณ์ วเสน ด้วยอำนาจ เนกฺขมฺมสงฺกปฺปาทีนํ สงฺกปฺปานํ แห่งความดำริ ท. มีความดำริใน เนกขัมมะเป็นต้น หุตฺวา เป็น อธิคจฺฉนฺติ ย่อมถึงทับ สารํ ซึ่งธรรม อันเป็นสาระ ตํ นั้น วุตฺตปฺปการํ อันมีประการแห่งคำอันข้าพเจ้า กล่าวแล้ว อิติ ดังนี้ (ปทฑฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เต สารํ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องพระนันทเถระ

๒๓. ๑๐๕/๑๗ ตั้งแต่ สตฺถา หิ ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก ราชคหํ เป็นต้นไป.

หิ ความพิสดารว่า สตฺถา อ. พระศาสดา ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก ผู้มีจักรคือธรรมอันประเสริฐอันให้ทรงเป็นไปแล้ว คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ราชคหํ สู่เมืองราชคฤห์ วิหรนฺโต เสด็จประทับอยู่อยู่ เวฬุวเน ในพระเวฬุวัน ปุตฺตํ เม อาเนตฺวา ทสฺเสถ อิติ (วจเนน) สุทฺโธทนมหาราเชน เปสิตานํ สหสฺสสหสฺสปริวารานํ ทสนฺนํ ทูตานํ สพฺพปจฺฉโต คนฺตฺวา อรหตฺตํ ปตฺเตน กาฬุทายิตฺเถเรน อาคมนกาลํ ฆาตฺวา สฏฺฐิมตฺตาย คาถาย มคฺควณฺณํ วณฺเณตฺวา วีสติสหสฺสขีณาสวปริวุโต กปิลวตฺถุปุรํ นีโต ผู้อัน - แห่งทูต ท. ๑๐ ผู้มีพันและพันแห่งบุรุษเป็นบริวาร ผู้อันพระเจ้าสุทโธทนมหาราช ทรงส่งไปแล้ว ด้วยพระดำรัสว่า อ. ท่าน ท. จงนำมาแล้ว ซึ่งบุตร จงแสดง แก่เรา ดังนี้หนา พระเถระชื่อว่ากาฬุทายี ผู้ไปข้างหลังแห่งทูตทั้งปวงแล้วจึงบรรลุแล้ว ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ทราบแล้ว ซึ่งกาลอันเป็นที่เสด็จมา พรรณนาแล้ว พรรณนาซึ่งหนทาง ด้วยคาถามี ๖๐ เป็นประมาณ ผู้อันพระขีณาสพมีพัน ๒๐ เป็นประมาณแวดล้อมแล้ว นำเสด็จไปแล้ว สู่กรุงกบิลพัสดุ์ กตฺวา ทรงกระทำแล้ว โปกฺขรวสฺสํ ซึ่งฝนโบกขรพรรษ ฆาติสมาคเม ในสมาคมแห่งพระญาติ อตฺถุปฺปตฺตึ ให้เป็นเหตุเกิดขึ้นแห่งเรื่อง กเถตฺวา ตรัสแล้ว มหาเวสฺสนฺจรชาตกํ ซึ่งมหาเวสสันดรชาดก ปวิฏฺฐ เสด็จ

เข้าไปแล้ว ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ปุนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ปิตรํ ยังพระบิดา ปติฏฺฐาเปตฺวา ให้ทรงตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผเล ในโสดาปัตติผล คาถาย ด้วยพระคาถาว่า (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ น ปมชฺ-เชยฺย ไม่พึงประมาท อุตฺติฏฺเฐ ปิณฺเฑ ในก้อนข้าว อันตนพึงลุกขึ้นแล้วยืนรับ อิติ ดังนี้เป็นต้น มหาปชาปตึ โคตมึ โสตาปตฺติผเล (ปติฏฺฐาเปสิ) จ ทรงยังพระนางมหาปชาบดีโคตมี ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ในโสดาปัตติผลด้วย ราชานํ สกทาคามิผเล ปติฏฺฐาเปสิ จ ทรงยังพระราชาให้ทรงตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ในสกทาคามิผลด้วย คาถาย ด้วยพระคาถาว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล จเร พึงประพฤติ ธมฺมํ ซึ่งธรรม (กตฺวา) กระทำ สุจริตํ ให้เป็นสุจริต อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

ปน ก็ ภตฺตกิจฺจปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงรอบแห่งกิจด้วยภัต (สตฺถา) อ. พระศาสดา นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว ราหุลมาตุ-คุณกถํ ซึ่งกถาอันพรรณนาซึ่งคุณของพระมารดาของพระกุมารพระ-นามว่าราหุล กเถตฺวา ตรัสแล้ว จนฺทกินฺนรีชาตกํ ซึ่งจันทกินนรีชาดก อภิเสกเคหปฺปเวสนวิวาหมงฺคเลสุ ครั้นเมื่อมงคลคือการอภิเษก และมงคลคือการเข้าไปสู่เรือน และมงคลคือวิวาหะ ท. นนฺทกุมารสฺส แห่งพระนันทกุมาร วตฺตมาเนสุ เป็นไปอยู่ ตติยทิวเส ในวันที่ ๓ ตโต ทิวสโต แต่วันนั้น ปวิสิตฺวา เสด็จเข้าไปแล้ว ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ทตฺวา ทรงประทานแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร หตฺเถ ในพระหัตถ์ นนฺทกุมารสฺส ของพระนันทกุมาร วตฺวา ตรัสแล้ว มงฺคลํ ซึ่งมงคล อุฏฺฐาย เสด็จลุกขึ้นแล้ว อาสนา จากอาสนะ ปกฺกมนฺโต

เสด็จหลีกไปอยู่ น คณฺหิ ไม่ทรงรับแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร หตฺถโต จาก พระหัตถ์ นนฺทกุมารสฺส ของพระนันทกุมาร ฯ โสปิ นนฺทกุมาโร อ. พระนันทกุมารแม้นั้น น อสกฺขิ ไม่ได้ทรงอาจแล้ว วตฺตุํ เพื่ออันกราบทูลว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. คณฺหถ ขอจงทรงรับเอา ปตฺตํ ซึ่งบาตร โว ของพระองค์ ท. เถิด อิติ ดังนี้ ตถาคตคารเวน เพราะความเคารพในพระตถาคต ฯ ปน แต่ว่า (นนฺทกุมาโร) อ. พระนันทกุมาร จินฺเตสิ ทรงดำริแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า (สตฺถา) อ. พระศาสดา คณฺหิสฺสติ จักทรงรับเอา ปตฺตํ ซึ่งบาตร โสปาณสีเส ที่หัวแห่งบันได อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา น คณฺหิ ไม่ทรงรับเอาแล้ว ตสฺมึปิ ฐาเน ในที่แม้นั้น ฯ อิตโร นนฺทกุมาโร อ. พระนันทกุมารนอกนี้ จินฺเตสิ ทรงดำริแล้วว่า (สตฺถา) อ. พระศาสดา คณฺหิสฺสติ จักทรงรับเอา โสปาณปาทมูเล ณ ที่ใกล้แห่งเชิงของบันได อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา น คณฺหิ ไม่ทรงรับเอาแล้ว ตตฺถอปิ ฐาเน ในที่แม้นั้น ฯ อิตโร นนฺทกุมาโร อ. พระนันทกุมารนอกนี้ จินฺเตสิ ทรงดำริแล้วว่า (สตฺถา) อ. พระศาสดา คณฺหิสฺสติ จักทรงรับเอา ราชงฺคเณ ที่เนินของพระราชา อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา น คณฺหิ ไม่ทรงรับเอาแล้ว ตตฺถอปิ ฐาเน ในที่แม้นั้น ฯ กุมาโร อ. พระกุมาร นิวตฺติตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเสด็จกลับ (หุตฺวา) เป็น คจฺฉนฺโต เสด็จไปอยู่ อรุจิยา ด้วยความไม่ชอบพระทัย น สกฺโกติ ย่อมไม่ทรงอาจ วตฺตุํ เพื่ออันกราบทูลว่า ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. คณฺหถ ขอจงทรงรับเอา ปตฺตํ ซึ่งบาตรเถิด อิติ ดังนี้

ตถาคตคารเวน เพราะความเคารพในพระตถาคต จินฺเตนฺโต ทรงดำริ อยู่ว่า (สตฺถา) อ. พระศาสดา คณฺหิสฺสติ จักทรงรับเอา อิธ ฅาเน ในที่นี้ คณฺหิสฺสติ จักทรงรับเอา เอตฺถ ฅาเน ในที่นั่น อิติ ดังนี้ คจฺฉติ เสด็จไปอยู่ ฯ

ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น อิตฺถิโย อ. หญิง ท. อญฺขา เหล่าอื่น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ การณํ ซึ่งเหตุนั้น อาจิกฺขึสุ ทูลบอกแล้ว ชนปทกลฺยาณิยา แก่พระนางชนบทกัลยาณีว่า อยฺเย ข้าแต่พระแม่เจ้า ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า คเหตฺวา ทรงพาเอาแล้ว นนฺทกุมารํ ซึ่งพระนันทกุมาร คโต เสด็จไปแล้ว กริสฺสติ จักทรงกระทำ ตํ นนฺทกุมารํ ซึ่งพระนันทกุมารนั้น วินา ให้เว้น ตุมฺเหหิ จากพระองค์ ท. อิติ ดังนี้ ฯ สาปิ ชนปทกลฺยาณี อ. พระนางชนบทกัลยาณีแม้นั้น สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น อุทกพินฺทูหิ ปคฺฆรนฺเตหิเอว ด้วยทั้งหยาดแห่งน้ำ ท. อันไหลออกอยู่นั่นเทียว เกเสหิ ด้วยทั้งผม ท. อฑฺฒุลฺลิขิเตหิ อันตนสยายแล้วทั้งกึ่ง คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว เวเคน โดยเร็ว อาห ทูลแล้วว่า อยฺยปุตฺต ข้าแต่พระลูกเจ้า ตฺวํ อ. พระองค์ อาคจฺเฉยฺยาสิ พึงเสด็จมา ตุวฏํ โข ด่วนแล อิติ ดังนี้ ฯ วจนํ อ. คำ ตสฺสา ชนปทกลฺยาณิยา ของพระนางชนบทกัลยาณีนั้น ตํ นั้น ติริยํ ปติตฺวา วิย ราวกะว่าตกไปแล้ว ขวาง ฅิตํ ตั้งอยู่แล้ว หทเย ในพระหทัย ตสฺส นนฺทกุมารสฺส ของพระนันทกุมารนั้น ฯ

๒๔. ๑๑๑/๒๑ ตั้งแต่ ภควโตปิ โข ฃาณํ อุทปาทิ นนฺโท เป็นต้นไป.

ฃาณํ อ. ความรู้ว่า นนฺโท อ. ภิกษุชื่อว่านันทะ สจฺฉิกตฺวา กระทำให้แจ้งแล้ว เจโตวิมุตฺตึ ซึ่งเจโตวิมุติ ปญฺฃาวิมุตฺตึ ซึ่งปัญญาวิมุติ อนาสวํ อันไม่มีอาสวะ ขยา เพราะความสิ้นไป อาสวานํ แห่งอาสวะ ท. อภิญฺฃา เพราะความรู้ยิ่ง สยํ เอง ธมฺเม ในธรรม ทิฏฺเฅ ว อันตนเห็นแล้วเทียว อุปสมฺปชฺชเข้าถึงพร้อมแล้ว วิหรติ อยู่ อิติ ดังนี้ อุทปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว ภควโตปิ โข แม้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าแล ฯ โสปิ อายสฺมา นนฺโท อ. ภิกษุชื่อว่านันทะผู้มีอายุแม้นั้น อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า อจฺจเยน โดยอันล่วงไป รตฺติยา แห่งราตรี ตสฺสา นั้น วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ วจนํ ซึ่งคำนี้ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า ปาฏิโภโค ทรงเป็นผู้ค้ำประกัน เม แห่งข้าพระองค์ ปฏิลาภาย เพื่ออันได้เฉพาะ อจฺฉราสตานํ ซึ่งร้อยแห่งนางอัปศร ท. ปญฺจนฺนํ ๕ กกุฏปาทานํ ผู้มีเท้าเพียงดังว่าเท้าของนกพิลาป ยํ ใด (โหติ) ย่อมเป็น ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ มุญฺจามิ ย่อมเปลื้อง ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิสฺสวา จากการฟังตอบ เอตสฺมา นั่น อิติ ดังนี้ ฯ

(ภควา) อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า (อาห) ตรัสแล้วว่า นนฺท ดูก่อนนันทะ เจโต อ. ใจ เต ของเธอ มยาปิ โข แม้อันเราแล ปริจฺจ วิทิโต กำหนดรู้แล้ว เจตสา ด้วยใจว่า นนฺโท อ. ภิกษุชื่อว่านันทะ สจฺฉิกตฺวา กระทำให้แจ้งแล้ว เจโตวิมุตฺตึ ซึ่งเจโตวิมุติ

ปญฺขาวิมุตฺตึ ซึ่งปัญญาวิมุติ อนาสวํ อันไม่มีอาสวะ ขยา เพราะความสิ้นไป อาสวานํ แห่งอาสวะ ท. อภิญฺขา เพราะความรู้ยิ่ง สยํ เอง ธมฺเม ในธรรม ทิฏฺเฐ ว อันตนเห็นแล้วเทียว อุปสมฺปชฺช เข้าถึงพร้อมแล้ว วิหรติ อยู่ อิติ ดังนี้ เทวตาปิ แม้ อ. เทวดา อาโรเจสิ บอกแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่ง เนื้อความนี้ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นนฺโท อ. ภิกษุชื่อว่านันทะ อายสฺมา ผู้มีอายุ สจฺฉิกตฺวา กระทำให้แจ้งแล้ว เจโตวิมุตฺตึ ซึ่งเจโตวิมุติ ปญฺขาวิมุตฺตึ ซึ่งปัญญาวิมุติ อนาสวํ อันไม่มีอาสวะ ขยา เพราะความสิ้นไป อาสวานํ แห่งอาสวะ ท. อภิญฺขา เพราะความรู้ยิ่ง สยํ เอง ธมฺเม ในธรรม ทิฏฺเฐ ว อันตนเห็นแล้วเทียว อุปสมฺปชฺช เข้าถึงพร้อมแล้ว วิหรติ อยู่ อิติ ดังนี้ เม แก่เรา นนฺท ดูก่อนนันทะ ยทาเอว โข ในกาลใดนั่นเทียวแล จิตฺตํ อ. จิต เต ของเธอ มุตฺตํ พ้นแล้ว อาสเวหิ จากอาสวะ ท. อนุปาทาย เพราะความไม่เข้าไปถือมั่น อถ ในกาลนั้น อหํ อ. เรา มุตฺโต เป็นผู้พ้นแล้ว ปฏิสฺสวา จากการฟังตอบ เอตสฺมา นั่น (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

อถโข ครั้งนั้นแล ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนี้ อุทาเนสิ ทรงเปล่งแล้ว อุทานํ ซึ่งพระอุทาน อิมํ นี้ว่า

กามปงฺโก อ. เปือกตมคือกาม ยสฺส ปุคฺคลสฺส อัน
บุคคลใด ติณฺโณ ข้ามได้แล้ว กามกณฺฏโก อ.
หนามคือกาม (ยสฺส ปุคฺคลสฺส) อันบุคคลใด
มทฺทิโต ย่ำยีแล้ว (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น

อนุปฺปตฺโต ตามบรรลุแล้ว โมหกฺขยํ ซึ่งความ
สิ้นไปแห่งโมหะ น เวธติ ย่อมไม่หวั่นไหว สุข-
ทุกฺเข ในเพราะสุขและทุกข์ อิติ ดังนี้ ตายํ
เวลายํ ในเวลานั้น ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ปุจฺฉึสุ ถามแล้ว นนฺทํ ซึ่งภิกษุชื่อว่านันทะ อายสฺมนฺตํ ผู้มีอายุว่า นนฺท ดูก่อนนันทะ อาวุโส ผู้มีอายุ ปุพฺเพ ในกาลก่อน ตฺวํ อ. ท่าน วเทสิ กล่าวแล้วว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า อุกฺกณฺฐิโต เป็นผู้กระสันขึ้น แล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อิทานิ ในกาลนี้ (จิตฺตํ) อ. จิต เต ของท่าน (โหติ) ย่อมเป็น กถํ อย่างไร อิติ ดังนี้ ฯ (นนฺโท) อ. ภิกษุชื่อว่านันทะ (อาห) กล่าวแล้วว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ อาลโย อ. ความอาลัย คิหิภาวาย เพื่อความเป็นแห่งคฤหัสถ์ นตฺถิ ย่อมไม่มี เม แก่ข้าพเจ้า อิติ ดังนี้ ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น วตฺวา กล่าวแล้วว่า นนฺโท อ. ภิกษุ ชื่อว่านันทะ อายสฺมา ผู้มีอายุ กเถติ ย่อมกล่าว อภูตํ วจนํ ซึ่งคำ อันไม่มีแล้ว พฺยากโรติ ย่อมกระทำให้แจ้ง อญฺญํ อรหตฺตผลํ ซึ่ง พระอรหัตผลอันบุคคลพึงรู้ทั่ว (นนฺโท) อ. ภิกษุ ชื่อว่านันทะ วตฺวา กล่าวแล้วว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า อุกฺกณฺฐิโต เป็นผู้กระสันขึ้น แล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อตีตทิวเสสุ ในวันอันล่วงไปแล้ว ท. กเถติ ย่อมกล่าวว่า อาลโย อ. ความอาลัย คิหิภาวาย เพื่อความ เป็นแห่งคฤหัสถ์ นตฺถิ ย่อมไม่มี เม แก่ข้าพเจ้า อิติ ดังนี้ อิทานิ

ในกาลนี้ อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั่น ภควโต แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ

ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อตฺตภาโว อ. อัตภาพ นนฺทสฺส ของภิกษุชื่อว่านันทะ ทุจฺฉนฺนคหสทิโส เป็นสภาพเช่นกับด้วยเรือนอันบุคคลมุงบังแล้วชั่ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว อตีตทิวเสสุ ในวันอันล่วงไปแล้ว ท. อิทานิ ในกาลนี้ (อตฺตภาโว) อ. อัตตภาพ (นนฺทสฺส) ของภิกษุชื่อว่านันทะ สุจฺฉนฺนเคหสทิโส เป็นสภาพเช่นกับด้วยเรือนอันบุคคลมุงบังดีแล้ว ชาโต เกิดแล้ว หิ เพราะว่า อยํ นนฺโท อ. ภิกษุชื่อว่านันทะนี้ วายมนฺโต พยายามอยู่ (อตฺตานํ) ปาเปตุํ เพื่อันยังตนให้บรรลุ มตฺถกํ ซึ่งที่สุด ปพฺพชิตกิจฺจสฺส แห่งกิจของบรรพชิต ปฏฺฐาย จำเดิม ทิพฺพจฺฉรานํ (อตฺตนา) ทิฏฺฐกาลโต แต่กาลแห่งนางอัปศรผู้เป็นทิพย์ ท. อันตนเห็นแล้ว ปตฺโต บรรลุแล้ว ตํ กิจฺจํ ซึ่งกิจนั้น อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

วุฏฺฐิ อ. เม็ดฝน สมติวิชฺฌติ ย่อมรั่วรด อคารํ
ซึ่งเรือน ทุจฺฉนฺนํ อันบุคคลมุงบังแล้วชั่ว ยถา
ฉันใด ราโค อ. ราคะ สมติวิชฺฌติ ย่อมเสียดแทง
จิตฺตํ ซึ่งจิต อภาวิตํ อันบุคคลไม่ให้เป็นแล้ว
เอวํ ฉันนั้น วุฏฺฐิ อ. เม็ดฝน น สมติวิชฺฌติ
ย่อมรั่วรดไม่ได้ อคารํ ซึ่งเรือน สุจฺฉนฺนํ อันบุคคล

มุงบังดีแล้ว ยถา ฉันใด ราโค อ. ราคะ น สมติ-
วิชฺฌติ ย่อมเสียดแทงไม่ได้ จิตฺตํ ซึ่งจิต สุภาวิตํ
อันบุคคลให้เป็นดีแล้ว เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถว่า เคหํ ซึ่งเรือน ยงฺกิญฺจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อคารํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า วิรลจฺฉนฺนํ อันบุคคลมุงบังแล้วห่าง คือว่า ฉิทฺทาวฉิทฺทํ อันมีช่องใหญ่และช่องน้อย (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ทุจฺฉนฺนํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า วสฺสวุฏฺฐิ อ. เม็ดแห่งฝน วินิวิชฺฌติ ย่อมรั่วรดได้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สมติวิชฺฌติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ราโค อ. ราคะ สมติวิชฺฌติ ย่อมเสียด-แทง จิตฺตํ ซึ่งจิต อภาวิตํ อันบุคคลไม่ให้เป็นแล้ว (จิตฺตสฺส) ภาวนา-รหิตตฺตา เพราะความที่แห่งจิตเป็นธรรมชาติเว้นแล้วจากภาวนา วุฏฺฐิ วิย ราวกะ อ. เม็ดฝน (สมติวิชฺฌนฺตี) รั่วรดอยู่ อคารํ ซึ่งเรือน ตํ นั้น ราโค ว อ. ราคะเทียว (สมติวิชฺฌติ) ย่อมเสียดแทง (จิตฺตํ) ซึ่งจิต เกวลํ อย่างเดียว น หามิได้ สพฺพกฺกิเลสา อ. กิเลสทั้งปวง ท. โทสโมหมานาทโย มีโทสะและโมหะและมานะเป็นต้น ตถารูปํ

จิตฺตํ อติวิชฺฌนฺติเอว ย่อมเสียดแทง ซึ่งจิต อันมีรูปอย่างนั้นนั่นเทียว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อภาวิตํ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กิเลสา อ. กิเลส ท. ราคาทโย มีราคะเป็นต้น น สกฺโกนฺติ ย่อมไม่อาจ อติวิชฺฌิตุํ เพื่ออันเสียดแทง จิตฺตํ ซึ่งจิต เอวรูปํ อันมีรูปอย่างนี้ สุภาวิตํ อันบุคคลให้เป็นดีแล้ว สมถ-วิปสฺสนาภาวนาหิ ด้วยสมถะภาวาและวิปัสสนาภาวนา ท. วุฏฺฐิ วิย ราวกะ อ. เม็ดฝน (อนติวิชฺฌนฺตี) รั่วรดไม่ได้อยู่ เคหํ ซึ่งเรือน สุจฺฉนฺนํ อันบุคคลมุงบังดีแล้ว อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สุภาวิตํ อิติ ดังนี้ ฯ

๒๕. ๑๑๔/๑๘ กปฺปโกปิ กณฺฑํ วิสฺสชฺเชตฺวา ตสฺส เป็นต้นไป.

กปฺปโกปิ แม้ อ. นายกัปปกะ วิสฺสชฺเชตฺวา จำหน่ายแล้ว ภณฺฑํ ซึ่งสิ่งของ คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก ตสฺส คทฺรภสฺส ของฬานั้น อาห กล่าวแล้วว่า ตาต แน่ะพ่อ ตฺวํ อ. เจ้า เอหิ จงมาเกิด มยํ อ. เรา ท. คมิสฺสาม จักไป อิติ ดังนี้ ฯ (คทฺรโภ) อ. ฬา (อาห) กล่าวแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. คจฺฉถ จงไปเกิด อหํ อ. ข้าพเจ้า น คมิสฺสามิ จักไม่ไป อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น (กปฺปโก) อ. นายกัปปกะ ยาจิตฺวา วิงวอนแล้ว นํ คทฺรภํ ซึ่งฬานั้น ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ จินฺเตตฺวา คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา นํ คทฺรภํ ยังฬานั้น อนิจฺฉนฺตํ ตัวไม่ปรารถนาอยู่ ภาเยตฺวา ให้กลัวแล้ว เนสฺสามิ จักนำไป อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

อหํ อ. เรา กริสฺสามิ จักกระทำ ปโตทํ ซึ่งปฏัก
โสฬสงฺคุลิกณฺฏกํ อันมีหนามอันบัณฑิตกำหนด
แล้วด้วยนิ้วมือ ๑๖ เต แก่เจ้า สญฺฉินฺทิสฺสามิ
จักทิ่มแทง กายํ ซึ่งกาย เต ของเจ้า คทฺรภ
แน่ะฬา ตฺวํ อ. เจ้า ชานาหิ จงรู้ เอวํ อย่างนี้เถิด
อิติ ดังนี้ ฯ

คทฺรโภ อ. ฬา สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น วตฺวา กล่าวแล้วว่า เอวํ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเต มีอยู่ อหํปิ แม้ อ. ข้าพเจ้า ชานิสฺสามิ จักรู้ กตฺตพฺพํ กิจฺจํ ซึ่งกิจอันข้าพเจ้าพึงกระทำ เต แก่ท่าน อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

ตฺวํ อ. ท่าน กริสฺสสิ จักกระทำ ปโตทํ ซึ่งปฏัก
โสฬสงฺคุลิกณฺฏกํ อันมีหนามอันบัณฑิตกำหนด
แล้วด้วยนิ้วมือ ๑๖ เม แก่ข้าพเจ้า อหํ อ.ข้าพเจ้า
ปติฏฺฐหิตฺวาน จักยืนอยู่เฉพาะแล้ว ปุรโต ข้างหน้า
อุทฺธริตฺวาน จักยกขึ้นแล้ว ปจฺฉโต ข้างหลัง
ภณฺฑํ ยังสิ่งของ เต ของท่าน ปาตยิสฺสามิ
จักให้ตกไป ภปฺปก ข้าแต่ท่านกัปปกะ ตฺวํ อ.
ท่าน ชานาหิ จงรู้ เอวํ อย่างนี้เถิด อิติ ดังนี้ ฯ

วาณิโช อ. พ่อค้า สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้วว่า เอโส คทฺรโภ อ.ฬานี้ วทติ ย่อมกล่าว เอวํ อย่างนี้ มํ กระเรา การเณน เพราะเหตุ เกน นุ โข อะไรหนอแล อิติ ดังนี้ โอโลเกนฺโต แลดูอยู่ อิโต จ ข้างนี้ด้วย อิโต จ ข้างนี้ด้วย ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ คทฺรภึ ซึ่งนางฬานั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้วว่า เอโส คทฺรโภ อ. ฬานี้ อิมาย คทฺรภิยา สิกฺขาปิโต จักเป็นผู้อันนางฬานี้ให้สำเหนียกแล้ว เอวํ อย่างนี้ ภวิสฺสติ จักเป็น อหํ อ. เรา ปโลเภตฺวา จักประเล้าประโลมแล้ว ตํ คทฺรภํ ซึ่งฬานั้น มาตุคาเมน ด้วยมาตุคาม (วจเนน) ด้วยคภว่า อหํ อ. เรา อาเนสฺสามิ จักนำมา คทฺรภึ ซึ่งนางฬา เอวรูปึ ผู้มีรูปอย่างนี้ เต เพื่อเจ้า อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

อหํ อ. เรา อานยิสฺสามิ จักนำมา นารึ ซึ่งนาง
จตุปฺปทึ ผู้มีเท้า ๔ สงฺขมุขึ ผู้มีหน้าเพียงดังว่าสังข์
สพฺพงฺคโสภินึ ผู้มีอวัยวะทั้งปวงงาม (กตฺวา)
กระทำ ภริยํ ให้เป็นภรรยา เต ของเจ้า คทฺรภ
แน่ะฬา ตฺวํ อ. เจ้า ชานาหิ จงรู้ เอวํ อย่างนี้เถิด
อิติ ดังนี้ ฯ

คทฺรโภ อ. ฬา สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น ตุฏฺฐจิตฺโต ผู้มีจิตอันยินดีแล้ว อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งถาถา อิมํ นี้ว่า

ตฺวํ อ. ท่าน อานยิสฺสสิ จักนำมา นารึ ซึ่งนาง จตุปฺปทึ ผู้มีเท้า ๔ สงฺขมุขึ ผู้มีหน้าเพียงดังว่าสังข์ สพฺพงฺคโสภินึ ผู้มีอวัยวะทั้งปวงงาม (กตฺวา) กระทำ ภริยํ ให้เป็นภรรยา เม ของข้าพเจ้า กปฺปก ข้าแต่ท่านกัปปกะ ตฺวํ อ. ท่าน ชานาหิ จงรู้ เอวํ อย่างนี้เถิด กปฺปกะ ข้าแต่ท่านกัปปกะ อหํ อ. ข้าพเจ้า คมิสฺสามิ จักไป โยชนานิ สิ้นโยชน์ ท. จตุทฺทส ๑๔ ภิยฺโย ยิ่ง อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น กปฺปโก อ. นายกัปปกะ (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตฺวํ อ.เจ้า เอหิ จงมาเถิด อิติ ดังนี้ นํ คทฺรภํ กะฬานั้น คเหตฺวา จับเอาแล้ว อคมาสิ ได้ไปแล้ว สกฏฺฐานํ สู่ที่อันเป็นของตน ฯ โส คทฺรโภ อ. ฬานั้น อาห กล่าแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อโวจุตฺถ ได้กล่าวแล้วว่า อหํ อ. เรา อานยิสฺสามิ จักนำมา ภริยํ ซึ่งภรรยา เต เพื่อเจ้า อิติ ดังนี้ มํ กะข้าพเจ้า นนุ มิใช่หรือ อิติ ดังนี้ ตํ กปฺปกํ กะนายกัปปกะนั้น กติปาหจฺจเยน โดยอันล่วงไปแห่งวันแม้เล็กน้อย ฯ (กปฺปโก) อ. นายกัปปกะ (อาห) กล่าวแล้วว่า อาม เออ (ตํ วจนํ) อ. คำนั้น (มยา) อันเรา วุตฺตํ กล่าวแล้ว อหํ อ. เรา น ภินฺทิสฺสามิ จักไม่ทำลาย กถํ ซึ่งถ้อยคำ อตฺตโน ของตน อหํ อ. เรา อานยิสฺสามิ จักนำมา ภริยํ ซึ่งภรรยา เต เพื่อเจ้า ปน แต่ว่า อหํ อ. เรา ทสฺสามิ

จักให้ วฏฺฏํ ซึ่งวัฏ ตุยฺหํ แก่เจ้า เอกกสฺสเอว ผู้เดียวนั่นเทียว ตํ วฏฺฏํ อ.วัฏนั้น ปโหตุ วา จงเพียงพอหรือ มา ปโหตุ วา หรือว่าจงอย่าเพียงพอ ตุยฺหํ แก่เจ้า ทุติยสฺส ผู้เป็นที่สอง อตฺตโน ของตน ตฺวํเอว อ. เจ้านั่นเทียว ชาเนยฺยาสิ พึงรู้ ปุตฺตาปิ แม้ อ. ลูก ท. ชายิสฺสนฺติ จักเกิด อนฺวาย เพราะอาศัย สํวาสํ ซึ่งอัน อยู่ร่วมกัน โว แห่งเจ้า ท. อุภินฺนํ ทั้งสอง ตํ วฏฺฏํ อ. วัฏนั้น ปโหตุ วา จงเพียงพอหรือ มา ปโหตุ วา หรือว่าจงอย่าเพียงพอ ตุหํ แก่เจ้า สทฺธึ พร้อม พหูหิ ปุตฺเตหิ ด้วยลุก ท. มาก เตหิปิ แม้เหล่านั้น ตฺวํเอว อ. เจ้านั่นเทียว ชาเนยฺยาสิ พึงรู้ อิติ ดังนี้ ฯ คทฺรโภ อ. ฟ้า ตสฺมึ กปฺปเก ครั้นเมื่อนายกัปปกะนั้น กเถนฺเตเอว กล่าวอยู่นั่นเทียว อนเปกฺโข เป็นผู้ไม่มีความเยื่อใย อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

เรื่องนายจุนทสูกริก

๒๖. ๑๑๖/๑๖ ตั้งแต่ โส กิร ปฺจปณฺณาส วสฺสานิ สูกเร เป็นต้นไป.

กิร ได้ยินว่า โส จุนฺทสูกิรโก อ. นายจุนทสูกริกนั้น วธิตฺวา ฆ่าแล้ว สูกเร ซึ่งสุกร ท. ขาทนฺโต จ เคี้ยวกินอยู่ด้วย วิกฺกีณนฺโต จ ขายอยู่ด้วย กปฌปสิ สำเร็จแล้ว ชีวิตํ ซึ่งชีวิต วสฺสานิ สิ้นปี ท. ปญฺจปณฺณาส ๕๕ ฯ ฉาตกกาเล ในกาลแห่งบุคคลหิวแล้ว (โส จุนฺทสูกริโก) อ. นายจุนทสูกริกนั้น อาทาย พาเอาแล้ว วีหิ ซึ่งข้าวเปลือก ท. สกเฏน ด้วยเกวียน คนฺตฺวา ไปแล้ว ชนปทํ สู่ชนบท กีณิตฺวา ซื้อแล้ว คามสูกรโปตเก ซึ่งลูกแห่งสุกรของชาวบ้าน ท. เอกนาฬิทฺวินาฬิมตฺเตน วีหินา ด้วยข้าวเปลือก อันมีทะนานหนึ่งและทะนานสองเป็นประมาณ สกฏํ ยังเกวียน ปูเรตฺวา ให้เต็มแล้ว อาคนฺตฺวา มาแล้ว ปริกฺขิปิตฺวา ล้อมแล้ว เอกฏฺฐานํ ซึ่งที่อันหนึ่ง วชํ วิย ราวกะว่าคอก ปจฺฉานิเวสเน ในภายหลังแห่งที่เป็นอยู่ โรเปตฺวา ปลูกแล้ว นิวาปํ ซึ่งผัก ตตฺถเอว ฐาเน ในที่นั้นนั่นเทียว เตสํ สูกรโปต-กานํ เพื่อลูกแห่งสุกร ท. เหล่านั้น เตสุ สูกรโปตเกสุ ครั้นเมื่อลูกแห่งสุกร ท. เหล่านั้น ขาทิตฺา เคี้ยวกินแล้ว นานาคจฺเฉ จ ซึ่งกอผักต่าง ๆ ท. ด้วย สรีรวลญฺชํ จ ซึ่งเครื่องใช้สอยแห่งสรีระด้วย วฑฺฒิเตสุ เจริญแล้ว (อตฺตา) อ. ตน ยํ ยํ สูกรโปตกํ มาเรตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันยังลูกแห่งสุกรใดใดให้ตาย โหติ ย่อมเป็น พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว ตํ ตํ

สูกรโปตกํ ซึ่งลูกแห่งสุกรนั้น อาฬาหเน ในที่เป็นที่นำมาฆ่า (กตฺวา) กระทำ นิจฺจลํ ให้มีความหวั่นไหวออกแล้ว โปเถตฺวา ทุบแล้ว จตุรสฺสมุคฺคเน ด้วยฆ้อนอันมีเหลี่ยมสี่ สรีรมํสสฺส อุทฺธุมา-ยิตฺวา พหลภาวตฺถํ เพื่อความที่แห่งเนื้อแห่งสรีระ เป็นธรรมชาติพองหนาขึ้น ชตฺวา ทราบแล้วว่า (อยํ สูกโร) อ. สุกรนี้ พหลมํโส เป็นสัตว์มีเนื้อหนา ชาโต เกิดแล้ว อิติ ดังนี้ วิวริตฺวา เปิดแล้ว มุขํ ซึ่งปาก ทตฺวา ให้แล้ว ทณฺฑกํ ซึ่งท่อนไม้ ทนฺตนฺเตเร ในระหว่างแห่งฟัน อาสิญฺจติ ย่อมรอก อุณฺโหทกํ ซึ่งน้ำอันร้อน ปกฺกุฏฺฐิตํ อันเดือดพล่านแล้ว มุเข ในปาก โลหนาฬิยา ด้วยทะนานอันเป็นวิการแห่งโลหะ ฯ ตํ อุณฺโหทกํ อ. น้ำอันร้อนนั้น ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว กุจฺฉิยํ ในท้อง ปกฺกุฏฺฐิตํ เดือนพล่านแล้ว อาทาย พาเอาแล้ว กรีสํ ซึ่งคูถ นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว อโธภาเคน โดยส่วนในเบื้องต่ำ กรีสํ อ. คูถ โถกํ หน่อยหนึ่ง อตฺถิ มีอยู่ ยาว เพียงใด อาวิลํ เป็นธรรมชาติขุ่น หุตฺวา เป็น นิกฺขมติ ย่อมไหลออกไป ตาว เพียงนั้น อุทเร ครั้นเมื่อท้อง สุทฺเธ หมดจดแล้ว (ตํ อุณฺโหทกํ) อ. น้ำอันร้อนนั้น อจฺฉํ เป็นธรรมชาติใส อนาวิลํ เป็นธรรมชาติไม่ขุน (หุตฺวา) เป็น นิกฺขมติ ย่อมไหลออกไป ฯ อถ ครั้งนั้น (โส จุนฺทสูกริโก) อ. นายจุนทสูกริกนั้น อาสิญฺจติ ย่อมราด อุทกํ ซึ่งน้ำ อวเสสํ อันเหลือลง ปิฏฺฐิยํ บนหลัง อสฺส สูกรสฺส ของสุกรนั้น ฯ ตํ อุทกํ อ. น้ำนั้น กาฬจมฺมํ ยังหนังอันดำ อุปฺปาเตตฺวา ให้ลอกแล้ว คจฺฉติ ย่อมไหลไป ฯ ตโต ลำดับนั้น

(โส จุนฺทสูกริโก) อ. นายจุนทสูกริกนั้น ฌาเปตฺวา ยังไฟให้ไหม้แล้ว โลมนิ ซึ่งขน ท. ติณุกฺกาย ด้วยคบเพลิงอันเป็นวิการแห่งหญ้า ฉินฺทติ ย่อมตัด สีสํ ซึ่งศีรษะ อสินา ด้วยดาบ ติณฺเหน อันคม ฯ (โส จุนฺทสูกริโก) อ. นายจุนทสูกริกนั้น ปฏิคฺคเหตฺวา รับเอาแล้ว โลหิตํ ซึ่งเลือด ปคฺฆรนฺตํ อันไหลออกอยู่ ภาชเนน ด้วยภาชนะ มทฺทิตฺวา ขยำแล้ว มํสํ ซึ่งเนื้อ โลหิเตน ด้วยเลือด ปจิตฺวา ปิ้งแล้ว นิสินฺโน นั่งแล้ว ปุตฺตทารมชฺเฌ ในท่ามกลางแห่งบุตรและเมีย ขาทิตฺวา เคี้ยวกินแล้ว วิกฺกีณาติ ย่อมขาย เสสํ มํสํ ซึ่งเนื้ออันเหลือ ฯ ตสฺส จุนฺทสูกริกสฺส เมื่อนายจุนทสูกริกนั้น กปฺเปนฺตสฺส สำเร็จอยู่ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต อิมินา นิยาเมนเอว โดยทำนองนี้นั่นเทียว วสฺสานิ อ. ปี ท. ปญฺจปณฺณาส ๕๕ อติกฺกนฺตานิ ก้าวล่วงแล้ว ฯ

ตถาคเต ครั้นเมื่อพระตถาคต วสนฺเต เสด็จประทับอยู่ ธุรวิหาเร ในพระวิหารอันใกล้ ปุปฺผมุฏฺฐิมตฺเตน วตฺถุนา ปูชา วา อ. การบูชาด้วยวัตถุ อันมีกำแห่งดอกไม้เป็นประมาณหรือ กฏจฺฉุมตฺตภิกฺขาทนํ วา หรือว่า อ. การถวายซึ่งภิกษาอันมีทัพพีเป็นประมาณ อญฺญํ กิญฺจิ ปุญฺญํ นาม วา หรือว่า ชื่อ อ. บุญอะไร ๆ อื่น น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว เอกทิวสํปิ แม้ในวันหนึ่ง ฯ อถ ครั้งนั้น โรโค อ. โรค อุปฺปชฺชิ เกิดขึ้นแล้ว สรีเร ในสรีระ อสฺส จุนฺทสูกริกสฺส ของนายจุนทสูกริกนั้น ฯ อวีจิมหานิรยสนฺตาโป อ. ความร้อนพร้อมในนรกใหญ่ชื่อว่าอเวจี อุปฏฺฐหิ ปรากฏแล้ว ชีวนฺตสฺสเอว จุนฺท-

สูกริสฺส แก่นายจุนทสูกริก ผู้ยังเป็นอยู่อยู่นั่นเทียว ฯ อวีจิสนฺตาโป นาม ชื่อ อ. ความร้อนพร้อมในนรกชื่อว่าอเวจี ปริฬาโห เป็นความเร่าร้อน ภินฺทนสมตฺโถ อันสามารถเพื่ออันทำลาย อกฺขีนิ ซึ่งนัยน์ตา ท. (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคล โยชนสเต ฐตฺวา โอโลเกนฺตสฺส ผู้ยืนแล้วแลดูอยู่ ในที่อันมีร้อยแห่งโยชน์เป็นประมาณ โหติ ย่อมเป็น ฯ

เรื่องพระเทวทัต

๒๗. ๑๓๑/๑๘ ตั้งแต่ โส ปริหีนลาภสกฺกาโร โกหญฺเขน เป็นต้นไป.

โส เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัตนั้น ปริหีนลาภสกฺกาโร ผู้มีลาภและสักการะอันเสื่อมรอบแล้ว ชีวิตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเป็นอยู่ โกหญฺเขน ด้วยการหลอกลวง (หุตฺวา) เป็น อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ยาจิตฺวา ทูลขอแล้ว วตฺถูนิ ซึ่งวัตถุ ท. ปญฺจ ๕ ภควตา ปฏิกฺขิตฺโต ผู้อันพระมีพระ-ภาคเจ้าทรงห้ามแล้วว่า เทวทตฺต ดูก่อนเทวทัต อลํ อ. อย่าเลย โย ภิกฺขุ อ. ภิกษุใด อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา (โส ภิกฺขุ) อ. ภิกษุนั้น อารญฺฃโก จงเป็นผู้อยู่ในป่า โหตุ จงเป็นเถิด อิติ ดังนี้ (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ วจนํ อ. คำ กสฺส ของใคร โสภณํ เป็นคำงาม (โหติ) ย่อมเป็น (วจนํ) อ. พระดำรัส ตถาค-ตสฺส ของพระตถาคต (โสภณํ) เป็นคำงาม (โหติ) ย่อมเป็น กึ หรือ อุทาหุ หรือว่า (วจนํ) อ. คำ มม ของเรา (โสภณํ) เป็นคำงาม (โหติ) ย่อมเป็น หิ ก็ อหํ อ. ข้าพเจ้า วทามิ ย่อมกล่าว เอวํ อย่างนี้ว่า ภนฺเต ข้าแต่องค์ผู้เจริญ สาธุ ดังข้าพระองค์ทูลขอพระโอกาส ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อรญฺฃิกา จงเป็นผู้อยู่ในป่า อสฺสุ จงเป็น ยาวชีวํ กำหนดเพียงใดแห่งชีวิต ปิณฺฑปาติกา จงเป็นผู้เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต (อสฺสุ) จงเป็น (ยาวชีวํ) กำหนดเพียงใดแห่งชีวิต ปํสุกูลิกา จงเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุล (อสฺสุ) จงเป็น

(ยาวชีวํ) กำหนดเพียงใดแห่งชีวิต รุกฺขมูลิกา จงเป็นผู้อยู่ที่โคนของต้นไม้ (อสฺสุ) จงเป็น (ยาวชีวํ) กำหนดเพียงใดแห่งชีวิต น ขาเทยฺยุํ ไม่พึงเคี้ยวกิน มจฉมํสํ ซึ่งปลาและเนื้อ (ยาวชีวํ) กำหนดเพียงใดแห่งชีวิต (อิติ) ดังนี้ อุกฺกฏฺฐวเสน ด้วยอำนาจแห่งข้อปฏิบัติอันอุกฤษฏ์ อิติ ดังนี้ วตฺวา กล่าวแล้วว่า โย ภิกฺขุ อ. ภิกษุใด มุจฺจิตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันพ้น ทุกฺขา จากทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น โส ภิกฺขุ อ. ภิกษุนั้น อาคจฺฉตุ จงมา สทฺธึ กับ มยา ด้วยเรา อิติ ดังนี้ ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว

เอกจฺเจ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. บางพวก นวปพฺพชิตา ผู้บวชแล้วใหม่ มนฺทพุทฺธิโน ผู้มีความรู้อันอ่อน สุตฺวา ฟังแล้ว วจนํ ซึ่งคำ ตสฺส เทวทตฺตสฺส ของภิกษุชื่อว่าเทวทัตนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต อาห กล่าวแล้ว กลฺยาณํ วจนํ ซึ่งคำอันงาม มยํ อ. เรา ท. วิจริสฺสาม จักเที่ยวไป สทฺธึ กับ เอเตน เทวทตฺเตน ด้วยภิกษุชื่อว่าเทวทัตนั้น อิติ ดังนี้ อเหสุํ ได้เป็นแล้ว เอกโต ว โดยความเป็นอันเดียวกันเทียว สทฺธึ กับ เตน เทวทตฺเตน ด้วยภิกษุชื่อว่าเทวทัตนั้น ฯ โส เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัตนั้น ชนํ ยังชน ลูกขปฺปสนฺนํ ผู้เลื่อมใสแล้วในวัตถุเศร้าหมอง สญฺญาเปนฺโต ให้รู้พร้อมอยู่ เตหิ ปญฺจหิ วตฺถูหิ ด้วยวัตถุ ท. ๕ เหล่านั้น สทฺธึ พร้อม ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. ปญฺจสเตหิ ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ วิญฺญาเปตฺวา ยังบุคคลให้ขอแล้ว กุเลสุ ในตระกูล ท. ภุญฺชนฺโต บริโภคอยู่ ปรกฺกมิ พยายามแล้ว สงฺฆเภทาย

เพื่ออันทำลายซึ่งสงฆ์ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ โส เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัตตั้น ภควตา ปุฏฺโฐ ผู้อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามแล้วว่า เทวทตฺต ดูก่อนเทวทัต กิร ได้ยินว่า ตฺวํ อ. เธอ ปรกฺกมสิ ย่อมระเกียกตะกาย สงฺฆเภทาย เพื่ออันทำลายซึ่งสงฆ์ จกฺกเภทาย เพื่ออันทำลายซึ่งจักร สจฺจํ จริงหรือ อิติ ดังนี้ วตฺวา ทูลแล้วว่า ภควา ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า อหํ อ. ข้าพระองค์ (ปรกฺกมามิ) ย่อมตะเกียกตะกาย (สงฺฆเภทาย) เพื่ออันทำลายซึ่งสงฆ์ (จกฺกเภทาย) เพื่ออันทำลายซึ่งจักร สจฺจํ จริง อิติ ดังนี้ (ภควตา) โอวทิโตปิ ผู้แม้อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสั่งสอนแล้ว (วจเนหิ) ด้วยพระดำรัส ท. อันมีพระดำรัสว่า เทวทตฺต ดูก่อนเทวทัต สงฺฆเภโท อ. การทำลายซึ่งสงฆ์ ครุโก โข เป็นอาการหนักแล (โหติ) ย่อมเป็น อิติอาทีหิ ดังนี้เป็นต้น อนาทยิตฺวา ไม่เอื้อเฟื้อแล้ว วจนํ ซึ่งพระดำรัส สตฺถุ ของพระศาสดา ปกฺกนฺโต หลีกไปแล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว อานนฺทํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าอานนท์ อายสฺมนฺตํ ผู้มีอายุ จรนฺตํ ผู้เที่ยวไปอยู่ ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต อาห กล่าวแล้วว่า อานนฺท แน่ะอานนท์ อาวุโส ผู้มีอายุ อชฺชตคฺเคทานิ ในกามีวันนี้เป็นเบื้องต้น อหํ อ. ข้าพเจ้า กริสฺสามิ จักกระทำ อุโปสถํ ซึ่งอุโบสถ กริสฺสมิ จักกระทำ สงฺฆกมฺมํ ซึ่งสังฆกรรม อญฺญตฺรเอว ภควตา แยกจากพระผู้มีพระภาคเจ้านั่นเทียว อญฺญตฺร ภิกฺขุสงฺฆา แยกจากหมู่แห่งภิกษุ อิติ ดังนี้ ฯ เถโร อ. พระเถระ อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ภควโต แด่

พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น อุปฺปนฺนธมฺมสํเวโค ทรงเป็นผู้มีความสังเวชในธรรมอันเกิดขึ้นแล้ว หุตฺวา เป็น ปริวิตกฺเกตฺวา ทรงพระปริวิตกแล้วว่า เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต กโรติ จะกระทำ ปจนกมฺมํ ซึ่งกรรมอันเป็นเหตุไหม้ อวีจิมฺหิ ในนรกชื่อว่าอเวจี อตฺตโย แก่ตน อนตฺถนิสหฺสิตํ อันอาศัยแล้วซึ่งความฉิบหายมิใช่ความเจริญ โลกสฺส แก่โลก สเทวกสฺส อันเป็นไปกับด้วยเทวดา อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(กมฺมานิ) อ. กรรม ท. อสาธูนิ จ อันไม่ยัง
ประโยชน์ให้สำเร็จด้วย อตฺตโน อหิตานิ จ
อันไม่เกื้อกูล แก่ตนด้วย สุกรานิ เป็นกรรมอัน
บุคคลกระทำได้โดยง่าย (โหนฺติ) ย่อมเป็น ยํ
เว กมฺมํ อ. กรรมใดแล หิตํ จ เป็นกรรม
เกื้อกูลด้วย สาธุํ จ เป็นกรรมยังประโยชน์ให้
สำเร็จด้วย (โหติ) ย่อมเป็น ตํ เว กมฺมํ
อ. กรรมนั้นแล ปรมทุกฺกรํ เป็นกรรมอันบุคคล
กระทำได้โดยยากอย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น อิติ
ดังนี้

อุทาเนสิ ทรงเปล่งแล้ว อุทานํ ซึ่งพระอุทาน อิมํ นี้ ปุน อีกว่า

สาธุ อ. กรรมอันยังประโยชน์ให้สำเร็จ สาธุนา

อันบุคคลผู้ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สุกรํ กระทำได้
โดยง่าย สาธุ อ. กรรมอันยังประโยชน์ให้สำเร็จ
ปาเปน อันบุคคลผู้ลามก ทุกฺกรํ กระทำได้โดยยาก
ปาปํ อ. กรรมอันลามก ปาเปน อันบุคคลผู้ลามก
สุกรํ กระทำได้โดยง่าย ปาปํ อ. กรรมอันลามก
อริเยหิ อันพระอริยเจ้า ท. ทุกฺกรํ กระทำได้
โดยยาก อิติ ดังนี้ ฯ

๒๘. ๑๓๓/๑๘ ตั้งแต่ อายสฺมนฺตํ ปน สารีปุตฺตํ ภิกฺขุสงฺฆปริวุตํ เป็นต้นไป.

ปน ก็ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว สารีปุตฺตํ ซึ่งพระสารีบุตร อายสฺมนฺตํ ผู้มีอายุ ภิกฺขุสงฺฆปริวุตํ ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว อาคจฺฉนฺตํ ผู้มีอยู่ อากาเสน โดยอากาส อาหํสุ กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สารีปุตฺโต อ. พระสารีบุตร อายสฺมา ผู้มีอายุ อตฺตทุติโย ว ผู้มีตนเป็นที่สองเทียว คโต ไปแล้ว คมนกาเล ในกาลอันเป็นที่ไป อิทานิ ในกาลนี้ (สารีปุตฺโต) อ. พระสารีบุตร มหาปริวาโร ผู้มีบริวารมาก อาคจฺฉนฺโต มาอยู่ โสภติ ย่อมงาย อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปุตฺโต อ. บุตร มม ของเรา

(อาคจฺฉนฺโต) มาอยู่ (สนฺติกํ) สู่สำนัก (มม) ของเรา (โสภติ) ย่อมงาน อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ ปุตฺโต อ. บุตร มม ของเรา อาคจฺฉนฺโต มาอยู่ สนฺติกํ สู่สำนัก มม ของเรา โสภติเอว ย่อมงามนั่นเทียว (อตฺตโน) นิพฺพตฺตกาเลปิ แม้ในกาลแห่งตน บังเกิดแล้ว ติรจฺฉานโยนิยํ ในกำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉาน อิติ ดังนี้ กเถสิ ตรัสแล้ว ชาตกํ ซึ่งชาดก อิทํ นี้ว่า

อตฺโถ อ. ความเจริญ โหติ ย่อมี สีลวตํ ชนานํ
แก่ชน ท. ผู้มีศีล ปฏิสนฺถารวุตฺตินํ ผู้มีความ
ประพฤติในปฏิสันถาร ตฺวํ อ. ท่าน ปสฺส จงดู
ลกฺขณํ ซึ่งเนื้อชื่อว่าลักขณะ อายนฺตํ ผู้มาอยู่
ฃาติสงฺฆปุรกฺขตํ ผู้อันหมู่แห่งญาติกระทำแล้ว
ในเบื้องหน้า อถ เออก็ ตฺวํ อ. ท่าน ปสฺสสิ
ย่อมเห็น กาลํ ซึ่งเนื้อชื่อว่ากาละ อิมํ นี้
ฃาตีนํ สุวิหีนํ ว ผู้เสื่อมวิเศษด้วยดีแล้ว จากญาติ
ท. เทียว อิติ ดังนี้ ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กิร ได้ยินว่า เทวทตฺโต อ. พระเทวทัต อคฺคสาวเก ยังพระอัครสาวก ท. เทฺว ๒ นิสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว ปสฺเสสุ ในข้าง ท. อุโภสุ ทั้งสอง กริ กระทำแล้ว อนุกิริยํ กระทำตาม ตุมฺหากํ ซึ่ง พระองค์ ท. (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ. เรา เทเสสฺสามิ จักแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม พุทฺธลีฬฺหาย ด้วยอันเยื้องกรายแห่งพระพุทธเจ้า อิติ

ดังนี้ อิต ดังนี้ ภิกฺขูหิ อันภิกษุ ท. วุตฺเต กราบทูลแล้ว ปุน อีก วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอโส เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัตนั่น (วายมติ) ย่อมพยายาม (กาตุํ) เพื่ออันกระทำ (อนุกิริยํ) กระทำตาม (มมํ) ซึ่งเรา อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ เอโส เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัตนั่น วายมิ พยายามแล้ว กาตุํ เพื่ออันกระทำ อนุกิริยํ กระทำตาม มมํ ซึ่งเรา ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน ปน แต่ว่า (เอโส เทวทตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัตนั่น น สกฺขิ ไม่อาจแล้ว (กาตุํ) เพื่ออันกระทำ (อนุกิริยํ) กระทำตาม (มมํ) ซึ่งเรา อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ตรัสแล้ว นทีจรกากชาตกํ ซึ่งชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยกาตัวเที่ยวไปในน้ำว่า

(สวิฏฺฐกภริยา) อ. ภรรยาแห่งกาชื่อว่าสวิฏฐกะ
(อาห) กล่าวแล้วว่า วีรก แน่ะกาชื่อว่าวีรกะ
อปิ เออก็ ตฺวํ อ. ท่าน ปสฺเสสิ ย่อมเห็น สกุณํ
ซึ่งนก มญฺชุภาณกํ ผู้ร้องเพราะ มยุรคีวสงฺกาสํ
ผู้มีสร้อยคอเพียงดังว่าสร้อยคอแห่งนกยูง สวิฏฺฐกํ
ชื่อว่าสวิฏฐกะ ปตึ ผู้เป็นผัว มยฺหํ ของเราหรือ
(อิติ) ดังนี้ (วีรโก) อ. กาชื่อว่าวีรกะ (อาห)
กล่าวแล้วว่า สวิฏฺฐโก อ. กาชื่อว่าสวิฏฐกะ อนุกรํ
กระทำตามอยู่ (อาการํ) ซึ่งอาการ ปกฺขิโน
ของปักษี อุทกถลจรสฺส ผู้เที่ยวไปในน้ำและบก
อามกมจฺฉโภชิโน ผู้บริโภคซึ่งปลาดิบโดยปกติ

นิจฺจํ เป็นนิจ ตสฺส นั้น เสวาเลหิ อันสาหร่าย

ท. ปลิคุณฺฐิโต พันรอบแล้ว มโต ตายแล้ว

(อิติ) ดังนี้ อิติ ดังนี้

อารพฺภ ทรงปรารภ กถํ ซึ่งถ้อยคำ ตถารูปํเอว อันมีรูปอย่างนั้นนั่นเทียว ทิวเสสุ ในวัน ท. อปเรสุปิ แม้เหล่าอื่นอีก กเถสิ ตรัสแล้ว ชาตกานิ ซึ่งชาดก ท. เอวมาทีนิ อันมีคำเป็นต้นอย่างนี้ว่า

อยํ ครุโฬ อ. นกกระไนนี้ วิตุทํ เมื่อเจาะ วนานิ

ซึ่งหมู่ไม้อันตั้งอยู่ในป่า ท. อจาริ วต ได้เที่ยวไป

แล้วหนอ กฏฺฐงฺครุกฺเขสุ ในต้นไม้อันเป็นส่วน

แห่งฟืน ท. อสารเกสุ อันมีแก่นหามิได้ อถ

ครั้งนั้น (อยํ ครุโฬ) อ. นกกระไนนี้ อาสทา

มาถึงแล้ว ครุโฬ อ. นกกระไน อภิทา ได้ทำลาย

แล้ว อุตฺตมงฺคํ ซึ่งอวัยวะอันสูงสุด ยตฺถ ขทิเร

ที่ไม้ตะเคียนใด (ตํ) ขทิรํ ซึ่งไม้ตะเคียนนั้น

ชาตสารํ อันมีแก่นเกิดแล้ว อิติ จ ดังนี้ด้วย

ว่า ลสี เต (หตฺถินาเคน) นิปฺผลิตา จ อ. ไขข้อ

ของท่าน อันช้างตัวประเสริฐ ให้ไหลออกแล้ว

ด้วย มตฺถโก (เต หตฺถินาเคน) วิทาลิโต จ

อ. กระหม่อม ของท่าน อันช้างตัวประเสริฐ

ทำลายแล้วด้วย สพฺพา เต ผาสุกา (หตฺถินาเคน)

ภคฺคา จ อ. ซี่โครง ท. ทั้งปวง ของท่าน อัน

ช้างตัวประเสริฐ หักแล้วด้วย สมฺม แน่ะสหาย

ตฺวํ อ. ท่าน วิโรจสิ ย่อมงามวิเศษ อิทานิ ใน

กาลนี้ อิติ จ ดังนี้ด้วย ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา อารพฺภ ทรงปรารภ กถํ ซึ่งถ้อยคำว่า เทวทตฺโต อ. พระเทวทัต อกตญฺญู เป็นคนอกตัญญู (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ปุน อีก กเถสิ ตรัสแล้ว ชาตกานิ ซึ่งชาดก ท. อันมีคำว่า

(สกุโณ) อ. นก (อาห) กล่าวแล้วว่า มยํ

อ. เรา ท. อกรมฺหา ว ได้กระทำแล้วเทียว กิจฺจํ

ซึ่งกิจ เต ของท่าน ยํ พลํ อ. กำลังใด อมฺหํ

เส ของเรา ท. สิ อหุ ว ได้มีแล้วเทียว (เตน

พเลน) ด้วยกำลังนั้น มิคราช ข้าแต่เนื้อผู้พระ

ราชา นโม อ. ความนอบน้อม อตฺถุ จงมี เต

แก่ท่าน มยํ อ. เรา ท. ลภามฺห เส ย่อมได้สิ

กิญฺจิ ซึ่งอะไร ๆ อปิ บ้างหรือ (อิติ) ดังนี้

(สีโห) อ. สีหะ (อาห) กล่าวแล้วว่า ตฺวํ

อ. ท่าน ทนฺตนฺตรคโต เป็นผู้ไปแล้วในระหว่างฟัน

มม ของเรา โลหิตภกฺขสฺส ผู้มีเลือดเป็นภักษา

กุพฺพโต ผู้กระทำอยู่ ลุทฺทานิ ซึ่งกรรมอันชั่วร้าย

ท. นิจฺจํ ตลอดกาลเป็นนิจ สนฺโต เป็นอยู่

ชีวสิ ยังเป็นอยู่ได้ ยํปิ แม้ใด ตํ เต ชีวนํ

อ. อันยังเป็นอยู่ได้แห่งท่านนั้น พหุํ เป็นบุญมาก

(ภูตํ) เป็นแล้ว (อิติ) ดังนี้ อิติอาทีนิ ดังนี้

เป็นต้น ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา อารพฺภ ทรงพระปรารภ ปริสกฺกนํ ซึ่งความตะเกียกตะกาย วธาย เพื่ออันปลงพระชนม์ อสฺส เทวทตฺตสฺส แห่งพระเทวทัตนั้น ปุน อีก กเถสิ ตรัสแล้ว ชาตกานิ ซึ่งชาดก ท. อันมีคำว่า

เสปณฺณิ ดูก่อนไม้ระรื่น ตฺวํ อ. ท่าน เสยฺยสิ

ย่อมกลิ้งมา ยํ ใด เอตํ กมฺมํ อ. กรรมนั่น

กุรุงฺคสฺส อันกวาง ฆาตํ รู้แล้ว อหํ อ. เรา

คจฺฉามิ จะไป เสปณฺณึ สู่ไม้ระรื่น อญฺญํ ต้นอื่น

(หิ) เพราะว่า ผลํ อ. ผล เต ของท่าน เม

อันเรา น รุจฺจเต ย่อมไม่ชอบใจ อิติอาทีนิ

ดังนี้เป็นต้น ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา กถาสุ ครั้งเมื่อถ้อยคำ ท. ว่า เทวทตฺโต อ. พระเทวทัต ปริหีโน เสื่อมรอบแล้ว อุภโต วิปากโต จากผลทั้งสอง ลาภสกฺการโต จ คือจากลาภและสักการะด้วย สามญฺญโต จ คือจากคุณเครื่องความเป็นแห่งสมณะด้วย อิต ดังนี้ ปวตฺตมานาสุ เป็นไปอยู่ ปุน อีก วตฺวา ตรัสแล้วว่า (เทวทตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต (ปริหายติ) ย่อมเสื่อมรอบ อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ (เทวทตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต ปริหีโนเอว เสื่อมรอบแล้วนั่นเทียว

ปุพฺเพปิ แม้ในกาก่อน อิติ ดังนี้ กเถสิ ตรัสแล้ว ชาตกานิ ซึ่งชาดก ท. อันมีคำว่า

อกฺขี อ. นัยน์ตา ท. ภินฺนา แตกแล้ว ปโฏ อ. แผ่นผ้า นฏฺโฐ ฉิบหายแล้ว จ อนึ่ง ภณฺฑนํ อ. ความแตกร้าว (ตว ภริยาย) อันภรรยาของท่าน (กตํ) กระทำแล้ว สขีเคเห ในเรือนของหญิงผู้เป็นสหาย (เต ชายปติกา) อ. เมียและผัว ท. เหล่านั้น ปทุฏฺฐกมฺมนฺตา เป็นผู้มีการงานอันโทษประทุษร้ายแล้ว อุภโต ปเถสุ ในทา ท. ทั้งสอง อุทกมฺหิ จ คือในน้ำด้วย ถลมฺหิ จ คือบนบกด้วย (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติอาทีนิ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับอยู่ ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ อารพฺภ ทรงพระปรารภ เทวทตฺตํ ซึ่งพระเทวทัต กเถตฺวา ตรัสแล้ว ชาตกานิ ซึ่งชาดก ท. พหูนิ มาก เอวํ อย่างนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ราชคหโต จากเมืองราชคฤห์ สาวตฺถึ สู่เมืองสาวัตถี กปฺเปสิ ทรงสำเร็จแล้ว วาสํ ซึ่งการประทับอยู่ เชตวนมหาวิหาเร ในพระวิหารใหญ่ชื่อว่าเชตวัน ฯ

๒๙. ๑๓๘/๙ ตั้งแต่ ภิกฺขู เอตฺตกํ ฅานํ คนฺตฺวา เทวทตฺโต เป็นต้นไป.

ภิกขู อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังถ้อยคำว่า เทวทตฺโต อ. พระเทวทัต คนฺตฺวา ไปแล้ว เอตฺตกํ ฅานํ สู่ที่อันมีประมาณเท่านี้ อลภิตฺวา ว ไม่ได้แล้ว ทฏฺฐุํ เพื่ออันเห็น สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดาเทียว ปวิฏฺโฐ เข้าไปแล้ว ปฐวี สู่แผ่นดิน อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เทวทตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต อปรชฺฌิตฺวา ผิดแ้ว มยิ ในเรา ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว ปฐวึ สู่แผ่นดิน อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ (เทวทตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต (อปรชฺฌิตฺวา) ผิดแล้ว (มยิ) ในเรา ปวิฏฺโฐเอว เข้าไปแล้ว (ปฐวึ) สู่แผ่นดินนั่นเทียว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ตรัสแล้ว ชาตกํ ซึ่งชาดก อิมํ นี้ว่า

เจ หากว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ทชฺชา พึงให้
ปฐวึ ซึ่งแผ่นดิน สพฺพํ ทั้งปวง โปสสฺส แก่
บุรุษ อกตญฺญุสฺส ผู้เป็นคนอกตัญญู วิวรทสฺสิโน
ผู้มีปกติเห็นซึ่งช่อง นิจฺจํ เป็นนิจไซร้ (โส
ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น นเอว นํ ปฺริสํ อภิราธเย
ไม่พึงยังบุรุษนั้น ได้ยินดียิ่งนั่นเทียว อิติ ดังนี้
เป็นต้น

ทีเปตุํ เพื่ออันทรงแสดง (อตฺตโน) หตฺถิราชกาเล มคฺคมุฬฺหํ ปุริสํ

สมสฺสาเสตฺวา อตฺตโน ปิฏฺฐึ อาโรเปตฺวา เขมนฺตํ ปาปิตสฺส เตน มหาปุริเสน ปุน ติกฺขตฺตุํ อาคนฺตฺวา อคฺคฏฺฐาเน มชฺฌิมฏฺฐาเน มูเล อิติ เอวํ ทนฺเต ฉินฺทิตฺวา ตติยวาเร มหาปุริสสฺส จกฺขุปถํ อติกฺกมนฺตสฺส ตสฺส เทวทตฺตสฺส ปฐวึ ปวิฏฺฐภาวํ ซึ่งความที่แห่งพระเทวทัตนั้น ผู้อันพระมหาบุรุษนั้น ยังบุรุษผู้หลงแล้วในหนทางให้เบาใจแล้ว ยกขึ้นแล้วสู่หลัง ของตน ให้ถึงแล้ว ซึ่งที่อันมีความเกษม ผู้มาแล้ว ตัดแล้ว ซึ่งเงา ท. อย่างนี้ คือ ในที่อันเป็นปลาย ในที่อันมีในท่ามกลาง ที่โคน ๓ ครั้งอีก ก้าวล่วงอยู่ ซึ่งคลองแห่งจักษุของพระมหาบุรุษในวาระที่ ๓ เป็นผู้เข้าไปแล้ว สู่แผ่นดิน ในกาลแห่งพระองค์เป็นช้างผู้พระราชา กถาย ครั้นเมื่อถ้อยคำ สมุฏฺฐิตาย ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ปุนปิ แม้อีก ขนฺติวาทิภูเต อตฺตนิ อปรชฺฌิตฺวา กลาพุราชภูตสฺส ตสฺส เทวทตฺตสฺส ปฐวึ ปวิฏฺฐภาวํ ทีเปตุํ ขนฺติวาทิชาตกํ (กเถสิ) จ ตรัสแล้ว ซึ่งชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยดาบสชื่อว่าขันติวาที เพื่ออันทรงแสดงซึ่งความที่แห่งพระเทวทัตนั้น ผู้เป็นพระราชาพระนามว่ากลาพุเป็นแล้วเป็นผู้ผิด ในพระองค์ ผู้เป็นดาบสชื่อว่าขันติวาทีเป็นแล้ว แล้วจึงเข้าไปแล้ว สู่แผ่นดินด้วย จุลฺลธมฺมปาลภูเต อตฺตนิ อปรชฺฌิตฺวา มหาปตาปราชภูตสฺส ตสฺส เทวทตฺตสฺส ปฐวึ ปวิฏฺฐภาวํ ทีเปตุํ จุลฺลธมฺมปาชาตกํ กเถสิ จ ตรัสแล้ว ซึ่งชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยพระกุมารพระนามว่า จุลธรรมปาละ เพื่ออันทรงแสดง ซึ่งความที่แห่งพระเทวทัตนั้น ผู้เป็นพระราชาพระนามว่ามหาปตาปะเป็นแล้ว

เป็นผู้ผิดแล้ว ในพระองค์ผู้เป็นพระกุมารพระนามว่าจุลธรรมปาละ
เป็นแล้ว จึงเข้าไปแล้ว สู่แผ่นดินด้วย ฯ

ปน ก็ เทวทตฺเต ครั้นเมื่อพระเทวทัต ปวิฏฺเฐ เข้าไปแล้ว
ปฐวึ สู่แผ่นดิน มหาชโน อ. มหาชน หฏฺฐตุฏฺโฐ เป็นผู้ร่าเริงแล้ว
และยินดีแล้ว (หุตฺวา) เป็น อุสฺสาเปตฺวา ยังกันและกันให้ยกขึ้นแล้ว
ธชปตากกทลิโย ซึ่งธงชัยและธงแผ่นผ้าและต้นกล้วย ท. ฐเปตฺวา
ตั้งไว้แล้ว ปุณฺณฆเฏ ซึ่งหม้ออันเต็มแล้ว ท. อนุโภติ เสวยอยู่
ฉณํ ซึ่งมหรสพ มหนฺตํ อันใหญ่ (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า ลาภา
วต อ. ลาภ ท. หนอ โน ของเรา ท. อิติ ดังนี้ ฯ (ภิกฺขู)
อ. ภิกษุ ท. อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น
ภควโต แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า
วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. มหาชโน อ. มหาชน
เทวทตฺเต ครั้นเมื่อภิกษุชื่อว่าเทวทัต มเต มรณภาพแล้ว ตุสฺสติ
ย่อมยินดี อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ (มหาชโน)
อ. มหาชน (เทวทตฺเต) ครั้นเมื่อภิกษุชื่อว่าเทวทัต (มเต) มรณภาพ
แล้ว ตุสฺสิเอว ยินดีแล้วนั่นเทียว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้
กเถสิ ตรัสแล้ว ปิงฺคลชาตกํ ซึ่งชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วย
พระราชาพระนามว่าปิงคละ อิมํ นี้ว่า

(โพธิสตฺโต) อ. พระโพธิสัตว์ (อาห) ตรัส
แล้วว่า ชโน อ.ชน สพฺโพ ทั้งปวง ปิงฺคเลน
อันพระราชาพระนามว่าปิงคละ หึสิโต ทรง

เบียดเบียนแล้ว (ชนา) อ.ชน ท.ตสฺมึ ปิงฺคเล
ครั้นเมื่อพระราชาพระนามว่าปิงคละนั้น มเต
สวรรคตแล้ว เวทยนฺติ ย่อมเสวย ปจฺจยํ ซึ่งปีติ
(โส ปิงฺคโล) อ. พระราชาพระนามว่าปิงคละนั้น
อกณฺหเนตฺโต ผู้มีพระเนตรอันดำหามิได้ ปิโย
ทรงเป็นผู้เป็นที่รัก เต ของท่าน อาสิ ได้เป็น
แล้ว นุ หรือ ทฺวารปาล แน่ะนายทวารปาละ
ตฺวํ อ. ท่าน โรทสิ ย่อมร้องไห้ กสฺมา เพราะ
เหตุอะไร (อิติ) ดังนี้ (ทฺวารปาโล) อ. นาย
ทวารปาละ (อาห) กราบทูลแล้วว่า (ปิงฺคโล)
อ. พระราชาพระนามว่าปิงคละ อกณฺหเนตฺโต
ผู้มีพระเนตรอันดำหามิได้ ปิโย ทรงเป็นผู้เป็น
ที่รัก เม ของข้าพระองค์ อาสิ ได้เป็นแล้ว
น หามิได้ อหํ อ. ข้าพระองค์ ภายามิ ย่อมกลัว
ปจฺจคมนาย ต่ออันเสด็จกลับมา ตสฺส ปิงฺคลสฺส
แห่งพระราชาพระนามว่าปิงคละนั้น (โส ปิงฺคโล)
อ. พระราชาพระนามว่าปิงคละนั้น คโต เสด็จไป
แล้ว อิโต ฅานโต จากที่นี้ หึเสยฺย พึงเบียดเบียน
มจฺจุราชํ ซึ่งมัจจุผู้พระราชา โส มจฺจุราชา
อ. มัจจุผู้พระราชานั้น (ปิงฺคเลน) หึสิโต ผู้อัน
พระราชาพระนามว่าปิงคละเบียดเบียนแล้ว อาเนยฺย

พึงนำมา นํ ปิงฺคลํ ซึ่งพระราชาพระนามว่าปิงคละ

นั้น อิธ ฐาเน ในที่นี้ ปุน อีก (อิติ) ดังนี้

อิติ ดังนี้ เป็นต้น

ทีเปตุํ เพื่ออันทรงแสดง สพฺพชนสฺส จณฺเฑ ผรุเส พาราณสิยํ ปิงฺคลราเช นาม มเต มหาชนสฺส ตุฏฺฐภาวํ ซึ่งความที่แห่งมหาชน ชื่อครั้นเมื่อพระราชาพระนามว่าปิงคละ ผู้ไม่ทรงเป็นที่รัก ของชนทั้งปวง ผู้ทรงดุร้าย ผู้ทรงหยาบคาย ในเมืองพาราณสี สวรรคตแล้ว เป็นผู้ยินดีแล้ว ฯ

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ปุจฺฉึสุ ทูลถามแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดาว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทานิ ในกาลนี้ เทวทตฺโต อ. พระเทวทัต นิพฺพตฺโต บังเกิดแล้ว กุหึ ฐาเน ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (เทวทตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าเทวทัต (นิพฺพตฺโต) บังเกิดแล้ว อวีจิมหานิรเย ในนรกใหญ่ชื่อว่าอเวจี (อิทานิ) ในกาลนี้ อิติ ดังนี้ น (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. (ปุจฺฉึสุ) ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (เทวทตฺโต) อ. พระเทวทัต ตปฺปนฺโต เดือดร้อนอยู่ อิธ โลเก ในโลกนี้ วิจริตฺวา เที่ยวไปแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว นิพฺพตฺโต บังเกิดแล้ว ตปฺปนฏฺฐาเนเอว ในที่อันเป็นที่เดือดร้อนนั่นเทียว ปุน อีกหรือ อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เออ (เอวํ) อ. อย่างนั้น (ชนา) อ.ชน ท. ปมาทวิหาริโน ผู้อยู่ด้วยความประมาทโดยปกติ ปพฺพชิตา

โหนฺตุ วา จงเป็นบรรพชิต จงเป็นหรือ คหฏฺฐา (โหนฺตุ) วา หรือว่าจงเป็นคฤหัสถ์ จงเป็น อุภยตฺถ โลเก ตปฺปนฺติเอว ย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสองนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ปาปการี อ. บุคคลผู้กระทำซึ่งบาปโดยปกติ ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน อิธ โลเก ในโลกนี้ เปจฺจ ละไปแล้ว ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน ตปฺปติ ชื่อว่าย่อมเดือดร้อน อุภยตฺถ โลเก ในโลกทั้งสอง (โส ปาปการี) อ. บุคคลผู้กระทำซึ่งบาปโดยปกตินั้น ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อนว่า ปาปํ อ. บาป เม อันเรา กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ คโต ไปแล้ว ทุคฺคตึ สู่ทุกคติ ตปฺปติ ย่อมเดือนร้อน ภิยฺโย ยิ่ง อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน อิธ โลเก ในโลกนี้ โทมนสฺสมตฺเตน การเณน ด้วยเหตุสักว่าความโทมนัส กมฺมตปฺปเนน ด้วยความเดือดร้อนเพราะกรรม (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า อิธ ตปฺปติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ส่วนว่า (ปาปการี) อ. บุคคลผู้กระทำซึ่งบาปโดยปกติ ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน อปายุทกฺเขน ด้วยความทุกข์ในอบาย อติทารุเณน อันทารุณยิ่ง วิปากตปฺปเนน ด้วย

ความเดือดร้อนเพราะผล ปรโลเก ในโลกในเบื้องหน้า (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เปจฺจ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กตฺตา ผู้กระทำ ปาปสฺส ซึ่งบาป นานปฺปการสฺส อันมีประการต่าง ๆ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปาปการี อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตปฺปติ นาม ชื่อว่าย่อมเดือดร้อน อุภยตฺถ โลเก ในโลกทั้งสอง ตปฺปเนน ด้วยความเดือนร้อน วุตฺตปฺปกาเรน อันมีประการแห่งคำอันข้าพเจ้ากล่าวแล้ว อิมินา นี้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อุภยตฺถ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ ก็ โส ปาปกรี อ. บุคคลผู้กระทำซึ่งบาปโดยปกตินั้น ตปฺปนฺโต เมื่อเดือดร้อน กมฺมตปฺปเนน ด้วยความเดือดร้อนเพราะกรรม ตปฺปติ ชื่อว่าย่อมเดือดร้อน (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า ปาปํ อ. บาป เม อันเรา กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ ตํ ตปฺปนํ อ. ความเดือดร้อนนั้น ตปฺปนํ เป็นความเดือดร้อน อปฺปมตฺตกํ อันมีประมาณอันน้อย (โหติ) ย่อมเป็น ปน แต่ว่า (ปาปการี) อ. บุคคลผู้กระทำซึ่งบาปโดยปกติ ตปฺปนฺโต เมื่อเดือดร้อน วิปากตปฺปเนน ด้วยความเดือดร้อนเพราะผล คโต ชื่อว่าไปแล้ว ทุคฺคตึ สู่ทุคติ ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน ภิยฺโย ยิ่ง คือว่า ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน อติวิย เกินเปรียบ ตปฺปเนน ด้วยความเดือดร้อน อติผรุเสน อันหยาบยิ่ง อิติ ดังนี้ (ปทฑฺวยสฺส) แห่งหมวดสอง แห่งบทว่า ปาปํ เม อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องนางสุมนาเทวี

๓๐. ๑๔๒/๖ ตั้งแต่ โส โสตาปนฺโนปิ สมโน เสฏฺฐี ธีตริ เป็นต้น.

โส เสฏฺฐี อ. เศรษฐีนั้น โสตาปนฺโนปิ แม้เป็นผู้เป็นโสดาบัน สมาโน เป็นอยู่ อสกฺโกนฺโต ไม่อาจอยู่ ธีตริ อุปฺปนฺนโสกํ อธิวาเสตุํ เพื่ออันยังความเศร้าโศกอันเกิดขึ้นแล้ว ในธิดาให้อยู่ทับ กาเรตฺวา ยังบุคคลให้กระทำแล้ว สรีรกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยสรีระ ธีตุ ของธิดา โรทนฺโต ร้องให้อยู่ คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัสว่า คหปติ ดูก่อนคฤหบดี ตฺวํ อ. ท่าน ทุกฺขี เป็นผู้มีทุกข์ ทุมฺมโน เป็นผู้มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว อสฺสุมุโข เป็นผู้มีหน้าอันเต็มแล้วด้วยน้ำตา รุทมาโน เป็นผู้ร้องไห้อยู่ อาคโต เป็นผู้มาแล้ว อสิ ย่อมเป็น กึการณา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว อาห กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธีตา อ.ธิดา เม ของข้าพระองค์ สุมนาเทวี ชื่อว่าสุมนาเทวี กาลกตา เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า อถ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ ตฺวํ อ. ท่าน โสจสิ ย่อมเศร้าโศก กสฺมา เพราะเหตุอะไร มรณํ อ. ความตาย (โหติ) ย่อมมี สพฺเพสํ สตฺตานํ

แก่สัตว์ ท. ทั้งปวง เอกํสิกํ ส่วนเดียว นนุ มิใช่หรือ อิติ ดังนี้ ฯ (เสฏฺฐี) อ. (เศรษฐี) (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ ชานามิ ย่อมทราบ เอตํ ปพฺพํ ซึ่งข้อนั่น ปน แต่ว่า ธีตา อ. ธิดา เม ของข้าพระองค์ เอวรูปา เป็นผู้มีรูปอย่างนี้ หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺนา เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยหิริและโอตตัปปะ (โหติ) ย่อมเป็น มรณกาเล ในกาลอันเป็นที่ตาย สา สุมนาเทวี อ. นางสุมนาเทวีนั้น อสกฺโกนฺตี ไม่อาจอยู่ สตึ ปจฺจุปฏฺฐาเปตุํ เพื่ออันยังสติให้เข้าไปตั้งไว้เฉพาะ วิปฺปลปมานา เพ้ออยู่ มตา ตายแล้ว เตน การเณน เพราะเหตุนั้น โทมนสฺสํ อ. ความโทมนัส อนปฺปกํ อันไม่น้อย อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น เม แก่ข้าพระองค์ อิต ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า มหาเสฏฺฐิ ดูก่อนมหาเศรษฐี ปน ก็ กึ วจนํ อ. คำอะไร ตาย สุมนาเทวิยา อันนางสุมนาเทวีนั้น กถิตํ กล่าวแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ (เสฏฺฐี) อ. เศรษฐี (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ อามนฺเตสึ เรียกแล้ว ตํ สุมนาเทวิ ซึ่งนางสุมนาเทวีนั้นว่า สุมเน แน่ะสุมนา อมฺม ผู้แม่ กึ อ. อะไร อิติ ดังนี้ อถ ครั้งนั้น (สุมนาเทวี) อ. นางสุมนาเทวี อาห กล่าวแล้วว่า กนิฏฺฐภาติก แน่ะน้องชาย กึ อ. อะไร อิติ ดังนี้ มํ กะข้าพระองค์ ตโต ลำดับนั้น (สุมนาเทวี) อ. นางสุมนาเทวี (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า อมฺม แน่ะแม่ ตฺวํ อ. เธอ วิปฺปลปสิ ย่อมเพ้อหรือ อิติ ดังนี้ (มยา) อันข้าพระองค์ วุตฺเต กล่าวแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า กนิฏฺฐภาติก แน่ะน้องชาย อหํ

อ. ดิฉัน น วิปฺปลปามิ ย่อมไม่เพ้อ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า อมฺม แน่ะแม่ ตฺวํ อ. เธอ ภายสิ ย่อมกลัวหรือ อิติ ดังนี้ (มยา) อันข้าพระองค์ (วุตฺเต) กล่าวแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า กนิฏฺฐภาติก แน่ะน้องชาย อหํ อ. ดิฉัน น ภายามิ ย่อมไม่กลัว อิติ ดังนี้ วตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว เอตฺตกํ วจนํ ซึ่งคำอันมีประมาณเท่านี้ อกาสิ ได้กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้วว่า มหาเสฏฺฐิ ดูก่อนมหาเศรษฐี หิ ก็ ธีตา อ. ธิดา เต ของท่าน น วิปฺปลปติ ย่อมไม่เพ้อ อิต ดังนี้ นํ เสฏฺฐี กะเศรษฐีนั้น ฯ (เสฏฺฐี) อ. เศรษฐี (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้วว่า อถ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ (สุมนาเทวี) อ. นางสุมนาเทวี อาห กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า (สุมนาเทวี) อ. นางสุมนาเทวี (อาห) กล่าวแล้ว (เอวํ) อย่างนี้ (ตว) กนิฏฺฐตฺตาเอว เพราะความที่แห่งท่านเป็นผู้เป็นน้องชายนั่นเทียว คหปติ ดูก่อนคฤหบดี หิ ก็ ธีตา อ. ธิดา เต ของท่าน มหลฺลิกา เป็นผู้แก่ ตยา กว่าท่าน มคฺคผเลหิ โดยมรรคและผล ท. (โหติ) ย่อมเป็น หิ เพราะว่า ตฺวํ อ.ท่าน โสตาปนฺโน เป็นผู้เป็นโสดาบัน (อสิ) ย่อมเป็น ปน ส่วนว่า ธีตา อ.ธิดา เต ของท่าน สกทาคามินี เป็นผู้เป็นสกทาคามินี (โหติ) ย่อมเป็น สา สุมนาเทวี อ. นางสุมนาเทวีนั้น อาห กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ ตํ กะท่าน (อตฺตโน) มหลฺลิกตฺตา เพราะความที่แห่งตน

เป็นผู้แก่ มคฺคผเลหิ โดยมรรคและผล ท. อิติ ดังนี้ ฯ (เสฏฺฐี) อ.เศรษฐี (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอวํ อ. อย่างนั้น หรือ อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า คหปติ ดูก่อนคฤหบดี (อาม) เออ เอวํ อ. อย่างนั้น อิติ ดังนี้ ฯ (เสฏฺฐี) อ. เศรษฐี (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทานิ ในกาลนี้ (สุมนาเทวี) อ. นางสุมนาเทวี นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว กุหึ ฐาเน ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ ฯ (เสฏฺฐี) อ. เศรษฐี (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัสว่า คหปติ ดูก่อนคฤหบดี (สุมนาเทวี) อ. นางสุมนาเทวี (นิพฺพตฺตา) บังเกิดแล้ว ตุสิตภวเน ในภพชื่อว่า ดุสิต (อิทานิ) ในกาลนี้ อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ธีตา อ. ธิดา มม ของข้าพระองค์ นนฺทมานา วิจริตฺวา เที่ยวไปเพลิดเพลินอยู่แล้ว อนฺตเร ในระหว่าง ญาตกานํ แห่งญาติ ท. อิธ โลเก ในโลกนี้ คนฺตฺวาปิ แม้ไปแล้ว อิโต โลกโต จาก โลกนี้ นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว นนฺทนฏฺฐาเนว ในที่อันเป็นที่เพลิด เพลินนั่นเทียวหรือ อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า คหปติ ดูก่อนคฤหบดี อาม เออ (เอวํ) อ. อย่างนั้น คหฏฺฐา วา อ. คฤหัสถ์ ท. ก็ดี ปพฺพชิต วา อ. บรรพชิต ท. ก็ดี อปฺปมตฺตา นาม ชื่อว่าผู้ไม่ประมาทแล้ว นนฺทนฺติเอว ย่อมเพลิดเพลิน อิธโลเก จ ในโลกนี้ด้วย ปรโลเก จ ในโลกเบื้อหน้าด้วย นั่นเทียว อิติ ดังนี้ นํ เสฏฺฐึ กะเศรษฐีนั้น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า ฯ

กตปุญฺโญ อ. บุคคลผู้มีบุญอันกระทำแล้ว นนฺทติ
ย่อมเพลิดเพลิน อิธ โลเก ในโลกนี้ เปจฺจ
ละไปแล้ว นนฺทติ ย่อมเพลิดเพลิน นนฺทติ ย่อม
เพลิดเพลิน อุภยตฺถ โลเก ในโลกทั้งสอง (โส
กตปุญฺโญ) อ. บุคคลผู้มีบุญอันกระทำแล้วนั้น
นนฺทติ ย่อมเพลิดเพลิน (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด
ว่า ปุญฺญํ อ. บุญ เม อันเรา กตํ กระทำแล้ว
อิติ ดังนี้ คโต ไปแล้ว สุคฺคตึ สู่สุคติ นนฺทติ
ย่อมเพลิดเพลิน ภิยฺโย ยิ่ง อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นนฺทติ ย่อมเพลิดเพลิน อิธโลเก ใน
โลกนี้ กมฺมนนฺทเนน ด้วยความเพลิดเพลินเพราะกรรม (อิติ) ดังนี้
ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อิธ
อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นนฺทติ ย่อมเพลิดเพลิน ปรโลเก ใน
โลกในเบื้องหน้า วิปากนนฺทเนน ด้วยความเพลิดเพลินเพราะผล
(อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เปจฺจ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กตฺตา ผู้กระทำ ปุญฺญสฺส ซึ่งบุญ
นานปฺปการสฺส อันมีประการต่าง ๆ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
บทว่า กตปุญฺโญ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นนฺทติ ย่อมเพลิดเพลิน อิธ โลเก
ในโลกนี้ (จินฺเตนน) ด้วยอันคิดว่า กุสลํ อ. กุศล เม อันเรา กตํ

กระทำแล้ว ปาปํ อ. บาป เม อันเรา อกตํ ไม่กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ อนุภวนฺโต เมื่อเสวย วิปากํ ซึ่งผล นนฺทติ ชื่อว่าย่อมเพลิดเพลิน ปรตฺถ โลเก ในโลกเบื้องหน้า (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อุภยตฺถ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ก็ (กตปุญฺโญ) อ. บุคคลผู้มีบุญอันกระทำแล้ว นนฺทนฺโต เมื่อเพลิดเพลิน อิธ โลเก ในโลกนี้ นนฺทติ ชื่อว่าย่อมเพลิดเพลิน อุปาทาย เพราะเข้าไปถือเอา กมฺมนนฺทนํ ซึ่งความเพลิดเพลินเพราะกรรม โสมนสฺสมตฺตเกนเอว การเณน ด้วยเหตุอันสักว่าความโสมนัสนั่นเทียวว่า ปุญฺญํ อ. บุญ เม อันเรา กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (ปทฑฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ปุญฺญํ เม อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ก็ (กตปุญฺโญ) อ. บุคคลผู้มีบุญอันกระทำแล้ว คโต ไปแล้ว สุคตึ สู่สุคติ อนุภวนฺโต เสวยอยู่ ทิพฺพสมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์ สตฺตปญฺญาสวสฺสโกฏิโย จ ตลอดโกฏิแห่งปี ๕๗ ท. ด้วย สฏฺฐึ วสฺสสตสหสฺสานิ จ ตลอดแสนแห่งปี ท. ๖๐ ด้วย นนฺทติ ชื่อว่าย่อมเพลิดเพลิน อติวิย เกินเปรียบ ตุสิตปุเร ในบุรีชื่อว่าดุสิต วิปากนนฺทเนน ด้วยความเพลิดเพลินเพราะผล อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ภิยฺโย อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องภิกษุ ๒ สหาย

๓๑. ๑๔๖/๒ ตั้งแต่ สตฺถา สาธุ สาธูต อภินนฺทิตฺวา เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา อภินนฺทิตฺวา ทรงเพลิดเพลินยิ่งแล้วว่า สาธุ อ. ดีละ สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว ปญฺหํ ซึ่งปัญหา เสสมคฺเคสุปิ แม้ในมรรคอันเหลือ ท. ปฏิปาฏิยา ตามลำดับ ฯ คนฺถิกตฺเถโร อ. พระเถระผู้เรียนซึ่งคัมภีร์ น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว กเถตุํ เพื่ออันกราบทูล เอกํปิ ปญฺหํ ซึ่งปัญหาแม้ข้อหนึ่ง ฯ ปน ส่วนว่า ขีณาสโว อ. พระเถระผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว กเถสิ กราบทูลแล้ว (สตฺถารา) ปุจฺฉิตปุจฺฉิตํ ปญฺหํ ซึ่งปัญหาอันพระศาสดาตรัสถามแล้วและตรัสถามแล้ว ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อทาสิ ได้ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งอันสาธุการ ตสฺส ขีณาสวตฺเถรสฺส แก่พระเถระผู้มีอาสวะสิ้นแล้วนั้น ฐาเนสุ ในฐานะ ท. จตูสุปิ แม้ ๔ ฯ ภุมฺมเทเว อาทึ กตฺวา ยาว พฺรหฺมโลกา สพฺพา เทวตา จเอว อ. เทวดา ท. ทั้งปวง กระทำ ซึ่งภุมมเทวดา ท. ให้เป็นต้น เพียงใดแต่พรหมโลก ด้วยนั่นเทียว นาคสุปณฺณา จ อ. นาคและครุฑ ท. ด้วย สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ สาธุการํ ซึ่งอันสาธุการนั้น อทํสุ ได้ให้แล้ว สาธุการํ ซึ่งอันสาธุการ ฯ อนฺเตวาสิกา จ เอว อ. อันเตวาสิก ท. ด้วยนั่นเทียว สทฺธิวิหาริโน จ อ. สัทธิวิหาริก ท. ด้วย ตสฺส

คนฺถิกตฺเถรสฺส ของพระเถระผู้เรียนซึ่งคัมภีร์นั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ สาธุการํ ซึ่งอันสาธุการนั้น อุชฺฌายึสุ โพนทนาแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดาว่า เอตํ กมฺมํ อ. กรรมนั่น กึ นาม ชื่ออะไร สตฺถารา อันพระศาสดา กตํ ทรงกระทำแล้ว (สตฺถา) อ. พระศาสดา อทาสิ ได้ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งอันสาธุการ ฐาเนสุ ในฐานะ ท. จตูปสุ ๔ มหลฺลกตฺเถรสฺส แก่พระเถระผู้แก่ อชานนฺตสฺส ผู้ไม่รู้อยู่ กิญฺจิ ซึ่งอะไร ๆ ปน แต่ว่า (สตฺถา) อ. พระศาสดา น กิร ไม่ทรงกระทำแล้ว ปสํสามตฺตํปิ อาการํ ซึ่งพระอาการแม้อันสักว่าความสรรเสริญ อาจริยสฺส แก่อาจารย์ อมฺหากํ ของเรา ท. สพฺพปริยตฺติธรสฺส ผู้ทรงไว้ซึ่งปริยัติทั้งปวง ปาโมกฺขสฺส ผู้เป็นหัวหน้า ภิกฺขุสตานํ แห่งร้อยแห่งภิกษุ ท. ปญฺจนฺนํ ๕ อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว เน ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้นว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว เอตํ วจนํ ซึ่งคำนั่น กึ นาม ชื่ออะไร อิติ ดังนี้ อตฺเถ ครั้นเมื่อเนื้อความ ตสฺมึ นั้น (ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. อาโรจิเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาจริโย อ. อาจารย์ ตุมฺหากํ ของเธอ ท. รกฺขนสทิโส เป็นผู้เช่นกับด้วยบุคคลผู้รักษา คาโว ซึ่งโค ท. ภติยา เพื่อค่าจ้าง สาสเน ในศาสนา มม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น ปน ส่วนว่า ปุตฺโต อ. บุตร มยฺหํ ของเรา ปริภุญฺชนกสามิสทิโส เป็นผู้เช่นกับด้วยเจ้าของผู้บริโภค ปญฺจโครเส ซึ่งรสของโค ๕ ท. ยถารุจิยา ตาม

ความชอบใจอย่างไร (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

เจ หากว่า นโร อ. นระ ภสมาโน กล่าวอยู่ (พุทฺธวจนํ) ซึ่งพระพุทธพจน์ สหิตํ อันเป็นไปกับด้วยประโยชน์เกื้อกูล พหุํปิ แม้มาก ปมตฺโต เป็นผู้ประมาทแล้ว (หุตฺวา) เป็น ตกฺกโร เป็นผู้กระทำซึ่งพระพุทธพจน์นั้น โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ (โส นโร) อ. นระนั้น ภาควา เป็นผู้มีส่วน สามญฺญสฺส แห่งคุณเครื่องความเป็นแห่งสมณะ โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ โคโป อิว ราวกะ อ. บุคคลผู้รักษาซึ่งโค คณยํ นับอยู่ คาโว ซึ่งโค ท. ปเรสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่าอื่น (ภาควา) เป็นผู้มีส่วน (ปญฺจโครสานํ) แห่งรสของโค ๕ ท. (โหติ) ย่อมเป็น (น) หามิได้ เจ หากว่า (นโร) อ. นระ ภาสมาโน กล่าวอยู่ (พุทฺธวจนํ) ซึ่งพระพุทธพจน์ สหิตํ อันเป็นไปกับด้วยประโยชน์เกื้อกูล อปฺปํปิ แม้อันน้อย อนุธมฺมจารี เป็นผู้มีปกติประพฤติซึ่งธรรมอันสมควร ธมฺมสฺส แก่ธรรม โหติ ย่อมเป็นไซร้ (โส นโร) อ. นระนั้น ปหาย ละแล้ว ราคํ จ ซึ่งราคะด้วย โทสํ จ ซึ่งโทสะด้วย

โมหํ จ ซึ่งโมหะด้วย สมฺมปฺปชาโน เป็นผู้รู้ทั่ว
โดยชอบอยู่ สุวิมุตฺตจิตฺโต เป็นผู้มีจิตอันพ้นวิเศษ
ด้วยดีแล้ว อนุปาทิยาโน เป็นผู้ไม่ถือมั่นอยู่ อิธ
โลเก วา ในโลกนี้หรือ หุรํ วา หรือว่าในโลกอื่น
(โหติ) ย่อมเป็น โส นโร อ. นระนั้น ภาควา
เป็นผู้มีส่วน สามญฺญสฺส แห่งคุณเครื่องความเป็น
แห่งสมณะ โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา เอตํ ปทํ อ. บทนี้ว่า สหิตํ อิติ ดังนี้ นามํ เป็นชื่อ พุทฺธวจนสฺส แห่งพระพุทธพจน์ เตปิฏกสฺส คือประชุมแห่งปิฎก ๓ (โหติ) ย่อมเป็น (นโร) อ. นระ อุป-สงฺกมิตฺวา เข้าไปหาแล้ว อาจริเย ซึ่งอาจารย์ ท. อุคฺคณฺหิตฺวา เรียนเอาแล้ว ตํ พุทฺธวจนํ ซึ่งพระพุทธพจน์นั้น ภาสมาโน กล่าวอยู่ คือว่า วาเจนฺโต บอกอยู่ คือว่า กเถนฺโต แสดงอยู่ พหุํปิ พุทฺธวจนํ ซึ่งพระพุทธพจน์แม้อันมาก ปเรสํ ชนานํ แก่ชน ท. เหล่าอื่น ยํ กิจฺจํ อ. กิจใด ปุคฺคเลน อันบุคคล การเกน ผู้กระทำ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ ธมฺมํ ซึ่งธรรมนั้น กตฺตพฺพํ พึงกระทำ ตกฺกโร เป็นผู้กระทำซึ่งกิจนั้น โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ คือว่า มนสิการํ น ปวตฺเตสิ ไม่ยังการกระทำไว้ในใจให้เป็นไปแล้ว อนิจฺจาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งลักษณะ มีลักษณะอันไม่เที่ยงเป็นต้น ปกฺขปหรณมตฺตํปิ กาลํ สิ้นกาลแม้สักว่าอันปรบซึ่งปีก กุกฺกุฏสฺส แห่งไก่ โคไป อ. บุคคล ผู้รักษาซึ่งโค รกฺขนฺโต รักษาอยู่ คาโว ซึ่งโค ท. ภติยา เพื่อค่าจ้าง

ทิวเส ในวัน สมฺปฏิจฺฉิตฺวา รับพร้อมแล้ว ปาโต ว แต่เช้าเทียว คเณตฺวา นับแล้ว สายํ ในเวลาเย็น นิยฺยาเทตฺวา มอบให้แล้ว สามิกานํ แก่เจ้าของ ท. คณฺหาติ ย่อมรับเอา ทิวสภติมตฺตํ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุอันสักว่าค่าจ้างในวัน ปน แต่ว่า (โส โคโป) อ. บุคคลผู้รักษาซึ่งโคนั้น น ลภติ ย่อมไม่ได้ ปริภุญฺชิตุํ เพื่ออันบริโภค ปญฺจ-โครเส ซึ่งรสของโค ๕ ท. ยถารุจิยา ตามความชอบใจอย่างใด ยถานาม ชื่อฉันใด เอโส นโร อ. นระนั่น ภาคี เป็นผู้มีส่วน วตฺต-ปฏิวตฺตกรณมตฺตสฺส ผลสฺส แห่งผลอันสักว่าการกระทำซึ่งวัตรและวัตรอันสมควร สนฺติกา จากสำนัก อนฺเตวาสิกานํ ของอันเตวาสิก ท. เกวลํ อย่างเดียว โหติ ย่อมเป็น ปน แต่ว่า (เอโส นโร) อ. นระนั่น ภาคี เป็นผู้มีส่วน สามญฺฃสฺส แห่งคุณเครื่องความเป็นแห่งสมณะ โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว ฯ

ปน เหมือนอย่างว่า โคสามิกา ว อ. เจ้าของแห่งโค ท. เทียว ปริภุญฺชนฺติ ย่อมบริโภค ปญฺจโครสํ ซึ่งรสของโค ๕ คุนฺนํ ของโค ท. โคปาลเกน นิยฺยาทิตานํ ตัวอันบุคคลผู้รักษาซึ่งโคมอบให้แล้ว ยถา ฉันใด การกปุคฺคลา อ. บุคคลผู้กระทำ ท. สุตฺวา ฟังแล้ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม เตน นเรน กถิตํ อันนระนั้นกล่าวแล้ว ปฏิปชฺชิตฺวา ปฏิบัติแล้ว ยถานุสิฏฺฐํ ตามธรรมอันระพร่ำสอนแล้ว เกจิ การปุคฺคลา อ. บุคคลผู้กระทำ ท. บางพวก ปาปุณนฺติ ย่อมบรรลุ ปฐมชฺฌานา-ทีนิ ฌานานิ ซึ่งฌาน ท. มีฌานที่หนึ่งเป็นต้น เกจิ การกปุคฺคลา อ. บุคคลผู้กระทำ ท. บางพวก วิปสฺสนํ ยังวิปัสสนา วฑฺเฒตฺวา ให้

เจริญแล้ว ปาปุณนฺติ ย่อมบรรลุ มคฺคผลานิ ซึ่งมรรคและผล ท. ภาคิโน เป็นผู้มีส่วน สามญฺญสฺส แห่งคุณเครื่องความเป็นแห่งสมณะ โหนฺติ ย่อมเป็น โคสามิกา โครสสฺส (ภาคิโน สมานา) อิว ราวกะ อ. เจ้าของแห่งโค ท. เป็นผู้มีส่วน แห่งรสของโค เป็นอยู่ ตถา ฉันนั้น ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา กเถสิ ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา ปฐมํ ที่หนึ่ง วเสน ด้วยอำนาจ ภิกฺขุโน แห่งภิกษุ สีลสมฺปนฺนสฺส ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล พหุสฺสุตสฺส ผู้มีพระพุทธพจน์อันสดับแล้วมาก ปมาทวิหาริโน ผู้อยู่ด้วยความประมาทโดยปกติ อปฺปวตฺตสฺส ผู้ไม่ประพฤติแล้ว โยนิโสมนสิกาเร ในการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย อนิจฺจาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งลักษณะมีลักษณะอันไม่เที่ยงเป็นต้น น (กเถสิ) ไม่ตรัสแล้ว (วเสน) ด้วยอำนาจ (ภิกฺขุโน) แห่งภิกษุ ทุสฺสีลสฺส ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปน ส่วน ว่า ทุติยคาถา อ. พระคาถาที่สอง (สตฺถารา) อันพระศาสดา กถิตา ตรัสแล้ว วเสน ด้วยอำนาจ การกปุคฺคลสฺ แห่งบุคคลผู้กระทำ อปฺปสฺสุตสฺสอปิ ผู้แม้มีพระพุทธพจน์อันตนสดับแล้วน้อย กโรนฺตสฺส ผู้กระทำอยู่ กมฺมํ ซึ่งกรรม โยนิโสมนสิกาเร ในการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โถกํ หน่อยหนึ่ง คือว่า เอกวคฺคทฺวิวคฺคมตฺตํปิ แม้อันมีวรรคหนึ่งและวรรคสองเป็นประมาณ (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อปฺปมฺปิ เจ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (นโร) อ. นระ อญฺญาย รู้ทั่วแล้ว อตฺถํ ซึ่งอรรถ อญฺญาย รู้ทั่วแล้ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม จรนฺโต ประพฤติอยู่ ธมฺมํ ซึ่งธรรม อนุรูปํ อันสมควร นวโลกุตฺตรธมฺมสฺส แก่ธรรมอันเป็นโลกุตตระ ๙ คือว่า จตุปาริสุทฺธิสีลธูตงฺคอสุภกมฺมฏฺฐานาทิเภทํ อันต่างด้วยธรรมมีศีลคือความบริสุทธิ์ ๔ และธุดงค์และอสุภกรรมฐานเป็นต้น ปุพฺพภาคปฏิปทาสงฺขาตํ อันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าข้อปฏิบัติอันมีในส่วนเบื้องต้น อนุธมฺมจารี ชื่อว่าเป็นผู้มีปกติประพฤติซึ่งธรรมอันสมควร โหติ ย่อมเป็น คือว่า อากงฺขนฺโต หวังอยู่ ปฏิเวธํ ซึ่งอันแทงตลอดว่า (อหํ) อ. เรา (ปฏิวิชฺฌิสฺสามิ) จักแทงตลอด อชฺช ในวันนี้ (อหํ) อ. เรา (ปฏิวิชฺฌิสฺสามิ) จักแทงตลอด อชฺชเอว ในวันนี้นั่นเทียว อิติ ดังนี้ วิจรติ ชื่อว่าย่อมประพฤติ โส นโร อ. นระนั้น ปหาย ละแล้ว ราคํ จ ซึ่งราคะด้วย โทสํ จ ซึ่งโทสะด้วย โมหํ จ ซึ่งโมหะด้วย สมฺมาปฏิปตฺติยา ด้วยการปฏิบัติโดยชอบ อิมาย นี้ ปริชานนฺโต กำหนดรู้อยู่ ปริชานิตพฺพธมฺเม ซึ่งธรรมอันตนพึงกำหนดรู้ ท. สมฺมา โดยชอบ คือว่า เหตุนา โดยเหตุ คือว่า นเยน โดยนัย สุวิมุตฺตจิตฺโต เป็นผู้มีจิตอันพ้นวิเศษแล้ววเสน ด้วยอำนาจ ตทงฺควิกฺขมฺภนสมุจฺเฉทปฏิปสฺสทฺธินิสฺสรณวิมุตฺตีนํ แห่งตทังควิมุติและวิกขัมภน วิมุติและสมุจเฉทวิมุติและปฏิปัสสัทธิวิมุติและนิสสรณวิมุติ ท. อนุปาทิยาโน เป็นผู้ไม่ถือมั่นอยู่ อิธ โลก วา ในโลกนี้หรือ หุรํ วา หรือว่าในโลกอื่น คือว่า อนุปาทิยนฺโต เป็นผู้ไม่เข้าไปยึดมั่นอยู่ ขนฺธายตนธาตุโย ซึ่งขันธ์และอายตนะและ

ธาตุ ท. อิธโลกปรโลเก ปริยาปนฺนา วา อันนับเนื่องแล้วในโลกนี้และโลกในเบื้องหน้า หรือ อชฺฌตฺติกพาหิรา วา หรือว่าอันเป็นไปในภายในและเป็นไปในภายนอก อุปาทาเนหิ ด้วยอุปาทาน ท. จตูหิ ๔ มหาขีณาสโว ชื่อว่าเป็นมหาขีณาสพ (โหติ) ย่อมเป็น ภาควา เป็นผู้มีส่วน มคฺคสงฺขาตสฺส สามญฺญสฺส วเสน อาคตสฺส ผลสามญฺญสฺส จเอว แห่งคุณเครื่องความเป็นแห่งสมณะคือผล อันมาแล้ว ด้วยอำนาจ แห่งคุณเครื่องความเป็นแห่งสมณะ อันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่ามรรคด้วยนั่นเทียว ปญฺจอเสขธมฺมกฺขนฺธสามญฺญสฺส จ แห่งคุณเครื่องความเป็นแห่งสมณะคือกองแห่งธรรมของพระอเสขะ ๕ ด้วยโหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งคาถาว่าธมฺมสฺส โหติ อนุธมฺมจารี อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(สตฺวา) อ. พระศาสดา คณฺหิ ทรงถือเอาแล้ว กูฏํ ซึ่งยอดเทสนาย แห่งเทศนา อรหตฺเตน ด้วยความเป็นแห่งพระอรหันต์วฑฺฒกี วิย ราวกะ อ. นายช่างไม้ (คณฺหนฺโต) ถือเอาอยู่ (กูฏํ) ซึ่งยอด อคารสฺส แห่งเรือน รตนกูเฏน ด้วยยอดแห่งรัตนะ อิติ ดังนี้แล ฯ

คัณฐีพระธัมมปทัฏฐกถา ยกศัพท์แปล

ภาค ๑ จบ.